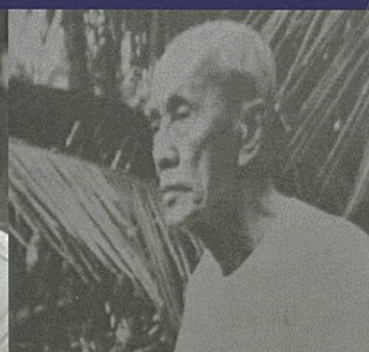
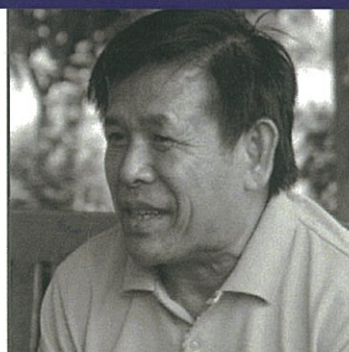

มรดกความงามสถาปัตยกรรมที่อยู่อาศัย แหล่งการถ่ายทอดการดนตรี สู่สำเนียงดนตรีไทยร่วมอาเซียนเพื่อนบ้าน

รองศาสตราจารย์สุรพล สุวรรณ

มรดกความงามสถาปัตยกรรมที่อยู่อาศัย
แหล่งการถ่ายทอดการดนตรี
สู่สำเนียงดนตรีไทยร่วมอาเซียนเพื่อนบ้าน

รองศาสตราจารย์สุรพล สุวรรณ

เผยแพร่โดย

งานตำราและเอกสารการพิมพ์คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์
สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบัง

พ.ศ. 2558

วิทยฉบับนี้ได้รับการสนับสนุนจากกองทุนทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม
สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบัง

พ.ศ. 2557

.b. 002649๖๐

งานตำราและเอกสารการพิมพ์คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์
สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบัง

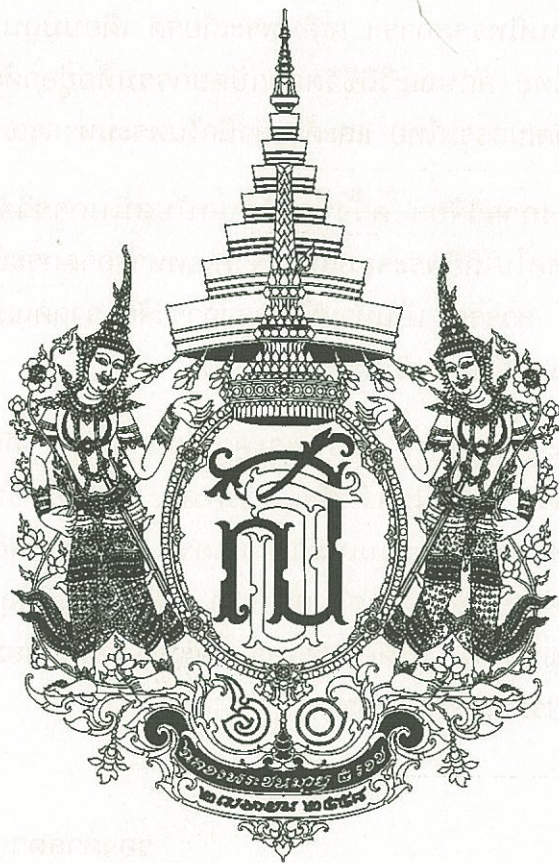
ISBN 978-616-338-060-9
ชื่อหนังสือ มรดกความงามสถาปัตยกรรมที่อยู่อาศัยแหล่งการถ่ายทอด
การดนตรีสู่สำเนียงดนตรีไทยร่วมอาเซียนเพื่อนบ้าน
ผู้เขียน รองศาสตราจารย์สุรพล สุวรรณ
พิมพ์ครั้งที่ 2 ธันวาคม 2558
จำนวนพิมพ์ 500 เล่ม
© สงวนลิขสิทธิ์โดยสถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบัง

วิจัยฉบับนี้ ได้รับการสนับสนุนจากกองทุนทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม
สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบัง พ.ศ. 2557

บรรณาธิการเล่ม ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. อมร กฤษณพันธ์
ภาพปก รองศาสตราจารย์ สุรพล สุวรรณ
ประสานงานดำเนินการ อาจารย์ปิยะ ตันศิริ
จัดรูปเล่ม ออกแบบปก อาจารย์ปิยะ ตันศิริ
พิสูจน์อักษร รองศาสตราจารย์ สุพัฒน์ บุญยฤทธิกิจ
พิมพ์ที่ มีน เซอร์วิซ ซีพพลาย 29/97 ถนนสุวินทวงศ์
แขวงลำปลาทิว เขตลาดกระบัง กรุงเทพมหานคร 10250
เผยแพร่โดย งานตำราและเอกสารการพิมพ์คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์
สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบัง
เลขที่ 1 ซอยฉลองกรุง 1 แขวงลาดกระบัง เขตลาดกระบัง
กรุงเทพมหานคร 10520 โทร. 0-2737-3000 ต่อ 3232
โทรสาร 02-326-4253 www.kmitl.ac.th

ข้อมูลทางบรรณานุกรม

สุรพล สุวรรณ
มรดกความงามสถาปัตยกรรมที่อยู่อาศัยแหล่งการถ่ายทอด
การดนตรีสู่สำเนียงดนตรีไทยร่วมอาเซียนเพื่อนบ้าน -กรุงเทพฯ :
งานตำราและเอกสารการพิมพ์คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์
สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบัง, 2558. 182 หน้า
1. สังคมวิทยา 2. วัฒนธรรมไทย I. ชื่อเรื่อง
ISBN 978-616-338-060-9

คำนำ

เนื่องในโอกาสที่ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ทรงเจริญพระชนมายุครบ 60 พรรษา ในปีพุทธศักราช 2558 คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบัง จึงขออน้อมเกล้าฯ น้อม จัดทำโครงการมรดกความงามสถาปัตยกรรมที่อยู่อาศัยและการดนตรีสู่สำเนียงดนตรีไทยร่วมอาเซียนเพื่อนบ้าน โดยนำผลที่ได้จัดแสดงงานนิทรรศการฯ เฉลิมพระเกียรติ เดือนมิถุนายน 2558 ณ ศูนย์วัฒนธรรมแห่งประเทศไทย ลักษณะวิถีชีวิตสถาปัตยกรรมที่อยู่อาศัยเพื่อเป็นการส่งเสริมอนุรักษ์มรดกคุณค่าทางวัฒนธรรมไทย และด้วยสำนึกในพระมหากรุณาธิคุณ

การจัดทำโครงการวิจัยฯ ครั้งนี้ ได้รับสนับสนุนการวิจัยจากกองทุนบำรุงศิลปวัฒนธรรมสถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบัง โดยมอบให้กระผม รองศาสตราจารย์สุรพล สุวรรณ เป็นหัวหน้าโครงการวิจัย จากคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบัง

สุดท้ายนี้ คณะวิจัย ขอกราบขอบพระคุณท่าน รศ.ดร. ภิญโญ สุวรรณคีรี รศ. วิวัฒน์ เตมียพันธ์ รศ.ดร. กรรณิการ์ สัจกุล รศ.ดร. โกวิทย์ ชันธศิริ ร.ศ. อรรวรรณ บรรจงศิลป์ รศ.ดร. วิพรรณ ประจวบเหมาะ รศ.ดร. จำลอง โพธิ์บุญ รศ.ดร. สืบพงศ์ ธรรมชาติ ผศ. พิเชฐ โสวิทยกุล ครูดนตรี ตราโมท ครูสมจิตร ใสสุวรรณ คุณญาณี ตราโมท และกรมส่งเสริมวัฒนธรรม ที่ให้คำปรึกษา แนะนำการเก็บข้อมูล จนทำให้โครงการดังกล่าว บรรลุตามวัตถุประสงค์ทุกประการ

รองศาสตราจารย์สุรพล สุวรรณ
คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์
สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบัง

2558

บทคัดย่อ

มรดกสถาปัตยกรรมที่อยู่อาศัยเป็นรูปแบบทางวัฒนธรรมที่เกิดจากการสะท้อนภาพองค์ประกอบทั้งการใช้ประโยชน์ทางสถาปัตยกรรมและวัฒนธรรมวิถีชีวิตจนส่งผลให้เกิดเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัวของมรดกสถาปัตยกรรมนั้นๆ ซึ่งสามารถรับรู้ความเป็นท้องถิ่นหรือความเป็นถิ่นที่นั้นๆ ได้อย่างชัดเจน เมื่อองค์ประกอบของภูมิทัศน์ในพื้นที่แห่งนั้นมีความชัดเจนและเป็นเอกภาพ บทความทางวิชาการนี้เป็นข้อสังเกตที่ได้จากโครงการวิจัย “โครงการวิจัยสถาปัตยกรรมที่อยู่อาศัยและการดนตรี สู่สำเนียงดนตรีไทยร่วมอาเซียน” ซึ่งได้ใช้ระเบียบวิธีการดำเนินการวิจัยที่เน้นเชิงคุณภาพเป็นหลัก แต่ยังคงผนวกกับการศึกษาสังเกตถึงรูปแบบการจัดวางผังอาคาร การจัดวางผังบริเวณและการใช้ที่ดินโดยรอบตัวเรือน องค์ประกอบภูมิทัศน์ และรูปแบบพื้นที่ในเชิงสังคม ผลจากการศึกษาวิจัยพบว่า มรดกสถาปัตยกรรมที่อยู่อาศัยแหล่งการดนตรีเกิดจากการที่ศิลปินผู้อยู่อาศัยได้ปรับเปลี่ยนรูปทรงทางสถาปัตยกรรมเพื่อการอยู่อาศัยและวิถีชีวิต ตลอดจนสภาพแวดล้อมโดยให้สัมพันธ์กับการจัดวางเนื้อที่ใช้งานทั้งภายในและภายนอกเพื่อตอบสนองกิจกรรมในการดำรงชีวิตได้อย่างเหมาะสม และยังสามารถปรับไปตามยุคสมัยได้อย่างประสานกลมกลืนกัน

Abstract

For better understanding in the identity of the residential architectural heritage of ASEAN musicians, the unique mixtures of cultural and natural environments including man-made environments have to be explored. According to the research, the Residential Architectural Heritage of ASEAN Musicians: The Case Study of Thai and LAO National Musicians' Residents, this particular paper examines the architectural characteristics through the explanation of the pattern of settlement and its surrounding, and building use and its space arrangement. The study mainly used qualitative techniques of primary data gathering. These were combined with on-site observation and records reviews for triangulation of information. The research findings illustrate that the cases consist of both tangible and intangible aspects of the cultural and architectural heritages. The residents can adapt themselves to respond to globalization and demands in their daily lives. However, at the same time, they still maintain their own cultural characteristics.

สารบัญ

บทที่ 1	ความเป็นมาและความสำคัญที่ทำการวิจัย	1
บทที่ 2	สังคมและวัฒนธรรมดนตรีอาเซียน	7
บทที่ 3	แนวคิดทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	41
บทที่ 4	ประวัติความเป็นมาของสถาปัตยกรรมที่อยู่อาศัยครุดนตรีไทยอาเซียน บ้านครูสมจิตร ใสสุวรรณ	61
บทที่ 5	ประวัติความเป็นมาของสถาปัตยกรรมอยู่อาศัยครุดนตรีไทยอาเซียน บ้านครูมนตรี ตราโมท	107
บทที่ 6	สรุปผลวิจัย และข้อเสนอแนะ	157
บรรณานุกรม		163
ภาคผนวก		165

บทที่ 1
บทนำ (Introduction)

U.N.V.

(Introduction) U.N.V.

1. ความเป็นมาและความสำคัญที่ทำการวิจัย

เนื่องในโอกาสที่ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ทรงเจริญพระชนมายุครบ 60 พรรษา ในปีพุทธศักราช 2558 คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบัง ร่วมกับกรมส่งเสริมวัฒนธรรม กระทรวงวัฒนธรรม จึงขออน้อมเกล้าฯ น้อมกระหม่อมจัดแสดงงานนิทรรศการฯ โครงการ “มรดกความงามสถาปัตยกรรมที่อยู่อาศัยและการดนตรีสู่สำเนียงดนตรีไทยร่วมอาเซียนเพื่อนบ้าน 4 ประเทศ” เพื่อเฉลิมพระเกียรติขึ้น โดยเป็นการค้นคว้าวิจัยสถาปัตยกรรมบ้านที่จัดสร้างเครื่องดนตรีหรือบ้านนักดนตรีของประเทศเพื่อนบ้าน 4 ประเทศ โดยนำผลที่ได้มาจัดแสดงงานนิทรรศการสถาปัตยกรรม วิถีชีวิต เพื่อเป็นการส่งเสริมอนุรักษ์มรดกคุณค่าทางวัฒนธรรมไทยอาเซียน ด้วยสำนึก ในพระมหากรุณาธิคุณของสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ที่ทรงมีต่อการดนตรีไทยมาอย่างต่อเนื่องอีกทั้งทรงเปี่ยมด้วยพระปรีชาสามารถในศาสตร์สาขาดุริยางคศิลป์เป็นอย่างยิ่งทั้งทางด้านทฤษฎี และปฏิบัติทรงเป็นผู้นำในการส่งเสริมกิจการด้านดนตรีไทยให้ดำรงอยู่อย่างมั่นคงทั้งยังทรงพระราชทานพระราชวโรกาสให้ประชาชนชาวไทยชื่นชม ในพระอัจฉริยภาพหลายวาระเป็นที่ประจักษ์ยอมรับในวงการดนตรีไทย ตลอดจนพระองค์ท่านทรงเอาพระทัยใส่แต่ศิลปินชั้นครูอาวุโสให้มีขวัญและกำลังใจในการที่จะอนุรักษ์ส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมของชาติและได้ถ่ายทอดองค์ความรู้ด้านดนตรีไทยให้คงอยู่สืบไป

โดยทั้งนี้ “สถาปัตยกรรมที่อยู่อาศัยและการดนตรีสู่สำเนียงดนตรีไทยร่วมอาเซียนเพื่อนบ้าน 4 ประเทศ” แหล่งมรดกทางวัฒนธรรมที่สำคัญโดยเฉพาะทางดุริยางคศิลป์และมีเอกลักษณ์ของวิถีการอยู่อาศัยที่ผนวกการดนตรีไว้ด้วยกันอย่างเหนียวแน่นอย่างเป็นอัตลักษณ์มาแต่อดีตจวบจนปัจจุบัน อันเป็นการเก็บหลักฐานทางด้านกายภาพที่มีความเกี่ยวเนื่องสัมพันธ์กันของดนตรีไทยซึ่งสิ่งหนึ่งที่สามารถบ่งบอกได้ คือ สำเนียงของเพลงชื่อเพลงที่เป็นของประเทศเพื่อนบ้านแล้วมาปรากฏร่วมในดนตรีไทยนั่นเอง อีกทั้งในหลักสูตรสถาปัตยกรรมศาสตร์บัณฑิตสาขาวิชาสถาปัตยกรรมมีการเรียนการสอนในรายวิชาดนตรีวิทัศน์ รายวิชาสังคมวิทยาและวัฒนธรรมไทยซึ่งมีจุดมุ่งหมายให้ผู้เรียนมีความรู้ในแง่มุมด้านสุนทรียภาพทางดนตรีด้านความเป็นอยู่แบบวิถีไทยและวัฒนธรรมไทยที่ผนวกผนวกดนตรีไว้อย่างเหนียวแน่นเป็นคุณค่าความงามของมรดกที่สืบทอดกันมาอย่างยาวนานควรค่าแก่คนรุ่นหลังจะรักษาและทำนุบำรุงไว้

จากความเป็นมา และเหตุผลข้างต้นคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบัง ได้มีแนวคิดที่จะเข้าร่วมค้นคว้าวิจัย “สถาปัตยกรรมที่อยู่อาศัยและการดนตรีสู่สำเนียงดนตรีไทยร่วมอาเซียนเพื่อนบ้าน 4 ประเทศ” เพื่อจัดทำเป็น

ผลงานวิจัยและนำไปจัดเป็นผลงานเผยแพร่ ในลักษณะนิทรรศการร่วมกับ งานวิศิษฏศิลป์ ปีพ.ศ. 2558 ของกรมส่งเสริมวัฒนธรรม กระทรวงวัฒนธรรม เพื่อผลักดันให้ประชาชน และผู้ที่สนใจได้รับความรู้ควบคู่ไปกับการสร้างจิตสำนึกอนุรักษ์ และสืบทอดศิลปวัฒนธรรม ต่อไปตลอดจนเป็นการมุ่งเน้นการบูรณาการพันธกิจทั้ง 4 ด้าน คือ การเรียนการสอน การวิจัย การบริการวิชาการแก่ชุมชน และการทุนบำรุงศิลปวัฒนธรรม ที่สอดคล้องกับพันธกิจ ของสถาบันฯ ในการนี้โครงการทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมดังกล่าว ได้รับสนับสนุนการวิจัย จากกองทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมสถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบัง โดยมอบให้รองศาสตราจารย์สุรพล สุวรรณ เป็นหัวหน้าโครงการวิจัย จากคณะ สถาปัตยกรรมศาสตร์ สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบัง มีแผนการ ดำเนินการจัดโครงการฯ เดือนมิถุนายน 2558 ณ ศูนย์วัฒนธรรมแห่งประเทศไทย

2. วัตถุประสงค์ของโครงการ

1. เพื่อเฉลิมพระเกียรติและถวายพระพรชัยมงคลแด่ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ทรงเจริญพระชนมายุครบ 60 พรรษาในปี พ.ศ. 2558 และแสดงถึงความสำนึกในพระมหากรุณาธิคุณ ของสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามราชกุมารีที่มีต่อการดนตรี
2. เพื่อส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมไทย สถาปัตยกรรมไทยอาเซียน และการดนตรีไทย อาเซียน ซึ่งเป็นเอกลักษณ์ประจำชาติไทยและอาเซียนโดยเผยแพร่แหล่งมรดกทางวัฒนธรรม ที่สำคัญแก่ผู้บริหารคณาจารย์นักศึกษาและประชาชนผู้สนใจได้ศึกษา
3. เพื่อสร้างบรรยากาศทางด้านวิชาการและเป็นการบูรณาการพันธกิจด้านการ จัดการเรียนการสอนการวิจัยการทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมและการบริการวิชาการแก่สังคมให้ เกิดเป็นกิจกรรมที่พัฒนาศักยภาพนักศึกษาและคณาจารย์
4. เพื่อสร้างความรู้ความเข้าใจในการทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมแก่ผู้บริหาร คณาจารย์นักศึกษาและประชาชนผู้สนใจให้ตระหนักถึงคุณค่าและความสำคัญ

3. ประโยชน์ผลที่ได้รับ

1. เกิดโอกาสในการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นทัศนคติความรู้และความสามารถทาง สถาปัตยกรรมเพื่อเสริมสร้างความสัมพันธ์ระหว่างนิสิตนักศึกษาคณาจารย์ใน สถาบันการศึกษาสถาปัตยกรรมและผู้คนทั่วไป
2. ได้รับการปลูกจิตสำนึกในด้านการอนุรักษ์ และให้เกิดความรักความหวงแหน ศิลปวัฒนธรรม และสถาปัตยกรรมการอยู่อาศัยและการดนตรีไทยอาเซียน

3. การบูรณาการพันธกิจทั้ง 4 ด้าน คือ การเรียนการสอนการวิจัยการบริการวิชาการแก่ชุมชนและการทุนำบำรุงศิลปวัฒนธรรมเพื่อยกระดับการเรียนการสอนของหลักสูตรให้เป็นไปตามเกณฑ์มาตรฐานคุณวุฒิระดับอุดมศึกษาของมหาวิทยาลัย และสถาบันฯ

4. วิธีการเก็บข้อมูล

บทนำ จะกล่าวถึงสังคมวัฒนธรรมต้นกำเนิดดนตรีโครงสร้างของวัฒนธรรมดนตรีอาเซียน ความสำคัญของบ้านครูดนตรี ความสัมพันธ์ระหว่างครูดนตรีและตัวอาคาร ที่อยู่อาศัย จนถึงประเด็น วิธีการเก็บข้อมูล และการนำเสนอเพื่อสรุปและอภิปราย

บทสัมภาษณ์ ใช้การวิจัยเชิงมานุษยวิทยา โดยใช้เทคนิควิจัยใช้ระเบียบวิจัยเชิงพรรณนา (Descriptive Research) เก็บข้อมูลภาคสนามโดยการ สัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In-depth interview) การเก็บประวัติชีวิต สสำรวจสภาพจริงของพื้นที่ (Visual survey) การสังเกตอย่างไม่เป็นทางการ การสัมภาษณ์อย่างไม่เป็นทางการ จะกล่าวถึงรายละเอียดที่สัมภาษณ์ผู้ที่อยู่อาศัยปัจจุบัน โดยแยกตามการเก็บข้อมูลในแต่ละประเภทได้แบ่งออกเป็น 3 ส่วน คือ

ส่วนที่ 1 ประวัติข้อมูลส่วนตัว

ส่วนที่ 2 ข้อมูลและแบบบ้านที่ทำการเขียนจากการรังวัด

ส่วนที่ 3 บทสัมภาษณ์แยกออกเป็นสองหมวด คือ หมวดวิถีชีวิต หมวดบ้านกับสภาพแวดล้อม พร้อมภาพถ่ายโดยรอบตัวบ้านและเฉพาะเจาะจงสถานที่เพื่อให้เห็นภาพร่วมกับคำบรรยายได้ชัดเจนยิ่งขึ้นและสรุปผลการวิจัย

5. ขอบเขตของการวิจัย

การศึกษาครั้งนี้ เป็นการศึกษาเฉพาะตัวบ้านครูดนตรีหนึ่งหลังเท่านั้น ซึ่งเป็นแหล่งถ่ายทอดทางวัฒนธรรมด้านดนตรีสถาปัตยกรรมที่อยู่อาศัยและการดนตรีสู่สำเนียงดนตรีไทยร่วมอาเซียนเพื่อนบ้าน จำนวน 4 ประเทศ คือ

1. ประเทศไทย

2. ประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว

3. ประเทศสาธารณรัฐสหภาพเมียนมา

4. ประเทศกัมพูชา

เฉพาะภายในปี พ.ศ. 2558 จัดแสดงนิทรรศการฯ และสรุปผลวิจัย 2 ประเทศเท่านั้น คือ

บ้านครูสมจิตร ใจสุวรรณ ศิลปินแห่งชาติ สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว
บ้านครูมนตรี ตราโมท ศิลปินแห่งชาติ ประเทศไทย

ทั้งนี้ ได้สรุปการเลือกบ้านครูดนตรีอาเซียนที่มีความเหมาะสมในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ จากการสอบถามผู้เชี่ยวชาญด้านดนตรีอาเซียน และผู้เชี่ยวชาญสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นหลายท่าน เพื่อนำไปสู่การเก็บข้อมูล ดังรายชื่อดังนี้ คือ รศ. อรรวรรณ บรรจงศิลปะ รศ.ดร. โกวิททย์ ชันธศิริ รศ.ดร. งามพิศ สัตย์สงวน รศ.ดร. จำลอง บุญโพธิ์ ผศ.ดร. ประพจน์ อัครวิรุฬหการ รศ.ดร. วิพรรณ ประจวบเหมาะ รศ.ดร. สืบพงษ์ ธรรมชาติ รศ. วิวัฒน์ เตมียพันธ์ุ รศ. ปกรณ์ รอดช้างเผื่อน อาจารย์ป๊อบ คงลายทอง อาจารย์สหัสวัฒน์ ปลื้มปรีชา ผศ. พงษ์ลดา ธรรมพิทักษ์กุล และอาจารย์สัญญาชัย สุพิพัฒน์มงคล

1. ขั้นตอนการศึกษา

สำรวจเอกสารเบื้องต้น

ทำการสัมภาษณ์เบื้องต้น เกี่ยวกับสภาพการใช้งานจริงตัวบ้านครูอาเซียนปัจจุบัน จัดทำการสำรวจเก็บข้อมูลสภาพแวดล้อมบ้านเดิมในอดีต

2. ร่างรายงานฉบับสมบูรณ์

วิเคราะห์ข้อมูล นำข้อมูลที่ได้รับมาจัดหมวดหมู่ตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ แล้วนำมาวิเคราะห์ข้อมูลตามระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ

จัดทำเอกสารเพิ่มเติม จากการรวบรวมข้อมูลเอกสาร (Documentary search) เขียนแบบผัง รูปด้าน รูปตัด บ้านเครื่องปัจจุบัน เขียนแบบทัศนียภาพแวดล้อมบ้านในอดีต

3. รายงานฉบับสมบูรณ์

ตรวจสอบข้อมูลครั้งสุดท้ายกับบุคคลที่เกี่ยวข้อง สรุปและข้อเสนอแนะ

6. หน่วยงานรับผิดชอบโครงการ

กองทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบัง

คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบัง

ที่ปรึกษาโครงการรวบรวมองค์ความรู้

รองศาสตราจารย์ ดร. ภิญญา สุวรรณศิริ

รองศาสตราจารย์วิวัฒน์ เตมียพันธ์ุ

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ พิเชฐ โสวิทยสกุล

ผู้รวบรวมองค์ความรู้

รองศาสตราจารย์สุรพล สุวรรณ หัวหน้าโครงการวิจัย

ผู้ช่วยรวบรวมองค์ความรู้

รองศาสตราจารย์สุพัฒน์ บุญฤทธิกิจ

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ชุมพร มูรพันธ์

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. อมร กฤษณพันธ์

ดร. ปนายุ ไชยรัตนานนท์

รัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการ

กระทรวงศึกษาธิการ ถนนวิภาวดีรังสิต กรุงเทพมหานคร 10140

รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลัง

กระทรวงการคลัง ถนนวิภาวดีรังสิต กรุงเทพมหานคร 10140

รัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทย

กระทรวงมหาดไทย ถนนวิภาวดีรังสิต กรุงเทพมหานคร 10140

รัฐมนตรีว่าการกระทรวงยุติธรรม

บทที่ 2

สังคมและวัฒนธรรมดนตรีอาเซียน

S ศึกษ

มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคล

การวิจัยเรื่อง “สถาปัตยกรรมที่อยู่อาศัยและการดนตรีสู่สำเนียงดนตรีไทยร่วมอาเซียนเพื่อนบ้าน” นี้ คณะผู้วิจัยได้เสนอเนื้อหาความสำคัญ ที่จะนำมาประกอบงานวิจัยครั้งนี้เกี่ยวกับด้านพื้นฐานความเข้าใจทางด้านสังคมวัฒนธรรมดนตรีอาเซียน แบ่งออกเป็น 3 ลักษณะดังนี้

1. ความหมายของวัฒนธรรม

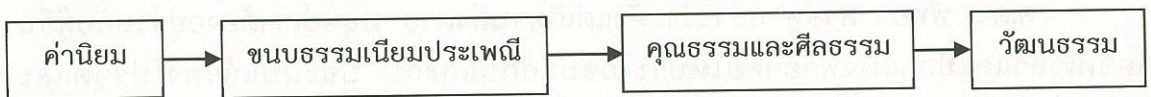
สังคมประกอบด้วยกลุ่มบุคคลต่างๆ มากมายหลายกลุ่ม ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับบทบาทหน้าที่ของกลุ่มบุคคลในกลุ่มต่างๆ ซึ่งแตกต่างกันไป บุคคลที่รวมอยู่ในกลุ่มเดียวกันจะมีบทบาทหน้าที่เหมือนๆ กัน เช่น กลุ่มของครอบครัว จะมีหน้าที่หลักในการผลิตสมาชิกใหม่ และ ให้การศึกษาอบรมเลี้ยงดูให้เกิดเป็นคนดีของสังคม จากนั้นเข้าสู่ระบบการศึกษาที่มีโครงสร้างเป็นระบบการเรียนรู้ คือ โรงเรียน ในการสร้างองค์ความรู้เพื่อถ่ายทอดวิทยาการ การศึกษา อบรมดูแล การขัดเกลาทางสังคม และฝึกฝน เพื่อทำงานในการเลี้ยงปากเลี้ยงท้อง ออกไปสู่การประกอบอาชีพ อย่างเป็นระบบ สืบเนื่องจากครอบครัว และ สัมพันธ์กับกลุ่มสังคมอื่นๆ

ศ.ดร. พัทยา สายหู กล่าวว่า ตั้งแต่เกิดจนถึงตาย มนุษย์เราต้องอยู่ร่วมกับผู้อื่นตลอดเวลาและมีการพึ่งพาอาศัยให้ประโยชน์แก่กันและกัน มิฉะนั้นแล้วคงไม่รอดและดำรงชีวิตอยู่ได้ ถึงแม้เมื่อตอนเติบโตใหญ่เจริญวัย อาจจะมีบางคนที่เกิดเบื่อหน่ายมนุษย์ด้วยกัน อยากแสวงหาสันโดษ แต่อย่างน้อยคนเช่นนั้นเมื่อเล็กก็ได้อาศัยมนุษย์อื่นมาแล้ว คือ พ่อแม่ญาติพี่น้อง และถึงเมื่อเป็นผู้ใหญ่ไม่ต้องพึ่งใครเลี้ยงดู จะอยู่ลำพังยังได้ ถ้าตั้งใจจริงๆ แต่โดยปกติวิสัยทั่วไป คงไม่มีใครที่คนที่จะสามารถทิ้งสมาคมของเพื่อนมนุษย์ด้วยกันไปได้หมดสิ้น อย่างน้อยก็ยังมีความผูกพันกับผู้ที่เคยเลี้ยงดูกันมา เช่น ตอบแทนพ่อแม่ผู้ชราหรือ มีผู้ที่เราค้นหาได้มาเป็นคู่ร่วมชีวิตอยู่ หรือถึงแม้จะมีบางคนที่ตัดความสัมพันธ์เช่นนี้ได้ทั้งหมด เข้าบำเพ็ญพรต ถีอพรหมจรรย์ แต่ถ้าอยู่ร่วมเป็นหมู่คณะเดียวกันอย่างสงฆ์ หรือซีกี่เรียกว่ายังอยู่ร่วมกับผู้อื่น แม้จะตัดขาดจากสังคมส่วนใหญ่ไปแล้วก็ตาม

การอยู่ร่วมกันกับผู้อื่น ไม่ว่าจะเป็กลุ่มใหญ่หรือกลุ่มเล็ก คือ การอยู่ในสังคมตราบใดที่การดำรงชีวิตในกลุ่มนั้นมีการพึ่งพาอาศัย และกันอยู่ซึ่งถ้าเราสังเกตตามที่ว่ามานี้ ก็คงพอยอมรับกันได้ว่า มนุษย์เราที่เป็นคนสามัญธรรมดา นั้น อยู่กันมาในสังคมตั้งแต่เกิดจนตาย คนรุ่นปู่ ย่า ตา ยาย ก็ทำอย่างนั้นมาแล้วแต่อดีต และลูกหลานของเราก็จำทำอย่างนั้นต่อไปในอนาคตไม่เคยปรากฏที่ใดว่ามนุษย์อยู่ได้นอกสังคมแต่ลำพังเป็นเอกเทศ

มนุษย์จึงต้องสร้างความสัมพันธ์กัน เป็นกลุ่มเป็นก้อน เพื่อพึ่งพาอาศัยกันและกันในการดำรงชีพเพื่อให้เกิดความสุข และสร้างสัญลักษณ์ในแต่ละชุมชนด้วยฐานของธรรมชาติแต่ละพื้นที่อย่างงดงาม จนนำมาสู่การหล่อหลอมสร้างสิ่งงดงามคือวัฒนธรรมนั่นเอง

วัฒนธรรมเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นจากผลของกิจกรรม ซึ่งมนุษย์ได้คิดค้นขึ้นมาเพื่อนำไปสู่แนวทางการปฏิบัติที่ถูกต้องดีงามเหมาะสม ก่อให้เกิดความสงบสุข ความสามัคคีกันในกลุ่มคณะของสังคม และจะทำให้สังคมนั้นมีกฎระเบียบ กติกาในการอยู่ร่วมกันได้อย่างสงบสุขปลอดภัย ประชาชนในกลุ่มของสังคมต้องยึดมั่นในคุณธรรม และศีลธรรมจึงจะถือว่ากลุ่มสังคมนั้นมีวัฒนธรรมที่ดีแต่ถ้าขาดคุณธรรมและศีลธรรมแล้ว วัฒนธรรมในกลุ่มของสังคมก็ จะไม่เกิดขึ้นด้วย ทั้งนี้ เพราะค่านิยมนั้นเป็นพื้นฐานของการเกิดวัฒนธรรม เพราะค่านิยมจะเกิดจากแนวความคิดของผู้นำทางสังคมคิดขึ้นมาเพื่อเป็นแนวทางในการปกครองของกลุ่มของสังคม และแนวความคิดนั้นจะต้องให้สมาชิกในสังคมยอมรับเป็นส่วนใหญ่จึงจะถือว่าใช้ได้ แล้วให้ยึดถือปฏิบัติสืบทอดกันไปเรื่อยๆ และการปฏิบัติสืบทอดกันไปเรื่อยๆ นั้นก็จะเป็นการนำไปสู่การเกิดขนบธรรมเนียมประเพณี และขนบธรรมเนียมประเพณีที่ดีจะต้องได้มาจากสมาชิกในสังคมยึดมั่นในคุณธรรม และศีลธรรมด้วยจึงจะก่อให้เกิดวัฒนธรรมตามมา ตามผังดังนี้

ภาพที่ 1 แผนภูมิก่านิยม ขนบธรรมเนียมประเพณี คุณธรรมและศีลธรรม วัฒนธรรม

ปัจจุบันจะเห็นว่ามนุษย์เป็นผู้สร้างวัฒนธรรมขึ้นมาใช้เพื่อควบคุมสภาพแวดล้อมทุกๆ ด้าน คือ สภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ และสภาพแวดล้อมทางสังคม ทั้งนี้เพื่อให้เกิดผลดีต่อการดำรงชีวิต และวัฒนธรรมของกลุ่มมนุษย์ในสังคมที่คิดสร้างขึ้นมานั่นเอง เป็นการสร้างความคิดที่ได้มาจากความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ ความรู้ และประสบการณ์ของตนเองแล้วจะนำไปสู่การแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นเฉพาะหน้าได้สำเร็จไม่ใช่มาจากการจดจำเท่านั้น เพราะฉะนั้นมนุษย์กับสัตว์จึงมีพฤติกรรมแตกต่างกันมนุษย์มีการพัฒนาพฤติกรรมไปในทางที่สูงขึ้นเรื่อยๆ มีเหตุผล มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์แก้ปัญหาเฉพาะได้ ถ่ายทอดความรู้ให้คนอื่นเข้าใจได้ ตรงกัน ส่วนสัตว์นั้นไม่มี

พฤติกรรมเป็นแบบความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ ส่วนใหญ่จะมาจากความจำที่ไม่มีเหตุผล แก้ไขปัญหาเฉพาะหน้าได้ยากหรือไม่ได้เลย ถ่ายทอดความรู้ให้ผู้อื่นไม่ได้ มนุษย์จะเป็นผู้สร้างขณะเดียวกัน มนุษย์ก็เป็นผู้ทำลายด้วย บางครั้งจะทำให้ธรรมชาติขาดความสมดุล หรือ มีความสมดุลก็ได้

พระยาอนุমানราชชน (สุโขทัยธรรมมาธิราช. 2528 : 12) กล่าวว่า วัฒนธรรม คือ ความคิดเห็น ความรู้สึก ความประพฤติ และกิริยาอาการ หรือ การกระทำใดๆ ของ มนุษย์ในส่วนลงรูปพิมพ์เดียวกัน และสำแดงออกมาให้ปรากฏเป็นภาษา ศิลปะ ความเชื่อถือ ระเบียบ ประเพณี เป็นต้น

วัฒนธรรม คือ มรดกแห่งสังคม ซึ่งสังคมรับและรักษาไว้ให้เจริญงอกงาม

วัฒนธรรม (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต)) หมายถึง ผลรวมของทุกสิ่งซึ่งเป็นความเจริญ งอกงามที่สังคมนั้นๆ ได้ทำไว้ หรือ ได้สั่งสมมาจนถึงบัดนี้ พูดอีกอย่างหนึ่งว่า ได้แก่ ผลรวมของความเจริญ งอกงาม เท่าที่มีมาถึงและมีอยู่ในปัจจุบัน

ผู้เชี่ยวชาญด้านนักมานุษยวิทยา ได้แบ่งความหมายวัฒนธรรม ออกเป็น 2 ลักษณะ คือ (รศ. ดร.งามพิศ สัตย์สงวน : 2538)

1. วัฒนธรรมทางวัตถุ (Material Culture) หมายถึง ส่วนของวัฒนธรรมที่จับต้องสัมผัสได้ ซึ่งได้แก่ สิ่งของเครื่องใช้ต่างๆ

2. วัฒนธรรมที่ไม่ใช่วัตถุ (Non-Material Culture) หมายถึง ส่วนของวัฒนธรรมที่จับต้อง สัมผัสไม่ได้ วัฒนธรรมประเภทนี้ แบ่งออกเป็น 5 ประเภท ได้แก่

2.1 สถาบันสังคม (Social institution) คือ ส่วนต่างๆ ของวัฒนธรรมที่จัดการกับปัญหาพื้นฐานของสังคม สถาบันสังคมแบ่งออกเป็นประเภทต่างๆ ดังนี้ คือ สถาบันครอบครัว เศรษฐกิจ การเมือง การปกครอง การศึกษา การแพทย์ และสาธารณสุข

2.2 วัฒนธรรมประเภทที่เกี่ยวกับการควบคุมทางสังคม คือ วัฒนธรรมที่ช่วยทำให้เกิดระเบียบในสังคม ซึ่งบางอย่างจะเป็นการควบคุมอย่างเป็นทางการ และบางอย่างไม่เป็นทางการ วัฒนธรรมประเภทนี้ มี 5 ประเภท คือ ศาสนา ความเชื่อทางสังคม ค่านิยม ประเพณี และ กฎหมาย

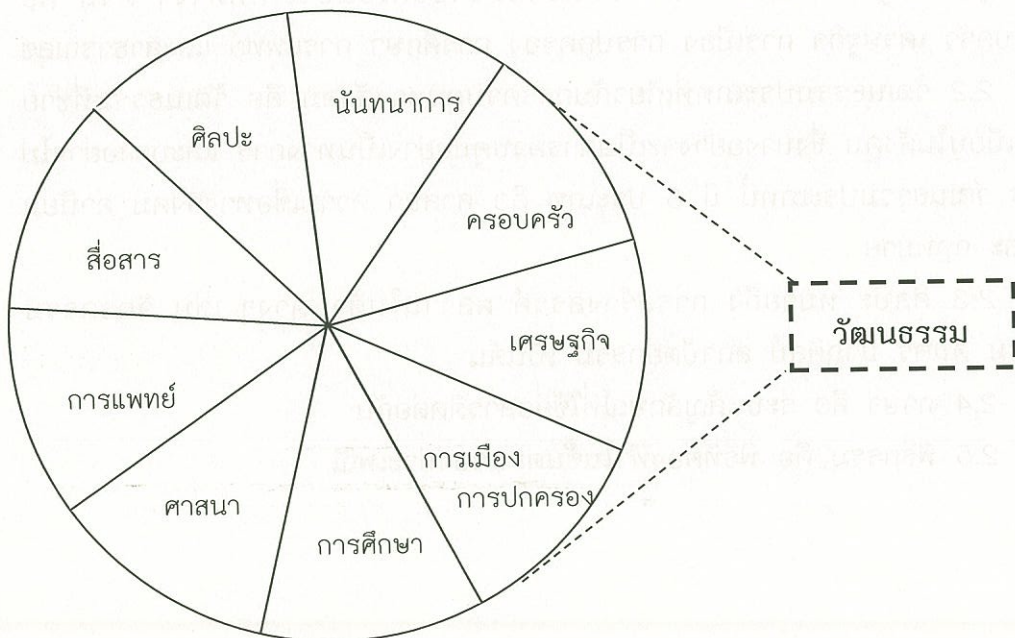
2.3 ศิลปะ หมายถึง การสร้างสรรค์ ผลงานในด้านต่างๆ เช่น จิตรกรรม ประติมากรรม ดนตรี นาฏศิลป์ สถาปัตยกรรม เป็นต้น

2.4 ภาษา คือ ระบบสัญลักษณ์ที่ใช้สื่อสารติดต่อกัน

2.5 พิธีกรรม คือ พิธีที่ต้องทำในขั้นตอนของประเพณี

	ปัญหาพื้นฐาน	ส่วนของวัฒนธรรม
1	ปัญหาความสัมพันธ์ทางเพศ และการควบคุมทางเพศ	ระบบเครือญาติ
2	ปัญหาเรื่องปากท้อง	ระบบเศรษฐกิจ
3	ปัญหาความขัดแย้งและ การควบคุมทางสังคม	ระบบการเมืองการปกครอง
4	ปัญหาเรื่องการอบรมสั่งสอน สมาชิกใหม่ของสังคม	การขัดเกลาทางสังคม และการศึกษา
5	ปัญหาเรื่องลึกลับอำนาจ เหนือธรรมชาติ	ระบบศาสนา และความเชื่อ
6	ปัญหาเรื่องโรคภัยไข้เจ็บ	การแพทย์และสาธารณสุข
7	ปัญหาเรื่องการสื่อสาร	ระบบการสื่อสาร
8	ปัญหาเรื่องความคิดสร้างสรรค์ และการแสดงออก	ศิลปะ
9	ปัญหาเรื่องการพักผ่อนหย่อนใจ	นันทนาการ

ภาพที่ 2 แผนภูมิ : ปัญหาพื้นฐานของมนุษย์และส่วนต่างๆ ของวัฒนธรรม
ที่มา : งามพิศ สัตย์สงวน, หลักมานุษยวิทยา เจ้าพระยาการพิมพ์, 2534, หน้า 60.

ภาพที่ 3 แสดงแผนภูมิ ระบบวัฒนธรรม
ที่มา : งามพิศ สัตย์สงวน, หลักมานุษยวิทยา เจ้าพระยาการพิมพ์, 2534, หน้า 61.

โดยทั่วไปสังคมต่างๆ มีปัญหาต้องแก้ไขปัญหาเหมือนกัน ปัญหาพื้นฐานดังกล่าวคือ ปัญหาเกี่ยวกับความสัมพันธ์ทางเพศ ปัญหาปากท้อง ความขัดแย้ง การอบรมสั่งสอนสมาชิกใหม่ ความลึกลับ และอำนาจเหนือธรรมชาติ ปัญหาโรคภัยไข้เจ็บ การติดต่อสื่อสารกัน การแสดงออก และการพักผ่อนหย่อนใจ สังคมทุกสังคมจึงต้องมีระบบต่างๆ ของวัฒนธรรมดังในแผนภูมิข้างบน คือระบบครอบครัว ระบบเศรษฐกิจ ระบบการเมืองการปกครอง ระบบการศึกษา ศาสนา การแพทย์และสาธารณสุข การสื่อสาร ศิลปะ และนันทนาการ เราเรียนวัฒนธรรมด้านต่างๆ เหล่านี้ว่า “วัฒนธรรมสากล” (Universal culture) เพราะเป็นวัฒนธรรมที่มีในทุกสังคม ไม่มีข้อยกเว้น แต่อาจเป็นแบบไม่เป็นทางการก็ได้ เช่น ระบบวัฒนธรรมในสังคมระดับดั้งเดิม เป็นต้น รายชื่อของส่วนวัฒนธรรมที่มีลักษณะเป็นสากลมีดังนี้ (รายชื่อที่ให้มาเป็นตัวแทนของความคล้ายคลึงกันกว้างๆ เท่านั้นจะมีความแตกต่างกันในรายละเอียด)

1. ภาษา ทุกวัฒนธรรมต้องมีการสื่อสารติดต่อกันโดยการใช้ภาษา แต่ในบางสังคมไม่มีภาษาเขียน
2. ระบบครอบครัว ที่มีเพศชายและเพศหญิงเพื่อผลิตลูกหลานได้ แต่ระบบครอบครัวในสังคมต่างๆ อาจมีลักษณะอื่นๆ ที่แตกต่างกันไป
3. ความแตกต่างทางอายุ และเพศ ซึ่งมักจะมีแบบแผนพฤติกรรมที่แตกต่างกันไปตามเพศและอายุ
4. หน้าที่ของรัฐบาล มักมีรูปแบบความคิดและการปฏิบัติต่างๆ ที่มีขึ้นเพื่อคอยควบคุมความขัดแย้งระหว่างบุคคลหรือกลุ่มคน เพื่อก่อให้เกิดความร่วมมือกัน
5. ศาสนา ซึ่งเป็นระบบของความคิดต่างๆ และการปฏิบัติต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์
6. ความรู้ ซึ่งเป็นระบบของสมมติฐานที่คิดกันว่า ถูกต้องและเป็นจริงอาจมาจากไสยศาสตร์ หรือวิทยาศาสตร์
7. ระบบเศรษฐกิจ เป็นระบบความเชื่อ และปฏิบัติที่เกี่ยวกับการอาชีพ ทรัพย์สินสมบัติ และเกี่ยวข้องกับการทำมาหากิน
8. การพักผ่อนหย่อนใจ คือ การเข้าร่วมกิจกรรมที่ทำให้ความสนุกสนานเพลิดเพลิน
9. ศิลปะ คือ การสร้างสรรค์สิ่งต่างๆ ขึ้นมาในรูปแบบต่างๆ กัน

สรุปได้ว่า มนุษย์มีความจำเป็นต้องการวัตถุสิ่งของเครื่องใช้ต่างๆ (Biological needs) คือต้องการปัจจัยขั้นพื้นฐาน คือ ปัจจัย 4 นั้นเอง และมนุษย์มีความต้องการจำเป็นทางด้านจิตใจ (Psychological needs) ซึ่งเป็นพื้นฐานจากชีวภาพ มนุษย์มีสมองขนาดใหญ่ ซึ่งเป็นสิ่งจำเป็นเพื่อมีชีวิตอยู่รอดได้ มนุษย์จำเป็นต้องฉลาดกว่าสัตว์อื่นๆ เพราะมนุษย์วิ่งไม่เร็ว และไม่มีเขี้ยวเล็บเป็นอาวุธป้องกันตัว มนุษย์จึงจำเป็นต้องเรียนรู้สิ่งต่างๆ มากมาย และ

สุดท้ายมนุษย์มีความต้องการทางสังคม (Social needs) มนุษย์ต้องอยู่อาศัยกันเป็นกลุ่ม พึ่งพาอาศัยกันและกัน จนมีการจัดระเบียบทางสังคมต่อมา

2. ดนตรีกับวิถีชีวิตของมนุษย์

ดนตรีไทยจึงเป็นพลังขององค์ความรู้ของมนุษย์และมรดกทางวัฒนธรรมประจำชาติไทยอีกแขนงหนึ่ง ที่ได้สืบทอดกันมาเป็นเวลาช้านานมีบทบาทหน้าที่สำคัญยิ่ง ในเชิงวิจิตรศิลป์ มีความงดงามเฉพาะด้านที่โดดเด่นจนเกิดนำมาสู่มรดกทางสุนทรียศาสตร์ ที่มีหน้าที่เกี่ยวสัมพันธ์ข้องกับวิถีชีวิตวัฒนธรรม ประเพณี พิธีกรรม ความเชื่อ บรรทัดฐานมีองค์ความรู้ทั้งในด้านทฤษฎีและ ปฏิบัติที่สืบทอดเป็นมรดกของแผ่นดินตั้งแต่โบราณจนถึงยุคปัจจุบัน

อาจารย์ มนตรีตราโมท (ศิลปินแห่งชาติ:๒๕๒๘) ได้ให้ทรรศนะว่าธรรมตามมนุษย์เมื่อบังเกิดความคิดใจย่อมแสดงออกทั้งทางกิริยาและวาจา เช่น ตบมือ กระทบไหล่เดินและเปล่งเสียงร้องต่างๆ เป็นภาษาบ้างไม่เป็นภาษาบ้างนี้เป็นธรรมชาติของมนุษย์ มนุษย์สมัยดึกดำบรรพ์ก็มีสภาพอย่างเดียวกันนี้ แล้วจึงค่อยๆ วิวัฒนาการต่อมาตามความรู้ ความคิดและสติปัญญาของมนุษย์แต่ละสมัยยิ่งถึงสมัยที่มนุษย์ได้รวมกลุ่มจัดการปกครองกันเป็นระเบียบเรียบร้อย ตั้งเป็นอาณาจักรบริหารบ้านเมืองเป็นแบบเป็นแผน

การดนตรีของมนุษย์ก็ย่อมเจริญขึ้นตามไปด้วย โดยมีระเบียบแบบแผนขึ้น และรู้จักสร้างเครื่องดนตรีให้สวยงาม และมีเสียงไพเราะยิ่งขึ้น โดยเฉพาะชาติไทยปรากฏตามประวัติศาสตร์ว่าได้ตั้งอาณาจักรปกครองบ้านเมืองเป็นแบบเป็นแผนกันมาแล้วหลายยุคหลายสมัยและหลายอาณาจักรในแถบถิ่นซึ่งเป็นประเทศจีนในปัจจุบันนี้ ซึ่งบางทีก็มีชื่อว่า ไทยมุงและอ้ายลาว เป็นต้น นี้ก็ย่อมจะเป็นที่เชื่อได้แน่ว่าการดนตรีไทยในสมัยนั้นๆ จะต้องมีการระเบียบแบบแผนเป็นวงเป็นคณะมีเครื่องดนตรีที่บรรเลงได้ไพเราะสมตามกาลสมัย และอาจจะมี ความเจริญเหนือกว่าบางชาติในสมัยเดียวกันนั้นบ้าง อาจารย์มนตรี ตราโมทกล่าวต่อไปอีกว่า “ในสมัยน่านเจ้าก็ปรากฏว่าไทยเราได้ส่งวงดนตรีหญิงไปถวายพระเจ้ากรุงจีน นี่ก็เป็นที่น่าเสียดายที่ไม่มีคุณภาพสูงกว่าก็คงจะไม่ส่งไป เป็นการแสดงว่าการดนตรีของไทยเราได้เจริญมาแล้วในอดีต แต่ก็เป็นที่น่าเสียดายที่ไม่มีหลักฐานว่าเครื่องดนตรีของไทยเราในสมัยนั้น มีรูปร่างเป็นอย่างไร และมีสิ่งใดบ้าง การดนตรีตลอดจนเครื่องดนตรีของไทยเพิ่งจะมาปรากฏชัดเจนเอา ก็เมื่อถึงสมัยสุโขทัยนี่เอง”

ชีวิตไทยสมัยก่อนนั้นคุ้นเคยกับดนตรีไทยมาก แต่ก่อนในแต่ละขั้นตอนของชีวิตจะต้องมีการประกอบพิธีกรรม ตอนเกิดก็มีทำขวัญเดือน โตขึ้นมาหน่อยต้องมีพิธีโกนจุก พอ

เป็นหนุ่มก็บวชและแต่งงานเมื่อตายลงก็มีงานศพ นอกจากนั้นยังมีพิธีกรรมทางศาสนาบ้าง พิธีกรรมที่ทำเพื่อความ เป็นสิริมงคลบ้าง ในพิธีกรรมเหล่านี้จะขาดดนตรีไทยเสียมิได้ ดังที่ ม.ร.ว.คึกกฤทธิ ปราโมช, นาฏศิลป์และดนตรีไทยในชีวิต กล่าวว่า ชีวิตไทยตั้งแต่ โบราณกาลลงมาเป็นชีวิตที่เต็มไปด้วยดนตรีและนาฏศิลป์ไทย เพราะคนไทยเป็นชนชาติที่เห็น ความสนุกและความรื่นเริงเป็นความประสงค์สำคัญของชีวิต หากชีวิตมีความสุขรื่นเริงชีวิต นั้นก็เป็นชีวิตที่ดีและสมบูรณ์ ดังจะเห็นได้จากเพลงยาวพระราชานิพนธ์กรมพระราชวังบวรมหา สุรสีหนาทพรรณนาถึงชีวิตในกรุงศรีอยุธยา ไว้ว่า

“ทั้งพิธีปีเดือนคืนวัน สารพันจะมีอยู่อัตรา
ฤดูใดก็ได้เล่นเกษมสุข แสนสนุกทั่วเมืองहरราชฯ”

ความสุขจึงออกจะเรียกด้วยว่าเป็นมาตรฐานแห่งชีวิตที่ดี และในการการทำเพื่อให้ ชีวิตได้มาตรฐานอันดีในทรรคนะของคนไทยในอดีตนั้น นาฏศิลป์และดนตรีไทยได้เข้ามามี ส่วนเกี่ยวข้องอย่างสำคัญที่สุด

ลีลาแห่งชีวิตไทยในอดีตนั้นอยู่กับจังหวัดต่างๆ ในชีวิตซึ่งจะต้องมีการทำบุญและ ฉลอง เริ่มด้วยการเกิดซึ่งต้องมีการทำขวัญเดือน และโกนผมไฟทารกที่เกิด เมื่อเด็กจะเข้าสู่ วัยที่ถือว่าเป็นผู้ใหญ่ก็ต้องมีการโกนจุก หากบุคคลนั้นเป็นชายก็ต้องอุปสมบทใน พระพุทธศาสนาต้องมีพิธีทำขวัญนาค พิธีบวชนาค ต่อจากนั้นก็ถึงพิธีสมรส มีการทำบุญอายุ ครบห้ารอบ และ เมื่อตายลงก็มีพิธีต่างๆ เกี่ยวกับงานศพตลอดไปจนถึงงานเผาศพ ซึ่งมักจะ ทำกันเป็นการใหญ่โตฟุ่มเฟือยมาก

ในงานต่างๆ ที่ได้กล่าวถึงมาแล้วนี้จะต้องมีนาฏศิลป์และดนตรีประกอบ งานทำ ขวัญเดือนและโกนผมไฟเด็กนั้นประกอบด้วยการทำบุญเลี้ยงพระเพราะฉะนั้นจึงต้องมีปีพาทย์ บรรเลงไว้รับพระ ที่มาเจริญพระพุทธรูปมนต์บรรเลงในระหว่างพระฉัน และบรรเลงส่งพระตอน พระกลับ เริ่มต้นด้วยปีพาทย์ทำเพลงโหมโรงเช้า เมื่อพระมาถึงบรรเลงเพลงต่าง ๆ ใน ระหว่างพระฉัน และจบด้วยการทำเพลงกราวรำ เป็นการแสดงความปิติรื่นเริง ที่ได้ทำบุญ กุศลเสร็จแล้ว

สำหรับทารกที่เป็นพระราชกุมาร หรือพระราชกุมารีนั้น ในพิธีขึ้นพระอุ่ทำขวัญ หลังจากประสูติแล้ว ก็มีการบรรเลงดุริยะดนตรี พรหมณ์ขับไม้บัณเฑาะว์ และเท่กล่อมตาม ประเพณี ซึ่งเป็นดนตรีอีกชนิดหนึ่ง

ในการโกนจุกนั้นก็ต้องมีการทำบุญเลี้ยงพระและมีปีพาทย์ประโคมเช่นเดียวกัน หลังจากประสูติแล้วก็มีการบรรเลงดุริยະดนตรี พราหมณ์ขับไม้บันฑะวและเท่กล่อมตามประเพณี ซึ่งเป็นดนตรีอีกชนิดหนึ่ง

งานแต่งงานก็เป็นงานที่ไม่ขาดเสียงดนตรีอีกอย่างหนึ่ง เพราะต้องมีการทำบุญเลี้ยงพระซึ่งต้องใช้ปีพาทย์ประโคม และต้องมีมโหรีกล่อมทอ ส่วนในงานศพนั้นหากเป็นศพผู้มีฐานะดี ก็ต้องมีมหรสพทุกอย่างหรือมากอย่าง เช่น โขน ละคร หุ่น และหนัง ซึ่งมีติดต่อกันหลายวันในงาน เผาศพ ส่วนในการตั้งศพบำเพ็ญกุศลก็ต้องมีดนตรีประโคมศพ นอกจากนั้นแล้วยังมีการฉลองต่างๆ เช่น งานขึ้นบ้านใหม่ หรือการฉลองถาวรวัตถุซึ่งสร้างขึ้นไว้ในศาสนา เช่น พระพุทธรูป โบสถ์ วิหารหรือศาลา ซึ่งต้องใช้นาฏศิลป์และดนตรีเป็นส่วนหนึ่งของการฉลอง การแสดงดนตรีและนาฏศิลป์ในงานต่างๆ ที่ได้กล่าวถึงมานี้ คนทั่วไปได้ฟังและ ได้ดูโดยมิต้องเสียเงินทองแต่อย่างไร ชีวิตของคนไทยสมัยก่อนจึงเป็นชีวิตที่เต็มไปด้วยนาฏศิลป์และดนตรีไทยแท้ ถึงแม้ว่ามีบุคคลใดที่อยากจะหลีกเลี่ยงได้โดยยาก

นอกจากการใช้ชีวิตของเอกชนในทางส่วนตัวตามวัยแห่งตนแล้ว การใช้ชีวิตของคนไทยในสังคมตามเทศกาลหรือตามประเพณี ก็ยังมีดนตรีไทยและนาฏศิลป์เข้ามาเกี่ยวข้องอยู่ด้วยมาก เรียกได้ว่าเป็นส่วนสำคัญแห่งเทศกาลหรือประเพณีต่างๆ เหล่านั้นการทำบุญกุศลตามวัด วาอาราม ซึ่งคนจำนวนมากร่วมกันทำตามเทศกาล เช่น ในการเข้าพรรษา ออกพรรษา หรือมีงานไหว้พระ ชักพระตลอดจนประเพณีทางศาสนาอื่นๆ ซึ่งเป็นไปตามเทศกาลที่กำหนดไว้ ก็ต้องมีดนตรีปีพาทย์และนาฏศิลป์เข้ามาแสดงให้เกิดความครึกครื้นรื่นเริง เป็นการแสดงออกซึ่งความปิติในการที่ร่วมกันบำเพ็ญกุศลตามประเพณี

เมื่อนาฏศิลป์ไทยและดนตรีไทยเป็นสิ่งสำคัญและ เป็นสิ่งจำเป็นแก่ชีวิตไทยในสมัยก่อนดังที่กล่าวมาแล้ว ผู้ปกครองแผ่นดินก็จำเป็นต้องให้ความอุปการะเกื้อกูลและ ความคุ้มครองแก่นาฏศิลป์และดนตรีไทย เพราะคติของคนไทยในสมัยก่อนนั้นถือว่า ความเจริญรุ่งเรืองของนาฏศิลป์และดนตรีนั้นเป็นเครื่องหมายแห่งความสุข และความสนุกนั้นเป็นสัญลักษณ์อันสำคัญของสภาพที่เรียกว่า “บ้านเมืองดี” เมื่อพระมหากษัตริย์พระราชทานพระบรมราชูปถัมภ์แก่นาฏศิลป์และดนตรีเป็นเบื้องต้นแล้ว ก็เป็นธรรมดาที่เจ้านายและผู้มีบรรดาศักดิ์อื่นๆ จะต้องคล้อยตามพระราชนิยม ต่างก็พากันให้ความอุปการะเกื้อกูลแก่นาฏศิลป์และดนตรีไทยทั่วกันนาฏศิลป์และดนตรีไทยในสมัยหนึ่งจึงเป็นเครื่องแสดงฐานะทางสังคม (Status symbol) ของคนชั้นสูงในสมัยนั้น บ้านใครมีปีพาทย์ที่บรรเลงได้ดี หรือมีละครที่แสดงได้ดีมีคนชมและ มีตัวละครมากหรือมีทั้งสองอย่างตลอดจนการเล่นอื่น ๆ ที่เนื่องอยู่ในนาฏศิลป์และดนตรี เจ้าของบ้านก็มักจะมีผู้นิยมยกย่องว่า เป็นผู้มีบุญวาสนา หรือว่าจะพูดกันด้วยศัพท์ปัจจุบัน ก็จะต้องพูดว่ามีฐานะอันสูงในสังคม ด้วยเหตุนี้จึงได้มีการ

ประกวดประชันกันมาก ระหว่างเจ้าของละครและเจ้าของปีพาทย์ ตลอดจนวงมโหรีและเครื่องสายต่างๆในทางที่จะทำให้ละครของตน หรือวงดนตรีของตนนั้นแสดงได้ดีเป็นพิเศษ เหนือกว่าละครโรงอื่นหรือวงดนตรีอื่นๆ ได้มีการหาคนดีมีฝีมือในทางเหล่านี้ให้เข้ามาอยู่กับตน โดยรับความอุปการะเป็นอย่างดี เพื่อที่จะให้แสดงละครหรือดนตรีและฝึกฝนละคร และผู้แสดงดนตรีในบ้านให้มีฝีมือดียิ่งๆ ขึ้นไป การแข่งขันประกวดกันเช่นนี้ย่อมจะทำให้นาฏศิลป์และดนตรีไทย เจริญรุดหน้าออกไปมาก ในสมัยนั้นได้มีการคิดทำละครให้สวยงามกว่าเดิมเพิ่มเติมขึ้นมาเสมอ และขณะเดียวกันก็ได้มีการแต่งเพลงดนตรีขึ้นใหม่ต่อเนื่องกันมากเป็นระยะเวลาอันยาวนาน ซึ่งทั้งหมดนี้ได้เป็นทรัพย์สินมรดกตกทอดในทางศิลปะลงมาถึงคนไทยในยุคนี้ และถ้าหากว่าไม่มีการถ่ายทอดกันไว้ต่อไปแล้ว ทรัพย์สินมรดกทั้งหลายทั้งปวงนี้ก็จะสูญไปในอนาคตอย่างแน่นอน

ถ้ามองดนตรีไทยในฐานะที่เป็นศิลปะอย่างหนึ่ง ดนตรีไทยก็เป็นวัฒนธรรมเพื่อการบันเทิงใจโดยตรงในราชสำนักมีมโหรีขับกล่อม เจ้านายหรือขุนนางต่างก็มีวงดนตรีประจำวงประจำบ้านไว้ เล่นเพื่อฟังกันให้สบายใจประการหนึ่งและเพื่อประกวดประชันกันระหว่างดนตรีต่างๆ ประการหนึ่ง

ในแง่นี้ ดนตรีไทยจึงเฟื่องฟูและเล่นกันอย่างแพร่หลายในสมัยหนึ่งที่ผ่านมามีด้วยเหตุที่พระเจ้าแผ่นดินอุปถัมภ์ ไม่ว่าจะเกี่ยวกับพิธีกรรม งานบุญต่างๆ หรือการบันเทิง ดนตรีไทยเป็นส่วนประกอบของงานเหล่านั้นอยู่เสมอ

นับตั้งแต่สิ้นรัชกาลที่ 6 เป็นต้นมา แทบจะไม่มีการสร้างสรรคงานทางดนตรีไทยเพิ่มขึ้น ชีวิตไทยต้องเผชิญกับการหลั่งไหลเข้ามาของศิลปวัฒนธรรมตะวันตก ดนตรีตะวันตกก็เข้ามาแทนที่ดนตรีไทย ประกอบกับใน พ.ศ. 2480-2487 ผู้ปกครองได้ประกาศห้ามเล่นดนตรีไทยเด็ดขาด โดยให้เหตุว่าเขยล้าสมัย ไม่เหมาะกับสมัยที่กำลังรับวัฒนธรรมตะวันตกจะเล่นได้ก็แต่ดนตรีสากลเท่านั้น ส่วนดนตรีไทยนั้นจะแอบเล่นเองภายในบ้านก็ไม่ได้ เมื่อเป็นดังนี้นักดนตรีไทย ก็รู้สึกเศร้าใจท้อใจ หมดกำลังใจ รู้สึกหมดอิสรภาพ ผู้ที่รักการดนตรีไทยทั้งหลายหมดความสุขในชีวิต (บรรเลง ศิลปบรรเลง “แสนคำนึง” หนังสือไหว้ครูดนตรีไทยชมรมดนตรีไทย สโมสรนิสิตจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย หน้า 38, 2518)

ดนตรีไทยจึงเริ่มเสื่อมอย่างแท้จริงตั้งแต่นั้นมา กรมมหรสพก็ถูกยุบ นักดนตรีก็ไม่มีผู้อุปการะ พวกกันออกไปทำอาชีพอื่นกันบ้าง ทั้งดนตรีไทยไปบ้าง ครั้งถึงช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 คนรุ่นใหม่ที่เกิดก่อนหรือหลังยุคสงครามนี้ ก็ขาดภูมิหลังทางด้านดนตรีไทย ดนตรีไทยซึ่งได้ขาดช่วงไปก็ถูกลืม ดนตรีตะวันตกก็เข้ามาในสังคมไทยอย่างเต็มที่ เด็กรุ่นใหม่ก็เปิดรับวัฒนธรรมตะวันตกเพียงอย่างเดียวประกอบกับพิธีกรรมต่างๆ ก็เริ่มหมดไปจากสังคมไทยด้วย ไม่มีการทำขวัญเดือน ไม่มีพิธีโกนจุก พระราชพิธีที่เคยมีตลอด 12

เดือน ก็คงเหลือ อยู่ไม่มากนัก ละครที่เคยเล่นกันเป็นประจำก็ค่อย ๆ หมดไป ภาพยนตร์ ละครวิทยุ ละครพูดเข้ามาแทน ทำให้ดนตรีไทยที่เคยแยกไม่ออกจากชีวิตไทยก็หมดบทบาท ไป ปัจจุบันแม้ดนตรีไทยจะยังมีประกอบงานแต่งงานบ้าง งานศพบ้าง ประกอบการเล่น ละคร โขน ลิเก แต่ก็ลดบทบาทในด้านอื่นลงไปจนแทบจะหมดไปจากความสนใจของคนไทย

สังคมไทยมีความผูกพัน เอื้ออาทรต่อกัน เป็นระยะเวลาอันยาวนาน ซึ่งเป็นพลังอัน มหาศาลของโครงสร้างทางสังคมไทย ที่ได้ปรากฏดังรูปแบบได้ดังนี้ คือ บ้าน วัดและวังสู่ สถาบันการอุดมศึกษา

อันดนตรีมีคุณทุกอย่างไป	ย่อมใช้ได้ตั้งจินดาค่าบุรินทร์
ถึงมนุษย์ครุฑาเทวราช	จัดบาทกลางป่าพนาสิน
แม้ปีเราเป่าไปให้ได้ยิน	ก็สุดสิ้นโทโสที่ไกรธา
ให้ใจอ่อนนอนหลับหมดสติ	อันลัทธิดนตรีดีนักหนา
ซึ่งสงสัยไม่สิ้นในวิญญูณ์	จงนิทราเถิดจะเป่าให้เจ้าฟัง

สุนทรภู่ผู้สร้างวรรณกรรมเรื่อง พระอภัยมณี ได้อธิบายคุณค่าของดนตรีไว้อย่าง ชัดเจน หลังจากที่ได้จบการศึกษาวิชา “เป่าปี่” อันลือลั่นจากสำนักของ “ครูเฒ่าพินท พราหมณ์” คนไทยที่ได้เติบโตมากับวิถีชีวิตไทยๆ ได้สัมผัสเกี่ยวข้องกับวรรณกรรมไทยจะเห็น ว่า “สถาบันการศึกษา” หรือ “สำนัก” ที่มีชื่อเสียงจะอยู่ไกลเพียงใด “เกจิอาจารย์” หรือ “สุด ยอดฝีมือ” จะอยู่ที่ไหน จะต้องค้นค้นค้นหาเพื่อศึกษาต่อให้จบปริญญาตรี-โท-เอกหลังจากจบ ประโยคมัธยมศึกษาจากบ้าน-วัด-วัง อันเป็นธรรมเนียมของการศึกษาแบบไทยโบราณมาแต่ ไหนแต่ไร พระอภัยมณีเองกว่าจะจบหลักสูตร “เป่าปี่” จนสามารถ “เอาปี่เป่าเล่าโลมน้ำใจ คน” ได้ตามวัตถุประสงค์เชิงพฤติกรรมที่ครูเฒ่าตั้งเกณฑ์เอาไว้ นั้น ก็กินเวลาถึงเจ็ดเดือน โดยไม่ต้องเรียนวิชาอื่นเลยนอกจากเป่าปี่อย่างเดียว หลังจากนั้นก็ได้ใช้ “ปี่” ไปทำ คุณประโยชน์มหาศาล “ใช้ได้ตั้งจินดาค่าบุรินทร์” จนจบเรื่องพระอภัยมณีนั่น คือ สภาพการณ์เรียนดนตรีของพระอภัยมณี จินตนาการของกวีเอกสุนทรภู่และ คงสะท้อนจาก สภาพการณ์จริงในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น ในช่วงชีวิตของท่านสุนทรภู่

ถ้าเราแบ่งระบบการศึกษาตามแนวทฤษฎีทางการศึกษาทั่วไป ย่อมแบ่งการศึกษาได้ เป็น

1. Informal Education การศึกษาตามอัธยาศัย
2. Nonformal Education การศึกษานอกระบบโรงเรียน
3. Formal Education การศึกษาในระบบโรงเรียน

การไฟหาคความรู้แบบพระอภัยมณี และศรีสุวรรณ คงจะเข้าเป็นการศึกษาแบบที่ 2 Nonformal Education ในสมัยปัจจุบันและอาจจะจัดได้ว่าเป็น Formal Education ในสมัยของพระอภัยมณีก็ได้

ในการศึกษาดนตรีไทย “บ้าน วัด และวัง” จัดว่าเป็นสำนักการศึกษาตลอดมาจนถึงปัจจุบัน ได้ติดตามประวัติของศิลปินแห่งชาติสาขาดนตรีไทยและคีตศิลป์ ทั้งที่ยังมีชีวิตอยู่และเสียชีวิตไปแล้ว จะเห็นได้ว่าจุดเริ่มต้นของการเป็นศิลปินที่มีชื่อเสียงจนได้รับการยกย่องว่าเป็น “ศิลปินแห่งชาติ” นั้น เริ่มต้นที่ “บ้าน” จริงๆ ไม่ว่าจะเป็น คุณหญิงไพฑูริย์ กิตติวราณ ครูเฉลิม บัวทั้ง ครูท้วม ประสิทธิ์กุล ครูเจริญใจ สุนทรวาทีน ครูไชยลังกา เครือเสน ครูประเวช กุมุท ท่านเหล่านี้ล้วนมีท่านบิดาเป็นผู้เริ่มต้นสอนตนเองตั้งแต่วัยเยาว์ทั้งสิ้น ทั้งนี้ไม่ได้นับย้อนกลับเข้าไปยังครูดนตรีที่มีชื่อเสียงในอดีตที่เป็น “ครูของครูดนตรี” อื่นๆ ท่าน”

บ้านหรือ “โรงเรียนสอนดนตรี” นี้ได้มีส่วนสร้างศิลปินและครูทางดุริยางคศิลป์และคีตศิลป์ จนได้ถ่ายทอดมายังครูดนตรีไทย และนักดนตรีไทย ต่อมาเป็นชัวอายุคนตั้งแต่อดีตที่พอจะยกตัวอย่าง ได้แก่ บ้านประสานศัพท์ของพระยาประสานดุริยศัพท์ นักดนตรีเอกในรัชกาลที่ 6 บ้านบรมมสินธุ์ ของพระยาอนิรุทธเทวา บ้านคลองบางหลวง ของหม่อมส้มจิ้นผู้เป็นครูสอนขับร้อง บ้านพาทย์โกสัล ของท่านครูจางวางทั่ว พาทย์โกสัล เป็นต้น ถ้าต่างจังหวัดก็จะเป็นบ้านบางกระพ้อม จังหวัดสมุทรสงคราม ของครูสมบุญ สมสุวรรณ ผู้เป็นครูดนตรีหนึ่ง ของอาจารย์มนตรี ตราโมท ส่วนทางจังหวัดอยุธยา นั้น ก็เป็นสำนักดนตรีศึกษาที่ผู้สนใจในการดนตรีไทย จากทุกสารทิศได้เดินทางไปขอวิชาและ เต็มใจที่จะทำงานรับใช้เจ้าสำนักเพื่อแลกเปลี่ยนกับวิชาความรู้ที่จะได้รับการถ่ายทอดด้วยความเต็มใจทั้งผู้ถ่ายทอดและผู้รับ

นอกจาก “บ้าน” แล้วตามธรรมเนียมการเรียนการสอนแบบไทยโบราณนั้น “วัด” เป็น “สถานศึกษา” สำคัญมาก “วัด” ไม่ได้ให้ความรู้ในเรื่องของ “หนังสือ” และ “ธรรมะ” เท่านั้น ในเรื่องของ “ดนตรีไทย” นั้น วัดนับเป็นโรงเรียนสอนดนตรีที่ควบคู่กันไปกับการสอนหนังสือ

วัดเป็นสถาบันทางการศึกษาที่สำคัญเป็นศูนย์รวมสรรพวิชาทั้งทางโลก และทางธรรม สิ่งที่เกี่ยวข้องกับดนตรีไทยก็คือ ภาษา ศาสนาและ วัฒนธรรม

ภาษาที่ใช้กับดนตรีไทย ส่วนใหญ่จะเป็นไปในด้านการขับร้องเพลงไทยซึ่งจะต้องออกเสียงได้ถูกต้อง อักขระไม่วิบัติ รวมทั้งวรรณคดีที่เป็นกาพย์ กลอน หรือโคลงสี่สุภาพ ซึ่งนำไปใช้เป็นบทร้อง ที่ทำให้เพลงไทยเกิดความไพเราะ ชาบซึ้งใจ ต่อผู้ฟัง ทั้งนี้เพราะ

ดนตรีนั้นจะต้องมีโครงสร้างซึ่งประกอบด้วยทำนอง บทร้อง จังหวะ ฉะนั้นคนร้องที่จะร้องดี ร้องเพราะ ก็จำเป็นต้องศึกษาวิชาด้านภาษาให้สามารถปฏิบัติได้ตามที่กล่าวมาโดยอาศัยการ ร่ำเรียนจากพระสงฆ์ ซึ่งเป็นบรมครูที่อยู่ในวัดนั่นเอง

ศาสนาเกี่ยวข้องกับดนตรีไทยอย่างมาก แม้พระพุทธเจ้ายังคงสร้างดนตรีมาแล้วใน สมัยพุทธกาล กิจกรรมใดที่จะทำให้ศาสนาพิธีสมบูรณ์ตามแบบแผนประเพณีไทยแล้วกิจกรรม นั้น ต้องมีดนตรีไทยประกอบทั้งสิ้น ไม่ว่าจะเป็นพระเทศน์ เทศน์มหาชาติ โคนจุก บวชนาค สวดมนต์เย็น งานพิธีมงคลและ อวมงคล แม้แต่พระสงฆ์ฉันภัตตาหาร ยังมีเพลงประกอบที่ เรียกว่าเพลงฉิ่งพระฉัน ทั้งนี้รวมถึงพิธีกรรมต่างๆ ทั้งของประชาชน ของทางราชการและ พระราชพิธีด้วย

วัฒนธรรม เป็นคำที่มีความหมายกว้างขวาง ซึ่งรวมถึง ขนบธรรมเนียมประเพณี พิธีการและ การปฏิบัติตนเองของคนไทยสังคมต่างๆ ด้วย ซึ่ง “วัด” เป็นศูนย์กลางของ วัฒนธรรมมากมาย รวมทั้งสังคมของดนตรี ทั้งครูดนตรี นักดนตรี ลูกศิษย์ คนฟังและ ผู้สนใจ ซึ่งนับได้ว่าทุกคนจะต้องได้รับความรู้ ประสบการณ์ และฝึกปฏิบัติจนเป็นนิสัยจาก วัดเกือบทั้งสิ้น

สิ่งที่สำคัญอีกประการหนึ่งก็คือ คนไทยไม่ได้เติบโตมาจากครอบครัวที่ร่ำรวย โดยเฉพาะเด็กต่างจังหวัด หากจะเดินทางเข้ามาร่ำเรียนวิชาใดก็ตาม จุดที่พักพิงและสามารถ มีชีวิตและอาศัยหลงตา หลวงน้ำ หลวงพี หรือหลวงพ่อ ก็สุดแต่จะหาได้ สมัครงเป็นลูกศิษย์ ครูแล้วก็มาสมัครงเป็นลูกศิษย์พระ กินข้าวบาตร มีชีวิตก้าวหน้ามาจนถึงระดับศิลปิน ผู้ทรงคุณวุฒิ หรือผู้เชี่ยวชาญทางด้านต่างๆ รวมทั้งสาขาดนตรีไทยด้วย

วังเป็นสถาบันการศึกษาซึ่งถือถือว่าเป็นการศึกษาระดับสูง คำว่า “ดนตรีในราชสำนัก” จะให้ความหมายที่ค่อนข้างน่าเกรงขามและ ชวนให้นึกไปถึงเพลงพระราชพิธีต่างๆ ที่เป็น เพลงชั้นสูงและ ผู้เล่นเพลงเหล่านี้ได้ต้องเป็นผู้เชี่ยวชาญชำนาญในการเล่นเพลงที่ค่อนข้างขลัง คักดีสิทธิ์และ สง่างามเหล่านั้นได้ นอกจากเพลงพระราชพิธีแล้ว “ดนตรีในราชสำนัก”ยังเป็น ส่วนประกอบของการละเล่นชั้นสูงต่างๆ เช่นการแสดงโขน ละครในและ ละครดึกดำบรรพ์ เป็นต้น

สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ ทรงเล่าว่า

“ในรัชกาลที่ 4 เจ้านายหลายพระองค์มี พระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัว กรมพระเทเวศร์ (พระเจ้าน้องยาเธอ กรมหลวงเทเวศร์วัชรินทร์) กรมหลวงวงศา (พระเจ้า

น้องนาเธอกรมหลวงวงศาธิราชสนิท เป็นต้น ทรงรวบรวมคนหัดเป่าพาทย์ขึ้นเล่นประชันวงกัน ครุมีคนนี้ได้เป็นครูปี่พาทย์ในพระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้า จึงได้พระราชทานบรรดาศักดิ์เป็น “พระประดิษฐ์ไพเราะ” ตำแหน่งจางวางกรมเป่าพาทย์ ฝ่ายพระราชวังบวร พระประดิษฐ์ (มี) คนนี้อยู่มาจนถึงรัชกาลที่ 5 ยังได้เป็นครุหัดมโหรี ในสมเด็จพระยาสุรดารัตนราชประยูร ที่ในพระบรมมหาราชวัง”

จากข้อความข้างต้นจะเห็นว่า สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ ได้ทรงเอ่ยถึงวงดนตรีของเจ้านาย 4 พระองค์ด้วยกัน ครุมีที่ทรงเอ่ยถึงคือ ครุมีดุริยางกูร ฉายาที่นักดนตรีไทยเรียกกันคือ “ครุมีแขก” ผู้สามารถ “เล่นเครื่องดุริยะ และดนตรีให้เกือบทุกอย่างเป็นคนฉลาด และสามารถแต่งเพลงได้ดี มีชื่อรำลือ เพลงของท่านนั้นมี “ทยอยในทยอยนอกสามชั้น เป็นต้น ซึ่งจำมาเล่นกันอยู่ทุกวันนี้ทั่วทุกวง”

นักดนตรีไทยรุ่นหลังจะไม่ค่อยคุ้นกับคำว่า “วัง” โดยนัยของต้นสังกัดของวงดนตรีต่างๆ มากนัก สิ่งซึ่งหลงเหลือเป็นเพียงความทรงจำที่ได้ถ่ายทอดกันมาปากต่อปาก จากครูอาวุโสบ้างจากบันทึกความทรงจำจาก “ผู้รู้” ในอดีตบ้าง เช่น ถ้าเป็นนักดนตรีรุ่นหลังมักจะได้ยินนักดนตรีอาวุโสพูดว่า “เพลงบุหลัน ทางวังบางขุนพรหม” หรือ “เพลงบุหลัน ทางวังบูรพา” ซึ่งผู้ที่จะทราบว่าเป็นเพลงนี้เป็นทางของใคร มักจะเป็นนักดนตรีเสียส่วนใหญ่ แต่ในบางครั้งผู้ที่มิได้เป็นนักดนตรีอาจจะทราบได้ถึงแหล่งที่มาของเพลงได้จากเนื้อร้องเช่นเพลงแขกมอญบางขุนพรหม เมื่อนักร้องร้องกับอัตราชั้นเดียวจะร้องเนื้อเพลงที่ว่า

ขับลำบรรเลงเป็นเพลงเถา เพลงมอญเก่าแสนเสนาะเพราะนักหนา
แขกมอญบางขุนพรหมสมญา ฉันได้มาแต่วังบางขุนพรหม

(เพลงพระนิพนธ์ ในสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอเจ้าฟ้าบริพัตรสุขุมพันธุ์ กรมพระนครสวรรค์วรพินิต)

และถ้านักร้อง ร้องเพลง “ราตรีประดับดาว” ก็จะร้องเนื้อเพลงตอนหนึ่งที่ว่า

“ขอเชิญเจ้าฟังเพลงวังเวงใจ เพลงของท่านแต่งใหม่ในวังหลวง”

(เพลงพระราชนิพนธ์ ในพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว)

ทั้ง “วังบางขุนพรหม” และ “วังหลวง” หรือแม้แต่ “วังบูรพา” สะท้อนให้เห็นถึง “แหล่ง” หรือ “สถาบัน” ที่มาของเพลงนั้นๆ ซึ่งเปรียบเสมือนการประกาศความเป็นเจ้าของด้วยความภาคภูมิใจ

“วังหลวง” ในที่นี้ พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงใช้เป็นสัญลักษณ์ว่าเป็นพระราชนิพนธ์ในพระองค์ไม่ได้หมายความว่าทรงพระราชนิพนธ์ขึ้นในพระบรมมหาราชวัง พระองค์สนพระทัยในการดนตรีไทยมากและโปรดฯ ให้ตั้งวงดนตรีหลวงในพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวขึ้น ผู้เล่นประกอบด้วยเจ้านายและข้าราชการทั้งฝ่ายหน้าและฝ่ายใน

เมื่อย้อนกลับไปถึงรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ก็ได้โปรดฯ ให้มีวงมโหรีหลวง ซึ่งนักดนตรีไทยสังกัดวงมโหรีหลวงนี้คือ ครูดนตรีที่เป็นผู้สร้างครูดนตรีไทยในสมัยต่อๆ มาหลายท่าน

ตัวอย่างของ “วัง” ในฐานะที่เป็นสถาบันดนตรีไทยชั้นสูง ที่จะขอยกมาที่นี้โดยไม่ได้เรียงลำดับความสำคัญหรือลำดับของกาลเวลาดังนี้

- วงปี่พาทย์ในพระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัว
- วงมโหรีในสมเด็จพระยาสุรดารัตนราชประยูร
- วงดนตรีของสมเด็จพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์ ซึ่งมีครูสำคัญคือ พระประดิษฐ์ไพเราะ (มี ดุริยางกูร หรือ ครูมีแขก)
- พระตำหนักสวนสุนันทา ในพระวิมาดาเธอ กรมพระสุทธาสินีนาฏ (พระอัครชายาเธอ พระองค์เจ้าสายสวลีภิรมย์) ครูสำคัญคือ หลวงเสนาะดุริยางค์ (แช่ม สุนทรวาทีน) หลวงประดิษฐ์ไพเราะ(ตาด ตานะนันท์) และหม่อมสั้มจิ้น ผู้เป็นครูสอนขับร้องของครูท้วม ประสิทธิกุล (ศิลปินแห่งชาติ : 2529)
- วังบางขุนพรหม ในสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้าบริพัตรสุขุมพันธ์ กรมมนครสวรรค์ วรพินิต หรือที่มักได้ยินกันว่า “ทูนกระหม่อมบริพัตร” มีครูคนสำคัญ คือจางวางทั่ว พาทย์โกศล
- วังบูรพาภิรมย์ ในสมเด็จพระราชปิตุลาบรมพงศาภิมุข เจ้าฟ้าภาณุรังษีสว่างวงศ์ กรมพระยาภาณุพันธุวงศ์วรเดช
- วังสวนกุหลาบ ในสมเด็จพระเจ้าฟ้าอภัยวงศ์เดชาวุธ กรมหลวงนครราชสีมา
- วังเพชรบูรณ์ ในสมเด็จพระเจ้าฟ้าจุฑาธุชธราดิลก กรมขุนเพชรบูรณ์อินทราชัย
- วังคลองเตย ในสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ ทรงตั้งวงปี่พาทย์ และโปรดให้พระประดิษฐ์ไพเราะ (ตาด ตานะนันท์) เป็นครูสอน

นอกจากนี้ยังมีวงดนตรีประจำวังต่างๆ อีก เช่น วงวังบางคอกแหลม วงวังแดง เป็นต้น และในส่วนที่เป็นราชการก็มีกรมปี่พาทย์หลวง ซึ่งได้วิวัฒนาการมาเป็นกองปี่พาทย์และโขน หลวงกระทรวงวัง และเป็นกองการสังคีต กรมศิลปากร ต่อมาในปีพ.ศ.๒๔๗๗ ได้

มีการจัดตั้งโรงเรียนศิลปากร เพื่อเปิดทำการเรียนการสอนวิชาดนตรีไทยและนาฏศิลป์ไทย โดยยึดการอนุรักษ์และผลิตครูดนตรี รวมทั้งผลิตนักดนตรีอาชีพอีกด้วย (บทความแนววิชาการ ดนตรีศึกษา:จากบ้าน วัดและวัง สู่สถาบันอุดมศึกษา รศ.ดร.กรรณิการ์ สัจกุล, คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย,ไม่ทราบปี พ.ศ.)

ทั้งบ้าน วัด และวัง ดังที่ยกตัวอย่างมาแล้วนั้นคือ สถาบันที่สอนดนตรีและผลิตครูสอนดนตรีไทยมาตั้งแต่อดีต การสืบทอดมรดกทางวัฒนธรรมไทยอันยิ่งใหญ่ของสถาบันเหล่านั้น ทรงคุณค่าเกินกว่าที่จะนำหลักฐานการสืบทอดมาแสดงเป็นลายลักษณ์อักษร และเป็นรูปธรรมได้ ถ้าไม่มีสถาบันเหล่านั้นคงจะไม่มีคำว่า “ดนตรีศึกษา” ในการต่อมา เมื่อ “บ้าน วัด และวัง” ได้ทำหน้าที่และบทบาทของการสืบทอดการดนตรีไทยอย่างเต็มภาคภูมิแล้ว สถาบันดังกล่าวได้คลายความสำคัญลงไป เนื่องจากการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม มีการพัฒนาชุมชน สถาบันการศึกษาในระบบจึงเข้ามารับภาระและมีบทบาทหน้าที่ ในการสืบทอดมรดกทางวัฒนธรรมไทยขึ้นนี้สืบไป

ศ.นพ. พูนพิศ อมาตยกุล (หนังสือดนตรีไทยประถมศึกษา เฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี “พระราชวังวังกับการดนตรีของไทย” 21-28 กรุงเทพมหานคร : 2534)

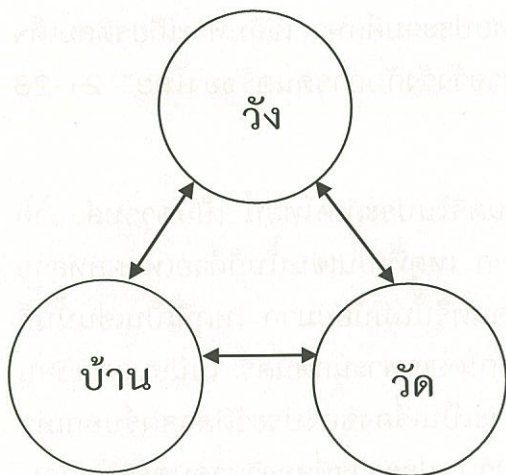
ในการที่เราจะศึกษาเรื่องในอดีตของการดนตรีในประเทศไทยนี้ เป็นความลำบากอย่างยิ่งด้วยเอกสารอ้างอิงในเรื่องดนตรีนั้นมีน้อยมาก เหตุที่เป็นเช่นนั้นก็ด้วยเหตุผลหลายประการด้วยกัน เช่น คนไทยส่วนมากโดยเฉพาะนักดนตรีนั้นมีน้อยมาก เหตุที่เป็นเช่นนั้นก็ด้วยเหตุผลหลายประการด้วยกัน เช่น คนไทยส่วนมากโดยเฉพาะนักดนตรี ไม่นิยมการเขียนหรือบันทึกเรื่องราวไว้ให้เป็นหลักฐาน ส่วนมากมักจะเป็นเรื่องของประวัติศาสตร์บอกเล่าซึ่งอาจจะคลาดเคลื่อนได้มากหากเวลานั้นได้ผ่านไปนาน ประการที่สองวิชาดนตรีสมัยก่อนนับตั้งแต่รัชกาลที่ 8 สมัยรัตนโกสินทร์ขึ้นไป ยังเป็นวิชาที่ปิดบังอำพรางหรือหวงแหนกัน ประการที่สามเนื่องมาจากความคิดว่า ดนตรีนั้นคือวิชาของวณิก เป็นอาชีพเดินกินรำกินไม่น่าเคารพนับถืออันใด เรื่องอื่นๆ ที่สำคัญว่าควรจะบันทึกไว้ก็มามากและยังบันทึกไว้ไม่หมด ดังนั้นเรื่องของดนตรีในอดีต จึงเป็นเรื่องที่ถูกกลบเกลาย ขาดการบันทึกเป็นอันมาก หากพระบาทสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ และสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ สองพระองค์นี้ เรื่องราวในอดีตกาลที่เกี่ยวกับดนตรีจึงได้บันทึกไว้บ้าง แต่ต้องศึกษาจากหลายแหล่งที่ทรงบันทึกไว้แล้วนำมาวิเคราะห์ ตัดต่อจึงได้เรื่องราวละเอียดเป็นปลึกย่อยออกไป ในการเขียนเรื่องดนตรีไทยในอดีต จึงเป็นเรื่องจัดว่ายากอย่างหนึ่ง ที่กล่าวให้เด่นชัดได้ทุกกระบวนนั้นจำเป็นจะต้องใช้เวลาค้นคว้าและสืบ

เรื่องราวทบทวนไปมาเป็นเวลานานพอสมควร รวมทั้งจะต้องทำการวิเคราะห์หลักฐานด้วยงานนั้นจึงจะสมบูรณ์เชื่อถือได้

บทความฉบับนี้เขียนในเวลาจำกัด และโดยที่ถูุกกำหนดหัวข้อให้เขียนเรื่องวังกับดนตรีไทย แม้จะเป็นเรื่องท้าทาย และน่าเขียนแต่ก็ไม่อาจจะทำให้พิเศษได้ เพราะเวลาไม่อำนวย ดังนั้นเรื่องที่จะบรรยายต่อไปนี้ จึงอาจกล่าวได้ว่า เป็นข้อสรุปมากกว่าที่จะเป็นการเขียนบรรยายโดยพิสดาร

วัง คือ วิทยาลัยแห่งดนตรี

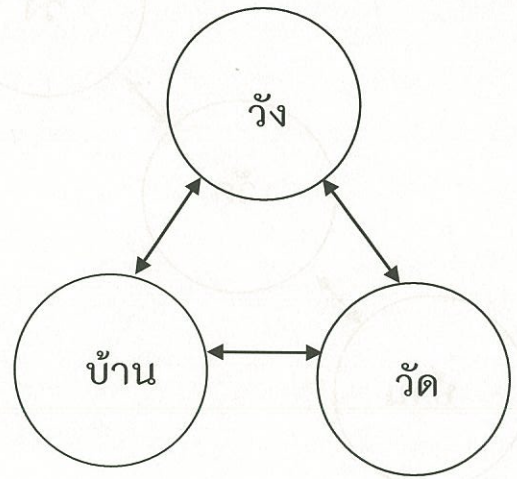
ในอดีตนั้น สถาบันการดนตรีของเราที่รวมคนดีมีฝีมือทางดนตรีไว้ให้เป็นกลุ่มได้ มีอยู่สามประเภท คือ บ้านครูดนตรี วัดที่มีวงดนตรี และวังที่ท่านผู้เป็นเจ้าของโปรดดนตรี ทั้งสามแห่งนี้มีความผูกพันต่อกันเป็นอย่างดี และส่งผลต่อเนื่องกันราวกับลูกโซ่ คือ เป็นสามเหลี่ยมของการประสานงานการศึกษาดนตรีไทยดังแผนผังที่แสดงไว้

ภาพที่ 4 แสดงความสัมพันธ์ระหว่าง บ้าน วัด และวัง

ดนตรีนั้นไม่ว่าแห่งใดในโลก ย่อมถือกำเนิดโดยมนุษย์คิดค้นขึ้น และสถานที่เกิด ก็คือบ้านของมนุษย์นั่นเอง ต่อมาด้วยความจำเป็นในการอยู่ร่วมกัน จำเป็นต้องพึ่งพาอาศัยกัน ต้องมีที่ยึดเหนี่ยวทางใจร่วมกันคือศาสนา ดนตรีก็มีหน้าที่สำคัญในเรื่องพิธีกรรมตามนั้น ดังนั้นดนตรีจึงมีที่เกิดหรือที่ปฏิบัติในวัดวาอารามต่อมาจากบ้าน และวัด ดนตรีได้ถูกพัฒนาขึ้นจนละเอียดอ่อน จนถึงที่สุดแห่งความงามคือต้องการมีปรับแต่งโดยคนในวังหรือราชสำนัก ทั้งนี้เพราะวัง หรือราชสำนักนั้นมีทุนรอนมาก สามารถคัดเลือกคนที่มีฝีมือดี มีสมองดี มาช่วยพัฒนางานได้ ลักษณะดังกล่าวนี้ มิได้มีแต่ในประเทศไทยเท่านั้น ยุโรปสมัย

โบราณก็ต้องอาศัยเสาสามเส้าของ บ้าน วัด และวัง จะเขียนเป็นรูปโครงสร้างได้หลายแบบด้วยกันคือ

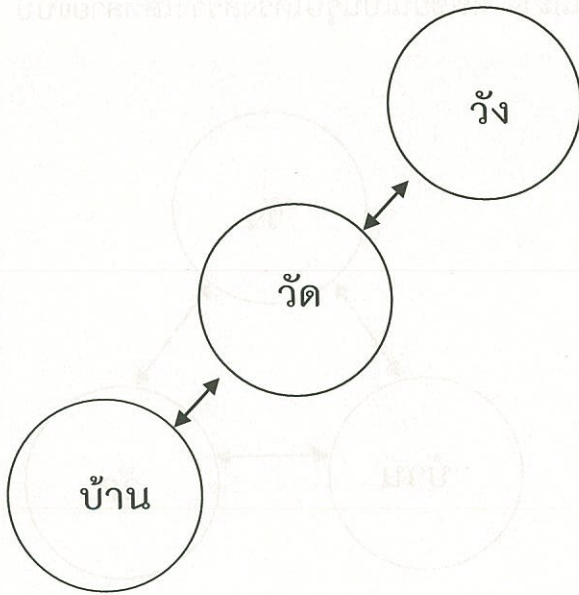

ภาพที่ 5 แบบที่ 1 โครงสร้างรูปสามเหลี่ยมระหว่างบ้าน วัด และวัง

ตัวอย่างของการก้าวขึ้นสู่ความรู้และฝีมือในการดนตรีชนิดที่เป็นสามเหลี่ยมนี้ จะเห็นได้ชัดเจนในนักดนตรีที่มีฝีมือเอกบางท่าน เช่น หลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) โดยท่านเรียนดนตรีที่บ้านจากครูสิน ซึ่งเป็นบิดาก่อน ท่านได้แสดงฝีมือของท่านที่วัดหลายแห่งแล้วจึงเข้าสู่วังบูรพาภิรมย์ ซึ่งท่านได้ครูดีช่วยสอนต่อในที่สุดได้รับพระราชทานบรรดาศักดิ์ เป็นหลวง ได้เป็นถึงหัวหน้าวงดนตรีหลวง ในสมัยรัชกาลที่ 7

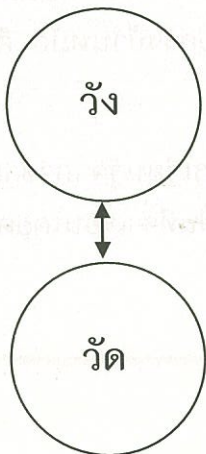
และจะเห็นได้จากประวัติของท่าน ครูจางวางทั่ว พาทยโกศล คือ เรียนดนตรีที่บ้านจากบิดา และน้ำ ต่อมาท่านใช้วัดเป็นแสดงฝีมือหลายแห่ง จึงไปสู่วังบ้านหม้อ คือกรมมหรสพสมัยรัชกาลที่ 5 แล้วเข้าสู่วังบางขุนพรหม เป็นที่สุด

ทั้งสองท่านข้างต้น เป็นตัวอย่างที่ใช้วัดเป็นทางผ่านในการเรียนรู้จากวิชาดนตรีและการแสดงฝีมือให้คนรู้จัก วัดเป็นเพียงผู้ให้ประสบการณ์ แต่ไม่ได้เป็นที่จำเรียนโดยตรง

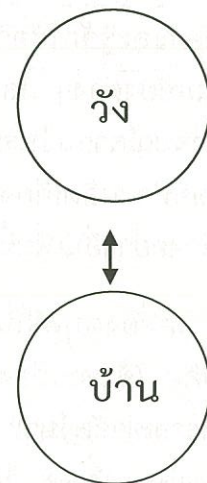
ภาพที่ 6 แบบที่ 2 โครงสร้าง 3 จังหวะเป็นแนวเส้นตรง

การเล่าเรียนดนตรีแบบที่สองนี้ วัดเป็นโรงเรียนสืบต่อมาจากบ้านเมื่อเข้าวังแล้วได้เรียนต่อในชั้นสูง ราวกับว่าเป็นสถาบันอุดมศึกษา ตัวอย่างที่เห็นชัดคือ ครูรวม พรหมบุรี ซึ่งเริ่มเรียนดนตรีจากในบ้านก่อน แล้วไปฝึกหัดต่อที่วัดช่องลม จังหวัดราชบุรี เมื่ออายุได้ ๘ ปี แล้วจึงได้เข้าไปเป็นศิษย์หลวงประดิษฐ์ไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) โดยเข้าไปเป็นมหาดเล็กที่วังบูรพาภิรมย์ และที่วังลดาวลีย์ จนเชี่ยวชาญดนตรีไทย และเป็นครูของนักดนตรีจำนวนมาก

ภาพที่ 7 แบบที่ 3 โครงสร้าง 2 จังหวะ คือ วัดกับวัง

ประเภทที่ 3 นี้เป็นเด็กวัดมาก่อน แล้วเรียนดนตรีในวัด จนสามารถแล้วจึงได้เข้าเรียนต่อในวัง เห็นได้ชัดเจนก็คือกลุ่มเด็กจากวัดน้อยทองอยู่ซึ่งสมภารแสง จัดให้เรียนดนตรีกับครูช้อย สุนทรวาทีน ซึ่งย้ายมาอยู่ที่วัดเมื่อตอนกลางของรัชกาลที่ 5 เนื่องจากไฟไหม้บ้านที่สวนมะลิเด็กชุดนี้เก่งมากๆ ต่อมาได้รับราชการในวงดนตรี ของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 6 เรียกว่าข้าหลวงเดิมได้รับพระราชทานบรรดาศักดิ์ทุกคน อาทิ พระประดัดดุริยกิจ (แหยม วิณิน) ขุนเพลินเพลงประเสริฐ (บุตร วิณิน) ขุนผลิตเพลง ประชัน (จี วิณิน) เป็นอาทิ

ภาพที่ 8 แบบที่ 4 โครงสร้าง 2 จังหวะ คือ บ้านกับวัง

ประเภทที่ 4 เป็นดนตรีฝีมือดีมาจากบ้าน โดยได้ครูดีสอนมาก่อน และตัวนักดนตรีนั้นเองเป็นคนเก่ง มีทักษะยอดเยี่ยมมาตั้งแต่อายุดยังน้อย แล้วแถมได้คนช่วยชักนำไปอยู่วังตั้งแต่เด็ก กลุ่มนี้มีทั้งชายและหญิง เช่น หลวงไพเราะเสียงซอ (อุน ดุริยชีวิน) คุณหญิงไพฑูรย์ กิตติวรรณ ครูท่อม ประสิทธิ์กุล ครูเจริญใจ สุนทรวาทีน พระเพลงไพเราะ (โสม สุวาทิต) เป็นต้น

เท่าที่ยกมาเป็นตัวอย่างสี่ประเภทนี้ จะเห็นได้ว่า วังเป็นยอดสุดของการศึกษาดนตรีในยุคเก่าก่อน ที่จะมีการเปลี่ยนการปกครองในปี พ.ศ. 2475 หลังจากนั้นรัฐบาลได้เปลี่ยนโครงสร้างการศึกษาใหม่ โดยตั้งโรงเรียนนาฏดุริยางค์ขึ้น ซึ่งต่อมาเป็นวิทยาลัยนาฏศิลป กรมศิลปากร และนำหลักสูตรดนตรีเข้าไปสอนในโรงเรียนในวิทยาลัยครู และมหาวิทยาลัยตามลำดับ จนถึงทุกวันนี้วังแทบไม่มีบทบาทในการเรียนการสอนดนตรีไทย

จะสังเกตได้ว่าบ้านวัดวัง เป็นเสาหลักในอดีตที่สร้างนักดนตรีผู้เชี่ยวชาญหลายท่าน และท่านเหล่านั้นได้สร้างสรรค์งานศิลปะการดนตรีที่งดงามมีเอกลักษณ์ประจำชาติไทยจวบถึงปัจจุบัน การสร้างองค์ความรู้ดนตรีไทยนั้น มีความสวยงามไพเราะเฉพาะพื้นที่ ที่เหมาะสมและลงตัว ที่มีเหมือนและแตกต่างกับประเทศเพื่อนบ้านอื่นๆ ในอาเซียนแห่งนี้อีกด้วย

ดังที่ ศ.นพ. พูนพิศ อมาตยกุล (หนังสือดนตรีไทยอุดมศึกษา ครั้งที่ 23 มหาวิทยาลัยขอนแก่น, 2535) ได้มองภาพรวมของดนตรีในกลุ่มประเทศเอเชียอาคเนย์ ได้ดังนี้คือ ดนตรีเป็นทั้งศาสตร์และศิลป์ที่มนุษย์ได้สร้างและพัฒนาขึ้นมาทีละน้อยจนในที่สุดได้กลายเป็นสิ่งสำคัญส่วนหนึ่งของชีวิต อันที่จริงมนุษย์ที่เกิดขึ้นมานั้นทุกคนมีจังหวะดนตรีอยู่ในตัวพร้อมมาแล้ว ตั้งแต่ต้นนั้น คือการเต้นของหัวใจ มนุษย์มีเสียงที่เกิดจากปอด หลอดลม กล้องเสียงและรู้จักใช้ไวยวะ เช่น ปาก จมูก ลิ้น ลำคอ ทำให้เสียงนั้นเปลี่ยนแปลงจนกลายเป็นเสียงต่างๆ กลายเป็นเสียงที่ทำให้เกิดทั้งอำนาจการสื่อสารความหมาย การแสดงเจตนาอารมณ์ความรื่นรมย์ และก็คือดนตรีในมนุษย์ที่พระเจ้าประทานมา แต่ความสามารถของมนุษย์ที่จะผลิตเสียงดนตรีจากตัวเองนั้นค่อนข้างจำกัด มนุษย์จึงจำเป็นต้องสร้างเครื่องเสียงอย่างอื่นเพิ่มขึ้นอีก เพื่อใช้การตามความประสงค์

เครื่องดนตรีที่มนุษย์สร้างขึ้นในระยะแรกนั้น มีวัตถุประสงค์โดยทั่วไปอย่าง 3 ประการคือ ใช้แทนเสียงมนุษย์อย่างหนึ่ง เช่น ประการที่หนึ่ง แทนที่จะตะโกนออกข่าวเป่า ร้อง ก็สร้างเขาสัตว์มาเป่าแทน สองนั้นสร้างเครื่องดนตรีเพื่อใช้ในพิธีกรรม เช่นต้องการทำสิ่งมหานาถและฤทธิเดช ก็คิดสร้างกลองสร้างเกราะขึ้นตีให้เกิดเสียง เพื่อความสุขความเจริญ ก็นิยตยุดิก็ใช้สังข์เป่า เป็นต้น

วัตถุประสงค์ที่สาม นั้นใช้เพื่อความบันเทิง เช่น การสร้างขลุ่ยขึ้นแทนการผิวปาก เดิมทีเดียววัสดุที่ใช้สร้างเครื่องดนตรีตอนแรกก็คือวัสดุจากธรรมชาติที่อยู่ใกล้ตัว เช่นใช้ไม้มาทำเครื่องดนตรีขึ้นก่อน ก็เกิดเป็นเครื่องดนตรีประเภทเคาะ (Percussion หรือ Idiophone) ตามมาด้วยสิ่งที่เป็นท่อกลวงหรือ เป็นหลอด ซึ่งอาจจะเป็นไม้กลวงภายใน เป็นเปลือกหอยใช้เป่าให้เกิดเสียง กลายเป็นเครื่องเป่า (Wind Instrument หรือ Aerophone) ต่อมาก็พัฒนาเครื่องดนตรีประเภทเครื่องสายใช้ตีติดก่อน แล้วจึงเพิ่มคันชักกลายเป็นเครื่องสีตามมา และนั่นก็คือเครื่องดนตรีหมู่ที่สาม คือเครื่องสาย (String หรือ Chordophone)

เดิมทีเดิยวมมนุษย์คงใช้เครื่องดนตรีกันเพียงสามประเภทเท่านั้นเอง แล้วเครื่องตีเครื่องเคาะที่ทำด้วยไม้ก็ถูกพัฒนาขึ้นเรื่อยๆ บางชนิดใช้หนังสัตว์ซึ่งเข้ากับกลองไม้ ก็เลยกลายเป็นกลอง และเพราะเหตุว่าดินแดนเอเชียตะวันออกเฉียงใต้มี อุดมสมบูรณ์ไปด้วยไม้ และสัตว์ (หนังสัตว์) เราจึงคิดเครื่องดนตรีประเภทกลองกันได้มากมายหลายแบบมีที่ใช้ต่างกรรมต่างวาระกัน

ครั้งมาถึงยุคที่มนุษย์หล่อหลอมโลหะได้ มนุษย์ก็สร้างเครื่องดนตรีประเภทตีที่เป็นโลหะขึ้นมาอีก เครื่องโลหะนั้นเป็นที่นิยมมาก เพราะให้เสียงก้องกังวาลไพเราะไปได้ไกลกว่าเครื่องที่ทำด้วยไม้และเครื่องหนัง เครื่องตีประเภทเครื่องโลหะจึงนิยมใช้มากขึ้น และพัฒนาต่อมาจนทุกวันนี้

เครื่องดนตรีประเภทตีที่ทำด้วยโลหะนี้ เป็นสิ่งสำคัญอย่างหนึ่งที่แสดงให้เห็นถึงวิวัฒนาการของมนุษย์ในการสร้างสรรค์ดนตรีในโลกนี้ และเป็นที่ยอมรับกันแล้วในกลุ่มนักดนตรีวิทยาว่า เครื่องดนตรีประเภทตีที่ทำด้วยทองเหลืองนั้น จะมีอยู่มากที่สุด และให้คุณภาพเสียงดีที่สุดในถิ่นที่เรียกว่า เอเชียอาคเนย์นี้เอง

ในขณะที่เดียวกันนักดนตรีวิทยาก็ได้ยอมรับว่า การใช้เครื่องลม (Aerophones) ของนักดนตรีในท้องถิ่นเอเชียอาคเนย์นี้ มีเทคนิคบางอย่างที่นักดนตรีเครื่องลมตะวันตกไม่เคยทำ นั่นคือ ความสามารถในการเป่าระบายลม ให้เกิดเป็นเสียงติดต่อกันเป็นเวลายืดยาวโดยไม่มี การหยุดหายใจ (Circular Breathing) อันเป็นเอกลักษณ์ของดนตรีในเอเชียอาคเนย์อย่างหนึ่ง

ดนตรีและนาฏศิลป์อาเซียน (รศ.ดร.ปัญญา รุ่งเรือง โครงการเฉลิมพระเกียรติ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ทรงเจริญพระชนมายุ 5 รอบ กรมส่งเสริมวัฒนธรรม, 2558) กล่าวว่า เมื่อศึกษาดนตรีและศิลปะการแสดงในดินแดนเอเชียอาเนย์ ผู้ศึกษาต้องถามตนเองว่าจะศึกษาที่บริเวณใด ดนตรีบนที่ราบ หรือดนตรีบนที่สูง ถ้าศึกษาดนตรีบนที่ราบก็ต้องระบุงลงไปอีกว่าจะศึกษาดนตรีแบบแผน/แบบฉบับ (Classical music) หรือ ดนตรีท้องถิ่น (Regional music) เพราะดนตรีแต่ละท้องถิ่นที่กล่าวมานี้ล้วนมีความแตกต่างกันโดยสิ้นเชิง แม้ว่าจะเป็นครีของประเทศเดียวกันก็ตาม เพราะเหตุว่าดนตรีเหล่านั้นจะเป็นไปแนวคิดและวัฒนธรรมของผู้คนที่มีถิ่นที่อยู่ต่างกัน ตามสภาพภูมิประเทศ ภูมิอากาศโดยมีความเชื่อต่างกัน มีวิถีชีวิต และรสนิยมต่างกัน

เมื่อกล่าวถึงดนตรีกระแสหลักซึ่งมักจะเป็นดนตรีบนที่ราบ ก็พบร่องรอยของดนตรีจากวัฒนธรรมเพื่อนบ้านภายนอกเข้ามาปะปนอยู่เสมอ ตามธรรมชาติของการถ่ายโยงทางวัฒนธรรมที่มีการรับเอาวัฒนธรรมอื่นมาปรับปรุงเปลี่ยนแปลงจนกลายเป็นวัฒนธรรมของตน ผู้คนในดินแดนสุวรรณภูมินี้มิได้อยู่โดดเดี่ยวแต่มีความสัมพันธ์กันมาช้านาน กลุ่มอาเซียนที่เพิ่งเกิดใหม่ ไม่ใช่เรื่องที่น่าพิศวงใดๆ เลย สำหรับผู้ที่มีความรู้ทางประวัติศาสตร์และเข้าใจวิถีของมนุษย์โดยเฉพาะอย่างยิ่งดนตรีและนาฏศิลป์

ศาสนาและความเชื่อที่เกี่ยวข้องกับดนตรี ก่อนที่จะเอาลัทธิพราหมณ์ และศาสนาพุทธเข้ามาเป็นวัฒนธรรมของตน ชนชาติในเอเชียอาคเนย์มีความเชื่อเรื่องจิตวิญญาณ และการทรงเจ้าเข้าผี (Animism) มาก่อนแล้ว ความเชื่อและพิธีกรรมต่างๆ เกี่ยวกับผีแตกต่างกันไปตามชนเผ่าต่างๆ ว่าจะมีพิธีการ กรรมวิธี การเซ่นสรวงบูชา และการสังเวยอย่างไร เมื่อชาวอินเดียได้นำเอาลัทธิพราหมณ์และภายหลังศาสนาพุทธเข้ามาเผยแผ่ในย่านนี้ ทำให้ความเชื่อเรื่องผีด้วยเหตุที่ชาวพุทธเคารพพระพุทธรูปอย่างสูงสุด ขณะเดียวกันก็บูชาผี (เทวดา) ไปด้วย ในระยะหลังเมื่อศาสนาอิสลามและคริสต์เข้ามา ทำให้ประชาชนบางกลุ่มนับถือลัทธิศาสนาทั้งสองนี้ และมีการนำมาประสมประสานกัน เช่น ชาวคริสต์ในเวียดนามตั้งแท่นบูชาวิญญาณต่างๆ คู่กับแท่นไม้กางเขน ชาวมุสลิมในชวา บาห์ลี คงมีแท่นบูชาเทพเจ้าในศาสนาฮินดูและพระพุทธรูปไว้อย่างเหนียวแน่น แต่บางแห่งก็นำเอาการบูชาภูตผีปีศาจเข้ามาใช้ด้วย

ตัวอย่างที่เห็นชัด คือ พิธีบูชาญญควาย ของชนเผ่าที่อาศัยอยู่บนที่ราบสูงอันนับในประเทศเวียดนาม ลาว และกัมพูชา ซึ่งถือเป็นพิธีกรรมที่สำคัญอย่างยิ่ง เครื่องดนตรีประเภทฆ้องมีบทบาทหน้าที่อันสำคัญ คนทรงจะปรับจิตใจของตนเองให้คล้อยตามอารมณ์ของดนตรี ร้องเพลง และออกท่าทางเต้นรำเพื่อให้วิญญาณมาประทับโดยมีจุดมุ่งหมายที่จะแก้ไขปัญหาทางสังคม หรือส่วนตัวก็ตาม เช่น การเจ็บไข้ได้ป่วยการเก็บเกี่ยวให้ได้ผล แม้ว่าพิธีนี้จะถูกห้ามจากทางการในปัจจุบันก็ตาม แต่ในบริเวณที่ห่างไกลก็ยังมีกรลักลอบปฏิบัติกันอยู่ และเมื่อปราศจากพิธีกรรมดนตรีฆ้องก็ยังสามารถนำมาบรรเลงได้อย่างเสรีในโอกาสอื่นๆ

ในกรณีที่มีฆณาจารย์และนักบวชชาวคริสต์ได้เข้ามาเผยแผ่ศาสนาให้แก่ชนเผ่าต่างๆ พวกเขาเหล่านั้นได้ปรับเอาความเชื่อเรื่องผีและพิธีกรรมเดิมให้เข้าศาสนาที่เข้ามาใหม่ได้ เช่นชาวเวียดนามใกล้เมืองคอนตุม (Kontum) ใช้วงฆ้องพื้นเมืองมาประกอบกระบวนแห่ศพในพิธีกรรมทางคริสต์ศาสนา เป็นต้น

ในประเทศลาว และภาคอีสานของไทยมีการใช้ หมอลำผีฟ้า เพื่อการรักษาโรค โดยคนทรงมักเป็นผู้หญิง ส่วนเครื่องดนตรีหลักที่ใช้ คือ “แคน” คนทรงจะร้องและเต้นรำไปด้วย และเมื่อประทับทรงแล้วก็จะกลายเป็นวิญญาณที่มาประทับ มีการสอบถามปัญหาทั้งส่วนตัวและเชิงสังคมให้แนะนำ และสามารถรักษาโรคได้

ในประเทศพม่า มีการตั้งแท่นบูชาเทวดา 37 องค์ ที่เรียกว่า นา, นัต หรือ นะ (na, nat) ในวัดพุทธศาสนา เทวด (หรือผี) 37 ตนนี้ มีที่มาต่างๆ กัน มีการเซ่นสรวงบูชา

มีดนตรีประกอบสามวันสามคืน ในพิธีที่เรียกว่า นา ปเว (Na pwe) และมีการนำเข้า กระบวนแห่เห่นไปตามที่ต่างๆ ด้วย (Rodrigew 1992)

ทางตะวันออกของเกาะชวา คนทรงชาวมุสลิม ได้ทรงวิญญานของม้า ด้วยการเต้นรำ Hobby dance ซึ่งมีลีลาคล้ายม้าควบไปรอบๆ บริเวณเครื่องดนตรีที่บรรเลงประกอบ คือ ข้อง กลอง และปี่ เมื่อวิญญานม้าเข้าสิงคนทรงก็จะเดินเหมือนม้า มีกำลังวังชามากจับไม่อยู่ และมีอาการแปลกๆ ที่เป็นอันตราย เช่น กัดกินถ้วยแก้ว เป็นต้น

ในแถบ “โทรจา” ในเกาะสุลาเวสี ผู้นำถือคริสต์ศาสนาโรมันแคทอลิก มีพิธีสวดส่ง วิญญานของผู้ที่เสียชีวิตด้วยโรคร้ายให้ไปสู่ปรโลกด้วยการเต้นเป็นวง และการสร้าง หุ่นจำลองที่เรียกว่า ตาอู ตาอู (tautau)ไว้เผ่าหลุมศพ เช่นเดียวกับที่ชาวแคทอลิกใน เกาะฟลอเรสตอนกลาง ที่มีพิธีการขุดหลุมศพของบรรพบุรุษขึ้นมา แล้วทำพิธีปลูกให้ตื่น เพื่อช่วยในการเพาะปลูกให้ได้ผลดี

ดนตรีในอาเซียน จึงมีรูปแบบเฉพาะพื้นที่อย่างเหมาะสม และลงตัวตามสภาพความเป็นอยู่ของสภาพภูมิประเทศ และระบบความเชื่อ ในส่วนที่อยู่อาศัย สภาพแวดล้อมที่งดงามของศิลปิน ก็เป็นประเด็นหนึ่งในการสร้างนักดนตรีมืออาชีพที่ทำหน้าที่สร้างสรรค์งานศิลป์ทุกหนแห่ง

3. สถาปัตยกรรมที่อยู่อาศัย

ภูมิวัฒนธรรมของบ้านและเมือง (ศรีศักร วัลลิโภคม เรือนไทยบ้านไทยสำนักพิมพ์ เมืองโบราณ หน้า 6-9, 2552) การศึกษาประวัติท้องถิ่น (Local history) ที่แสดงให้เห็นถึงพัฒนาการทางสังคม-วัฒนธรรมของผู้คนในพื้นที่วัฒนธรรมอันแตกต่างไปจากพื้นที่การปกครองของรัฐตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 4 ลงมา ซึ่งแบ่งย่อยออกเป็นจังหวัดอำเภอตำบลและหมู่บ้านตามลำดับพื้นที่การปกครองดังกล่าวเป็นพัฒนาการที่มากจากภายนอกจากทางรัฐที่ได้รับอิทธิพลการบริหารจัดการแบบอาณานิคมของมหาอำนาจตะวันตก ดังที่มานุษยวิทยาเรียกว่าการสร้างอาณานิคมภายใน (Internal colonization)

พื้นที่การปกครองดังกล่าวนี้คือฐานในการบริหารจัดการที่สืบสานเรื่อยมาจนทุกวันนี้ได้ทำลายพื้นที่วัฒนธรรมที่เคยเป็นมาแต่อดีตกาลนับพันปีขึ้นไปของผู้คนในดินแดนประเทศสยามถึงประเทศไทยในขณะนี้อย่างสิ้นเชิงได้ทำให้การมองผู้คนกับพื้นที่เป็นการมองและกำหนดจากภายนอกที่ไม่สามารถจะเข้าใจเข้าถึงและพัฒนาเศรษฐกิจสังคมให้เกิดภาวะความพอเพียงและยั่งยืนตามพระราชดำรัสในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้

ดังเห็นได้จากการมองและความเข้าใจเกี่ยวกับท้องถิ่นและชุมชนกันในปัจจุบันนั้นคือ ชุมชนหมายถึงจำนวนของครัวเรือนที่ตั้งอยู่ในพื้นที่เดียวกันที่นับเป็นหมู่ๆเช่นหมู่๑หมู่๒อะไร ทำนองนั้นแม้ว่าจะมีชื่อเดียวกันเช่นบ้านหนองขาวบ้านโคกโพธิ์เป็นต้นในขณะที่ท้องถิ่น หมายถึงหลายชุมชนหลายหมู่บ้านที่อยู่ในเขตการปกครองเดียวกันในระดับตำบลและอำเภอ

การมองจากภายนอกดังกล่าวจึงแลเห็นแต่ลักษณะที่เป็นกายภาพตามจำนวนผู้คนที่ อยู่ในถิ่นฐานเดียวกันแต่มองไม่เห็นคนกับความสัมพันธ์ทางสังคมที่เกิดการเกี่ยวดองกันของ ผู้คนจากข้างในที่เน้นความสัมพันธ์ระหว่างคนกับคนคนกับธรรมชาติและคนกับสิ่งเหนือ ธรรมชาติที่ทำให้เกิดสำนึกร่วมของการอยู่เป็นกลุ่มเหล่าภายในพื้นที่วัฒนธรรมเดียวกันซึ่งนับ แต่ชุมชนบ้านที่ไม่ได้ขึ้นอยู่กับจำนวนครัวเรือนของหมู่บ้านนั้นหากอยู่ที่ความสัมพันธ์ทาง สังคมแบบเห็นหน้าค่าตา (Face to face relation) ของคนภายในที่ไปทำบุญวัดเดียวกันและ คนในเท่านั้นจะรู้ขอบเขตชุมชนของบ้านตนว่าไปถึงไหนโดยมีชื่อบ้านและวัดเป็นชื่อเดียวกัน เช่นบ้านหนองขาววัดหนองขาวเป็นตัวอย่างชุมชนบ้านดังกล่าวนี้หาอยู่โดดๆโดยไม่เกี่ยวข้องกัน ไม่แต่จะมีความสัมพันธ์กันในการตั้งอยู่ในพื้นที่ทางวัฒนธรรมเดียวกันทำให้เกิดสำนึกร่วมของ การเป็นคนถิ่นนี้และบ้านนี้เป็นต้น

คนในหรือคนภายในดังกล่าวนี้จะมีการรับรู้ในเรื่องพื้นที่วัฒนธรรมที่ตนใช้ดำรงชีวิต อยู่ร่วมกันเป็น 3 ระดับระดับที่มีขอบเขตกว้างขวางเรียกในที่นี้ว่าภูมิวัฒนธรรม (Cultural landscaper) ระดับกลางอันเป็นท้องถิ่นที่ผู้คนหลายกลุ่มหลายชาติพันธุ์เข้ามาตั้งถิ่นฐานเป็น บ้านเป็นเมืองเกิดขึ้นนับเนื่องเป็นนิเวศวัฒนธรรม (Cultural ecology) และระดับเล็กคือ ระดับชุมชนบ้านเดียวกันที่ทำให้แลเห็นคนและวิถีชีวิตในการอยู่ร่วมกันในชุมชนที่เรียกว่าชีวิต วัฒนธรรม (Cultural life)

ดังนั้นประวัติท้องถิ่นก็คือการศึกษาประวัติศาสตร์ของผู้คนในท้องถิ่นโดยมองจากการ เปลี่ยนแปลงทางสังคมเศรษฐกิจและวัฒนธรรมของคนภายในเป็นสำคัญ

การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวเป็นสิ่งที่คนภายในรู้ดีกว่าคนภายนอกเพราะเป็นสิ่งที่คุ้นเคย มาตั้งแต่เกิดจนตายแต่ที่แล้วๆมานั้นการศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นมักเป็นการค้นคว้าและ เขียนขึ้นจากคนภายนอกโดยเฉพาะนักวิชาการในสาขาต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง

จึงกลายเป็นเรื่องการรวบรวมข้อมูลและตีความจากคนภายนอกไปหาได้มีความเข้าใจ ถึงความเป็นไปทางสังคมเศรษฐกิจและวัฒนธรรมที่สัมพันธ์กับภูมิวัฒนธรรมนิเวศวัฒนธรรม และชีวิตวัฒนธรรมของคนภายในไม่

ประวัติศาสตร์เป็นเรื่องของมิติทางเวลาที่เปลี่ยนแปลงไปประวัติศาสตร์ที่เขียนจากคนนอกโดยเข้าไม่ถึงคนในนั้นแลเห็นได้เพียงการเปลี่ยนแปลงที่เป็นมหภาคในเวลาที่ผ่านไปแล้วในยุคสมัยหนึ่ง (Change through time) ต่างจากการเปลี่ยนแปลงในการรับรู้ของคนภายในที่เป็นการเปลี่ยนแปลงไปตามกาลเวลาอย่างต่อเนื่อง (Change over time) ที่มีลักษณะเป็นจุลภาคอย่างเป็นประวัติที่มีชีวิต

การศึกษาประวัติศาสตร์จากภายนอกเข้าไม่ถึงคนในเพราะมักกำหนดสมัยเวลาจากหลักฐานการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและวัฒนธรรมจากภายนอกเช่นจากหลักฐานทางโบราณสถานวัตถุและบันทึกทางเอกสารที่มีการรวบรวมไว้เป็นลายลักษณ์

แต่ประวัติศาสตร์จากภายในเป็นประวัติศาสตร์สังคมที่กำหนดการเปลี่ยนแปลงจากชีวิตของคนในแต่ละรุ่นละกลุ่มเหล่าที่เริ่มแต่การลำดับเครือญาติของคนในแต่ละครอบครัวตระกูลที่สืบทอดมาจนถึงลูกหลานซึ่งดำรงชีวิตอยู่ในปัจจุบัน

เหตุนี้ประวัติศาสตร์แบบนี้จึงเป็นประวัติศาสตร์ที่มีชีวิตเพราะแลเห็นอดีตที่ผ่านมาจนถึงปัจจุบันและมีแนวโน้มที่จะเปลี่ยนแปลงในอนาคตการเข้าถึงการเปลี่ยนแปลงภายในนี้เมื่อนำมาพิจารณาวิเคราะห์รวมกันกับการเปลี่ยนแปลงที่มาจากข้างนอกโดยเฉพาะจากโครงการพัฒนาเศรษฐกิจและการเมืองทางรัฐแล้วคือการเข้าใจที่จะนำไปสู่การควบคุมการพัฒนาได้

เพราะการพัฒนาทางเศรษฐกิจและสังคมของประเทศที่เป็นประชาธิปไตยโดยอุดมการณ์นั้นคือการให้คนในมีส่วนร่วมในการตัดสินใจด้วย

รศ. วิวัฒน์ เตมียพันธ์ และคณะ (สถาปัตยกรรมไทยพื้นถิ่นคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบัง, 2522) กล่าวว่า การดำเนินชีวิตที่ผ่านมาในอดีตจนถึงปัจจุบันมีทั้งสุขและทุกข์มนุษย์จะรู้สึกสุขใจและภาคภูมิใจเสมอเมื่อหวนรำลึกถึงเหตุการณ์ที่ผ่านมาประสบการณ์เหล่านั้น ทำให้ชีวิตปัจจุบันมีความหมาย (Meaning) และสร้างความหวังที่จะดำเนินชีวิตอันสดใสต่อไปในอนาคต

เหตุการณ์ที่ผ่านมานั้นทำให้มนุษย์มีจิตใจผูกพันต่อสถานที่ (Sense of place) ที่ตนเคยดำรงชีวิตมาอย่างแนบแน่น จนเกิดความรู้สึกยึดถือเอาสถานที่เหล่านั้น เป็นถิ่นของตน (Sense of belonging)

ฉะนั้นคำว่า “บ้านเกิดเมืองนอน” จึงเป็นสื่อความหมายที่ทำให้มนุษย์เกิดความรู้สึกถึงความเป็นเจ้าของความหวังและความรักต่อถิ่นที่พำนักความรู้สึกดังกล่าวจะเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อการดำเนินชีวิตของมนุษย์นั้นมีความหมายวิถีชีวิตที่จะดำเนินอย่างมีความหมายนั้น

Christian Noberg-Schultz สถาปนิกและนักคิดที่มีชื่อเสียงในปัจจุบันกล่าวไว้ว่า

“มวลชีวิตทั้งหลายย่อมดำเนินไปท่ามกลางแผ่นดินและบรรยากาศที่แวดล้อมขณะนั้น การตระหนักถึงคุณค่าของผืนดินและแผ่นฟ้าซึ่งเป็นแหล่งกำเนิดแก่ชีวิตทั้งมวลมนุษย์จำต้อง รู้จักการเรียนรู้และประสานชีวิตให้กลมกลืนกับสภาพแวดล้อมที่มนุษย์อาศัยอยู่ด้วยความรัก ความเคารพและความเข้าใจซึ่งเป็นประสบการณ์ที่สร้างความหมายให้แก่ชีวิต”

ดังเช่นมนุษย์ที่อาศัยอยู่ในเขตมรสุมจำต้องเรียนรู้และเข้าใจถึงสภาวะลมฝนและ ระดับของน้ำที่เจิ่งนองเพื่อปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อมในขณะเดียวกันมนุษย์ที่อาศัยอยู่ใน ทะเลทรายย่อมเรียนรู้การดำรงชีวิตอยู่ท่ามกลางทะเลทรายและลมร้อนขณะนั้นสิ่งที่มนุษย์สร้าง (Man-built) จึงก่อให้เกิดความหมายต่อมนุษย์บางสิ่งก็กลายเป็นสัญลักษณ์ที่มนุษย์ผูกพัน กระนี้เองอดีตหรือประวัติศาสตร์จึงไม่ใช่สิ่งบังเอิญ (Accident) ที่เกิดขึ้นหากแต่เป็น ประวัติศาสตร์และประสบการณ์ของมนุษยชาติที่แสดงถึงการดิ้นรนเพื่อความรอดร่วมกันกับ ธรรมชาติและคุณค่าของชีวิตปัจจุบันก็จะไม่สมบูรณ์หากมนุษย์ละเลยที่จะตระหนักถึงอดีตที่ หลงเหลืออยู่ในปัจจุบัน (Unchanging Past) เพื่อเป็นสื่อชักนำสู่ชีวิตที่สดใสในอนาคต

อดีตที่หลงเหลืออยู่ในปัจจุบันหรืออีกนัยหนึ่งอดีตที่ยังไม่มีเปลี่ยนแปลง (Unchanging Condition) ย่อมแบ่งได้เป็นสองลักษณะลักษณะแรกได้แก่อดีตประเภท นามธรรมเช่นประเพณีวัฒนธรรมความเชื่อถือความศรัทธาเป็นต้นอีกลักษณะหนึ่งได้แก่อดีต ประเภทรูปธรรมคือวัตถุสิ่งของทั้งสองลักษณะดังกล่าวนี้ย่อมมีความหมายกับมนุษย์และหยั่ง รากฝังลึกลงในใจจนมนุษย์ยึดมั่นเป็นคุณค่าของชีวิต (Quality of life) เสียแล้วความต่อเนื่อง ทางวัฒนธรรม

คุณค่าของสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นหมายถึงสิ่งก่อสร้างต่างๆตลอดจนสภาพแวดล้อม ทางกายภาพที่มนุษย์สร้างขึ้นในแต่ละท้องถิ่นที่มีลักษณะแตกต่างกันไปตามสภาพแวดล้อมเพื่อ ตอบสนองความต้องการของชุมชนนั้นๆ รูปแบบของสิ่งก่อสร้างอาจจะพัฒนาไปจากรูป แบบเดิมโดยปรับปรุงแก้ไขให้เหมาะสมกับการดำเนินชีวิตซึ่งต้องอาศัยระยะเวลาในการพัฒนา เพื่อจะให้มียุทธวิธีเฉพาะตัวขึ้นได้อาคารบางหลังเป็นรูปแบบที่นำมาจากท้องถิ่นอีกข้าง ก่อสร้างและช่างฝีมือก็มากจากภายนอกซึ่งโดยแท้จริงแล้วไม่อาจถือว่าเป็นสถาปัตยกรรมพื้น ถิ่นโดยตรงแต่ก็ให้อิทธิพลต่อช่างหรือประชาชนในท้องถิ่นนั้นๆนำไปใช้ผสมผสานกับรูปแบบ ของท้องถิ่นเกิดมีลักษณะใหม่ที่คลี่คลายไปจากรูปแบบเดิมไปอีกอิทธิพลของรูปแบบจาก ภายนอกจะมีมากหรือน้อยอยู่ที่ค่านิยมของประชาชนและรูปแบบที่สอดคล้องกับวิธีการ ก่อสร้างและความสามารถในการดัดแปลงของช่างในท้องถิ่นนั้นอีกด้วย

เหตุที่ทำให้เกิดรูปแบบเฉพาะถิ่น การรวมตัวเป็นชุมชนของสังคมเกษตรกรรมสมัยในยุคแรกเริ่มนั้นจะต้องประกอบด้วยเงื่อนไขหลายประการเงื่อนไขต่างๆ นั้น จะต้องมีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกันเป็นวงจรที่ต้องมีการปรับปรุงแก้ไข และพัฒนาต่อเนื่องกันเป็นเวลายาวนานจนสามารถจัดความขัดแย้งของปัญหาต่างๆจากเงื่อนไขเหล่านั้นได้เกิดเป็นระเบียบแบบแผนข้อบังคับตลอดจนคติความเชื่อที่สมาชิกของสังคมยึดถือเพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างมีวินัยและให้สังคมดำรงอยู่ได้ในลักษณะที่ต้องปรับให้สอดคล้องกับธรรมชาติแวดล้อมที่เปลี่ยนไปอีกด้วย

ฉะนั้นสภาพทางกายภาพที่มนุษย์สร้างขึ้นตลอดจนลักษณะหมู่บ้านที่ประกอบด้วยบ้านพักอาศัยอาคารสาธารณะและสถานที่ที่เป็นศูนย์กลางของชุมชนชนิดต่างๆตลอดจนเส้นทางสัญจรเป็นต้นนั้นล้วนแต่เป็นสิ่งสะท้อนให้เห็นถึงเงื่อนไขและรูปแบบของการดำรงชีวิตและการจัดระเบียบทางสังคมของแต่ละภูมิภาคที่แตกต่างกันออกไปแม้แต่ชุมชนที่อยู่ในภูมิภาคเดียวกันหากแต่ความเชื่อถือบางประการที่ต่างกันก็ยังมีผลให้เอกลักษณ์ของแต่ละชุมชนต่างกันไปได้อีก

ดูเหมือนว่าสิ่งปลูกสร้างและรูปแบบทางกายภาพที่มนุษย์สร้างขึ้นอันเป็นผลของการแก้ปัญหาการดำเนินชีวิตนั้นล้วนเป็นสื่อความหมายที่แสดงเอกลักษณ์ของชุมชนให้ปรากฏได้ชัดเจนกว่าสิ่งอื่นสมดังคำกล่าวของ Christopher Alexander ดังนี้

“รูปทรงที่มนุษย์สร้างขึ้นนั้นเป็นผลจากการแก้ปัญหาที่เหมาะสม” ฉะนั้นรูปทรงอาคารในอดีตที่สมบูรณ์นั้นย่อมเกิดขึ้นจากขบวนการปรับปรุงแก้ไขสิ่งบกพร่องต่างๆให้ถูกต้องเหมาะสมกับสภาพเป็นอยู่ด้วยระยะเวลาที่ยาวนาน (Trial Error) นั่นเอง

ศ.ดร. จิรโชค วีระสัย (เอกสารประกอบการบรรยาย เรื่องข้อพิจารณาเชิงปัญหาวิชาการ ว่าด้วยสภาพนิเวศน์ท้องถิ่นไทย, สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบัง 16 กันยายน พ.ศ. 2552) กล่าวว่าชุมชนที่แปลมาจากภาษาอังกฤษ Community (จากหนังสือชื่อ The Social Science Encyclopedia, Edited by Adam Kuper and Jessica Kuper, Second Edition, 1996, p.114) ศัพท์นี้ได้รับแรงดลใจจากข้อเขียนของ Tonnies นักสังคมวิทยาชาวเยอรมันที่ริเริ่มใช้ศัพท์เกไมน์ชาฟต์ Gemeinschaft เพื่ออธิบายสิ่งที่เป็นการรวมตัวกัน (Collectivity) และ ในขณะเดียวกันมีเป็นเรื่องความสัมพันธ์ทางสังคมต่อมานักวิชาการได้ใช้ศัพท์ชุมชนเพื่อมุ่งชี้ให้เห็นถึงลักษณะที่เป็นรูปแบบการรวมตัว โดยไม่ได้ให้ความสำคัญกับความสัมพันธ์ของคนในบริเวณดังกล่าวแต่นักวิชาการชาวอเมริกาชื่อ Nisbet ได้เขียนหนังสือที่แพร่หลายเป็นที่นิยมมากชื่อ Community (ปีค.ศ. 1953) ซึ่งยังยึดถือแนวคิดที่ว่าชุมชนความหมายในเชิงความรู้สึกและความสัมพันธ์ที่กระชับแน่นซึ่งเป็น

เสมือนการโหยหา (Nostalgia) ถึงยุคเก่าก่อนที่ถือว่าคนในชุมชนอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุขมีความเชื่อมั่นและมั่นคงมีความรู้สึกกระชับแน่นไม่มีลักษณะเป็นตัวตนแยกออกไป (Atomized) ที่ใช้ศัพท์ออกไปว่าแตกแยก (Alienated) ชุมชนในความหมายขององค์รวม (Collectivity) หมายถึงกลุ่มซึ่งอยู่ในอาณาบริเวณทางภูมิศาสตร์เช่นความเป็นเพื่อนบ้านเป็นหมู่บ้าน (Village or Hamlet) นอกจากนี้ชุมชนอาจจะหมายถึงกลุ่มซึ่งมีลักษณะร่วมกัน (Commontraits) อันได้แก่ความรู้สึกว่าเป็นเกี้ยวโยง (Sense of Belonging) และมีการยืนยันความสัมพันธ์ความผูกพันทางสังคมและการเมืองปฏิสัมพันธ์ซึ่งทำให้มีความเป็นหน่วยทางสังคมที่เด่นชัดดังกรณีที่มีศัพท์สำนวนที่ว่าด้วยชุมชนทางวิชาการชุมชนทางศาสนาชุมชนทางเชื้อชาติ

อนึ่งการมองชุมชนอาจจะพิจารณาจากบริเวณพื้นที่ (Territorial) และไม่เป็นพื้นที่ดังนั้นนักวิชาการบางคนเช่น Park แห่งมหาวิทยาลัยชิคาโกได้เน้นการมีความเหมือนกันสืบเนื่องจากอยู่ในพื้นที่ร่วมกันส่วนอีกแนวหนึ่งให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมการผูกพันโดยไม่เกี่ยวกับพื้นที่ที่มากนักความเป็นชุมชนยังมีลักษณะชุมชนซึ่งเป็นหน่วยทางสังคม (Social Entity) โดยมีความผูกพันร่วมกันโดยที่ไม่เกี้ยวโยงกับการเป็นพื้นที่สิ่งที่เรียกเป็นความผูกพันร่วมกันและความรู้สึกว่าเป็นส่วนหนึ่งของกันและกันเกิดขึ้นจากความเชื่อในเรื่องของอดีตที่ร่วมกันคือความเป็นบรรพบุรุษหรือการมีชะตากรรมร่วมกันหรือในภาวะแห่งความเป็นชนบทที่ต้องเผชิญกันดินฟ้าอากาศที่แปรปรวนอันมีผลกระทบต่อวิถีชีวิตนอกจากนั้นคือการมีคุณค่าหรือค่านิยมร่วมกันการมีความสนใจคล้ายๆกันมีความสัมพันธ์ทางเครือญาติและอื่นๆทั้งนี้โดยแตกต่างจากความเชื่อชาติศาสนาซึ่งหมายถึงการที่จะต้องมีความเป็นญาติเกี่ยวข้องกัน

ส่วนหนึ่งในการพัฒนาชุมชนเป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงที่เห็นได้ชัดเจนการพัฒนาชุมชนนั้นประกอบด้วยคำสองคำคือการพัฒนา กับ ชุมชน คำว่าพัฒนาชุมชน หมายถึงการเปลี่ยนแปลงให้ดีขึ้นไปจากสภาพที่เคยเป็นอยู่เดิมด้วยการคิดและวางแผนการดำเนินงานไว้และผลของการพัฒนาต้องทำให้สภาพต่างๆดีขึ้นกว่าเดิม

สำหรับคำว่าชุมชนมีความหมายควบคู่กันไปคือหมายถึงพื้นที่อันเป็นที่อยู่อาศัยของคนและหมายความถึงกลุ่มของประชาชนที่อาศัยอยู่ในพื้นที่นั้นโดยมีความสนใจวัตถุประสงค์และเป้าหมายจุดหมายในการที่จะอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุขดังนั้นชุมชนจึงมีองค์ประกอบที่สำคัญคือ

1. มีกลุ่มคน
2. มีพื้นที่ หรือ อาณาเขตพื้นที่ที่แน่นอน

3. กลุ่มคนมีความสนใจร่วมกันมีความสัมพันธ์ซึ่งกัน และกันมีการปฏิบัติต่อกันอันเป็นลักษณะของการเคลื่อนไหวเพื่อการดำรงชีพในกลุ่มประชาชนในพื้นที่นั้น

สรุปได้ว่าการพัฒนาชุมชนจึงหมายถึงการวางแผนเพื่อสร้างสรรค์ความเจริญให้เกิดขึ้นแก่กลุ่มประชาชนทั้งในด้านเศรษฐกิจสังคม การศึกษาวัฒนธรรมขนบธรรมเนียม ประเพณีการอนามัยการเมืองการปกครองพร้อมกับการเสริมสร้างสภาพแวดล้อมและสาธารณูปการให้บังเกิดมีขึ้นในพื้นที่ที่เป็นที่อยู่อาศัยของกลุ่มประชาชนนั้นด้วย

อาจารย์พินดา พึ่งสุนทร และคณะ (แนวทางการจัดการภูมิทัศน์วัฒนธรรม, กรมส่งเสริมวัฒนธรรม 2549) กล่าวว่าภูมิทัศน์วัฒนธรรม (Cultural Landscape) หมายถึง

สภาพแวดล้อมสรรค์สร้างที่เกิดขึ้นจาก การจัดการของมนุษย์เพื่อเป้าหมายให้เกิดการดำรงชีวิตอยู่โดยปกติสุขในสภาพแวดล้อมทางธรรมชาตินั้นๆ แต่ทว่ามนุษย์ก็มีข้อจำกัดในด้านต่างๆทั้งในแง่ของเทคโนโลยีที่เกี่ยวข้องเนื่องกับการดำรงชีวิตศาสนาความเชื่อทำให้การจัดการต่อพื้นที่เป็นไปได้ในระดับหนึ่งเท่านั้นรวมถึงขีดจำกัดในการรองรับการเปลี่ยนแปลงของสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติก็เป็นปัจจัยหนึ่งให้มนุษย์กระทำต่อธรรมชาติได้อย่างจำกัดผลลัพธ์ของการดำเนินไปของวัฒนธรรมมนุษย์บนธรรมชาติแวดล้อมนี้เองที่เป็นความหมายคำว่า “ภูมิทัศน์วัฒนธรรม”

จากคำว่าความข้างต้นแสดงให้เห็นว่าความหมายของภูมิทัศน์วัฒนธรรมมีสาระสำคัญคือสภาพแวดล้อมที่เกิดขึ้นจากการกระทำที่เป็นผลกระทบซึ่งกันและกันระหว่างวัฒนธรรมของมนุษย์กับสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ ซึ่งแสดงให้เห็นว่าหากมนุษย์รู้จักการจัดการภูมิทัศน์วัฒนธรรมอย่างดีแล้วย่อมส่งผลให้มนุษย์ดำเนินชีวิตอย่างปกติสุขและมีความมั่นคงในชีวิตนั่นเอง

ในการนี้จะแบ่งภูมิทัศน์วัฒนธรรมออกตามความเข้มข้นของการจัดการของมนุษย์ที่มีต่อสภาพแวดล้อมได้เป็น 3 ประเภทคือ

1. ชุมชนที่มีภูมินำวัฒนธรรม
2. ชุมชนที่มีลักษณะเด่นร่วมกันทั้งภูมิทัศน์และวัฒนธรรม
3. ชุมชนที่มีวัฒนธรรมนำภูมิทัศน์

ดังที่พระพรหมคุณาภรณ์ (พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตฺโต) การพัฒนาที่ยั่งยืน, 2541) ได้ปาฐกถาในหัวข้อการพัฒนาที่ยั่งยืนไว้ว่า ตอนนั้นประชาชนมีความรู้สึกว่าจะต้องพัฒนาสร้างสรรค์ความเจริญกันใหญ่แต่การสร้างสรรค์ความเจริญนั้นเรามองที่วัตถุเช่นการสร้างตึกรามบ้านช่องและถนนหนทางเป็นต้นไปกันไกลจนมีความรู้สึกกันว่าที่ไหนมีต้นไม้ที่

ไหนดินมีป่าที่นั่นคือเครื่องหมายของความเถื่อนหรือไม่เจริญไม่พัฒนาเพราะฉะนั้นเราก็ตัดต้นไม้ ตัดป่ากันเป็นการใหญ่จนกระทั่งแม้แต่ในวัดพระสงฆ์ทั้งหลายก็มีความรู้สึกลักษณะนี้ตามวัดต่างๆ ก็เลยตัดต้นไม้สร้างอาคารสร้างเสนาสนะแบบตึกกันเป็นการใหญ่

ยกตัวอย่างเช่นวัดแห่งหนึ่งที่ฝั่งธนฯ สมภารท่านก็อยากให้วัดของท่านพัฒนาวัดนั้นมี ต้นไม้ในพุทธประวัติหลายอย่างอย่างท่านก็เลยตัดต้นไม้หมดเพราะเห็นว่าต้นไม้เป็น เครื่องหมายของป่าและป่าก็เป็นคำที่อยู่ด้วยกันกับคำว่าเถื่อนคือไม่พัฒนาเพราะฉะนั้นก็เลยตัด ป่าตัดต้นไม้เป็นการใหญ่วัดนั้นก็เลยหมดต้นไม้แค่นั้นไม่พอท่านเห็นคัมภีร์เก่าๆ อยู่ในตู้ไม่มี ประโยชน์ทำให้วัดไม่สะอาดเรียบร้อยไม่แสดงถึงการพัฒนาก็เลยเอามาเผาทิ้งเสียด้วย

นี่เป็นตัวอย่างของความตื่นตัวในการพัฒนาประเทศในยุคหนึ่งที่ได้เกิดจริงขึ้นแล้วและ เป็นบทเรียนอย่างหนึ่งที่ทำให้มนุษย์หลายคนชั้นกำลังหาจุดยืนที่เหมาะสมกับความน่าจะเป็น ในวิถีชีวิตการดำรงชีพของตน

ศ. ผุสดี ทิพทัส (จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2545) กล่าวว่า สิ่งก่อสร้าง ใน ประวัติศาสตร์ที่ยังหลงเหลืออยู่ ตลอดจนที่ได้รับการวิวัฒนาการเรื่อยมาหลายยุคหลายสมัย จนถึงทุกวันนี้ อันได้แก่ วัดวาอาราม โบสถ์ พระราชวัง ศาล สถานที่ประชุม สนามกีฬา สถานที่พักผ่อนหย่อนใจ ที่ทำการ ร้านค้า ตลอดจนบ้านพักอาศัย เหล่านี้ล้วนเป็นเครื่อง สะท้อนให้เห็นสภาพความเป็นอยู่ สังคม วัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณี ดินฟ้าอากาศ วัสดุก่อสร้าง ตลอดจนสติปัญญา ความสามารถ และแนวความคิดของมนุษย์แต่ละยุคแต่ละ สมัย สิ่งก่อสร้างเหล่านี้จะมีรูปร่างลักษณะเหมือนกันหรือแตกต่างกันออกไปขึ้นอยู่กับลักษณะ ดินฟ้าอากาศประจำท้องถิ่น ความต้องการทางด้านการใช้สอยความรู้ทางการก่อสร้าง และ ความเจริญทางเทคนิควิทยาในยุคสมัยนั้นๆ ตลอดจนรูปแบบที่เป็นที่นิยมในแต่ละยุคสมัย รวมทั้งสิ่งแวดล้อมนานาประการ ซึ่งเป็นสิ่งที่สามารถเปลี่ยนแปลงได้เรื่อยไปไม่หยุดหยั้ง

ในสมัยเริ่มแรกที่มนุษย์มีเพียงหินเป็นเครื่องมือง่ายๆ ที่จะช่วยในการดำรงชีวิตด้วย การล่าสัตว์และต่อสู้กับภัยธรรมชาติ จึงเริ่มการแสวงหาที่อยู่อาศัยเพื่อให้ปลอดภัยจาก ภัยอันตรายนานาประการ ทั้งจากภัยธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม และจากการถูกโจมตีทำร้าย จึง มักอาศัยถ้ำเป็นสถานที่พักพิงเพื่อคุ้มกันความร้อน หนาว ลม ฝน ตลอดจนภัยอันตรายต่างๆ ใช้เป็นที่อยู่อาศัยและประกอบกิจกรรมความต้องการในชีวิตประจำวัน ถ้ำจึงนับเป็นที่อยู่อาศัย ชนิดแรกที่มนุษย์รู้จัก

ครั้งต่อมาถึงยุคหินใหม่ (Neolithic) ซึ่งมนุษย์เริ่มมีการเลี้ยงสัตว์และเพาะปลูก จึง จำเป็นต้องอยู่เป็นหลักเป็นแหล่งมากขึ้น และเรียนรู้ที่จะสร้างเพิงพิงพักอาศัยโดยใช้วัสดุต่างๆ ที่มีอยู่ตามธรรมชาติ เช่น เศษไม้ ใบหญ้า ฟาง ต้นไม้ โคลน ดินเหนียว หิน ตลอดจน

หนังสือที่เท่าที่ได้ตามต้องการ นับเป็นสิ่งก่อสร้างรุ่นดึกดำบรรพ์ เท่าที่ความรู้และความสามารถทางการก่อสร้างในยุคนั้นจะอำนวยให้ได้ ต่อมาเมื่อมนุษย์มีประสบการณ์มากขึ้น และได้ถ่ายทอดความรู้ทางการก่อสร้างต่อกันมา มีการนำวัสดุใหม่ มาใช้ในการก่อสร้างเพิ่มขึ้น และมีการคำนึงสภาพดินฟ้าอากาศ และความเหมาะสมในการใช้สอย ตลอดจนความมั่นคงแข็งแรง สิ่งก่อสร้างเพื่อเป็นที่อาศัยพักพิง จึงมีวิวัฒนาการขึ้นเป็นลำดับ

ส่วนสิ่งก่อสร้างชนิดอื่นที่นอกเหนือไปจากที่พักอาศัยถือกำเนิดขึ้นมาจากเหตุผลต่างๆ กันเช่น เกิดจากความต้องการและความศรัทธาในศาสนาบ้าง หรือเกิดจากการสนองความต้องการทางด้านการใช้สอยในกิจกรรมต่างๆ ตามวิวัฒนาการของมนุษย์ที่เจริญก้าวหน้าขึ้น ตามสภาพสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป หรือตามวัฒนธรรมประเพณีนิยมของแต่ละท้องถิ่น ตลอดจนตามความเจริญก้าวหน้าของวิชาความรู้ในทุกๆ สาขา เหตุผลต่างๆ เหล่านี้ล้วนทำให้เกิดอาคารชนิดต่างๆ ขึ้นมาอีกมากมาย เพื่อสนองความต้องการในการใช้สอยที่แตกต่างกันออกไป แต่ไม่ว่าจะเป็นอาคารชนิดใดก็ตามก็จำเป็นต้องเกี่ยวข้องกับเนื้อที่ว่างภายในสำหรับใช้ประโยชน์ได้ตามความต้องการของอาคารชนิดนั้นๆ และเมื่อที่ว่างนี้ถูกห้อมล้อมด้วยวัสดุต่างชนิดกัน โดยมีกรรมวิธีและหลักการที่ถูกต้องในการก่อสร้าง และการจัดองค์ประกอบของแต่ละส่วนที่นำมาประกอบกันขึ้น ผลที่ได้ก็คือสิ่งที่เรามักเรียกกันว่า สถาปัตยกรรมนั่นเอง

บทที่ 3
แนวความคิดทฤษฎี งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
และวิธีดำเนินการวิจัย

๕. สิทธิ

หรือชื่ออื่นที่มีลักษณะพิเศษที่แตกต่างจาก

ผลิตภัณฑ์ที่มีลักษณะ

การศึกษาโครงการวิจัยสถาปัตยกรรมที่อยู่อาศัยและการดนตรีสู่สำเนียงดนตรีไทยร่วมอาเซียนเพื่อนบ้าน มีความสัมพันธ์เกี่ยวกับบริบททางสังคมระหว่างความสัมพันธ์วิถีชีวิตบ้านเรือนและสภาพแวดล้อมท้องถิ่น ดังได้ศึกษาข้อมูลจากงานวิจัยและเอกสารที่เกี่ยวข้องจะนำมาเป็นกรอบแนวคิดทฤษฎีที่จะสามารถเป็นฐานในการอภิปรายได้ 4 ลักษณะ ดังนี้คือ

1. แนวความคิดทฤษฎี

มนุษย์แตกต่างจากสัตว์อื่นในแง่ที่ต้องได้รับการขัดเกลาอบรมสั่งสอนตั้งแต่เกิดจนตาย เป็นการบวนการเรียนรู้กฎเกณฑ์ของกลุ่มหรือสังคมหนึ่งๆ ที่กำหนดไว้ ทั้งโดยตรงและโดยอ้อม เพื่อให้บุคคลนั้นได้มีแบบแผนของความประพฤติที่เป็นประโยชน์แก่กลุ่ม และสามารถดำรงอยู่ร่วมกับกลุ่มได้อย่างมีระเบียบ

การขัดเกลาทางสังคม (Socialization) จึงเป็นสิ่งที่มนุษย์จะต้องประสบตลอดชีวิต เพราะมนุษย์เป็นสัตว์สังคม แต่มนุษย์ไม่ได้เป็นสัตว์สังคมโดยกำเนิด เพราะมนุษย์ยังไม่มีพัฒนาการบางอย่างที่จำเป็นต่อการอยู่รอด เช่น การดำรงชีวิต การมีความสัมพันธ์กับผู้อื่น ด้วยเหตุนี้มนุษย์จึงจำต้องผ่านกระบวนการขัดเกลาทางสังคม เพื่อความเป็นมนุษย์อย่างแท้จริง

ความสำคัญของการขัดเกลาทางสังคม

การขัดเกลาเป็นสิ่งสำคัญที่ขาดเสียมิได้ตั้งแต่เด็กจนเป็นผู้ใหญ่ เป็นหลักในการปฏิบัติที่คนเราจะต้องเรียนรู้คุณค่า กฎเกณฑ์ ระเบียบแบบแผน ของกลุ่มหนึ่งๆ ที่กำหนดไว้ เพื่อให้มีความสัมพันธ์กันได้ ฉะนั้น การขัดเกลาจึงเป็นวิธีการถ่ายทอดวัฒนธรรม ทำให้บุคคลสามารถปรับตัวเข้ากับวิถีชีวิตของกลุ่มที่ตนเป็นสมาชิก เป็นการรับเอาคุณค่าของกลุ่มที่เราร่วมด้วยในฐานะเป็นสมาชิกของกลุ่ม ซึ่งทำให้มนุษย์เกิดความรู้สึกเป็นตัวตนหรือตัวของตัวเอง (Self) คือ ความรู้สึกที่ว่าตนเป็นมนุษย์ต่างจากกลุ่มอื่นๆ

การขัดเกลาทางสังคมจึงมีกระบวนการที่ค่อนข้างซับซ้อน และสิ่งที่เรารู้รู้อาจจะแสดงออกในรูปของสัญลักษณ์ โดยบุคคลจะต้องผูกพันกับโครงสร้างของสังคมที่มีอยู่ ความผูกพันนี้แสดงออกมาในรูปที่บุคคลจะต้องปฏิบัติตามหน้าที่และบทบาทในเรื่องต่างๆ เช่น การงาน การปกครอง การศึกษา การศาสนา การมีครอบครัว การนันทนาการ เป็นต้น

ตามที่กล่าวมาจะเห็นได้ว่า สังคมจะกำหนดรูปแบบและหล่อหลอมบุคลิกภาพของตนให้เป็นไปตามที่สังคมต้องการ โดยสังคมจะหล่อหลอมมนุษย์โดยผ่านทางสถาบันพื้นฐาน

คือ ครอบครัว เป็นอันดับแรก เพื่อขัดเกลาเสริมต่อเพื่อจะได้เป็นมนุษย์อย่างสมบูรณ์ โดยสังคมจะมีส่วนสร้างความสำนึก ความประทับใจ คุณค่าทางวัฒนธรรม และแบบแผน พฤติกรรมต่างๆ เพื่อให้บุคคลเป็นสมาชิกของสังคมอย่างแท้จริง นั่นเอง สังคมจะเปลี่ยนสภาพของบุคคลจากสภาพทางชีววิทยา (Biological person) มาเป็นบุคคลของสังคม (Social person) การที่จะเป็นบุคคลของสังคมได้จะต้องมีบุคลิกภาพ หรือคุณค่าลักษณะต่างๆ ที่บุคคลมีอยู่ อันเป็นผลผลิตที่ได้จากการอยู่ร่วมกันในสังคม

ในทางปฏิบัติ จะเห็นได้ว่า ทารกทุกคนจะต้องพึ่งพาผู้อื่นเพื่อความอยู่รอด โดยเฉพาะการบำบัดความต้องการที่จำเป็นบางอย่าง เช่น อาหาร เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัย ยารักษาโรค ซึ่งปกติแม่หรือผู้ที่เลี้ยงดูจะช่วยสนองตอบความต้องการเหล่านี้ในขณะที่ทารกยังช่วยตัวเองไม่ได้ การมีความสัมพันธ์นี้ไม่จำเป็นเฉพาะต่อสภาพร่างกายของเด็กเท่านั้น แต่ยังมีคุณค่าในทางด้านจิตใจและพัฒนาการของเด็กต่อไป พอทารกเจริญเติบโตขึ้น กรรมพันธุ์บวกกับประสบการณ์ ที่เขาได้รับจากสังคมจะช่วยพัฒนาบุคลิกภาพของเรา และหากมนุษย์คนใดก็ตามไม่มีการติดต่อสัมพันธ์กับหมู่มนุษย์ บุคลิกภาพของคนนั้นก็จะไม่สมบูรณ์ และไม่อาจทำหน้าที่ต่างๆ ของสังคมได้ การติดต่อสัมพันธ์ของมนุษย์ (Human contact) เป็นสิ่งจำเป็นต่อการพัฒนาความเป็นตัวตนและ การพัฒนาบุคลิกภาพในฐานะเป็นบุคคลหนึ่งในสังคม

การขัดเกลาทางสังคม จึงเป็นกระบวนการถ่ายทอดวัฒนธรรมของสังคมยุคหนึ่ง ไปยังอีกยุคหนึ่งเป็นกระบวนการที่สมาชิกแรกเกิดถูกจำกัดให้อยู่ในกรอบของสังคมที่เป็นระเบียบ เป็นการเรียนรู้บทบาทต่างๆ ของสังคม รวมตลอดถึงทักษะที่จำเป็นต่อการอยู่รอด และการบำบัดความต้องการ เพราะมนุษย์ตามธรรมชาติไม่อาจจะปรับตัวให้เข้ากับความต้องการทางชีวภาพ และสภาพแวดล้อมทางสังคมได้ เว้นแต่บุคคลจะได้ความรู้ ทักษะ บทบาท เป็นต้น จากตัวแทนการขัดเกลา เช่น ครอบครัว กลุ่ม เพื่อน โรงเรียน กลุ่มอาชีพ สื่อมวลชน เป็นต้น ซึ่งทำให้มนุษย์ได้เรียนรู้กฎเกณฑ์ของกลุ่มต่างๆ ที่ตนจะต้องประพฤติปฏิบัติในฐานะเป็นสมาชิกที่ดีของสังคมสืบต่อไป

การขัดเกลาทางสังคม จะแบ่งออกเป็นได้ 2 ลักษณะดังนี้

1. การขัดเกลาโดยตรง เป็นการขัดเกลาที่ต้องการให้บุคคลปฏิบัติให้ถูกต้องตามระเบียบแบบแผนที่กลุ่มสังคมนั้นกำหนดไว้ เป็นการบอกว่าสิ่งใดควรหรือไม่ควรกระทำ อะไรผิด อะไรถูก เป็นต้น ซึ่งนับว่ามีผลต่อการพัฒนาบุคลิกภาพมาก เป็นการชี้ทาง และแนะแนวทางในการปฏิบัติต่อบุคคลอย่างจริงจังและเจตนา เพื่อให้บุคคลสามารถวางตัวได้ถูกต้องเหมาะสมกับสถานการณ์หนึ่งๆ

การขัดเกลาโดยตรง จะพบเห็นเสมอในหมู่ครอบครัว โรงเรียน วัด เป็นต้น เช่น ถ้าเป็นครอบครัว ก็จะอบรมลูกในรูปของการบอกเล่า สั่งสอน ชมเชย ดุด่า เป็นต้น

ส่วนโรงเรียนจะอบรมเป็นทางการมากกว่าครอบครัว เพราะเป็นสถาบันอบรมสั่งสอนคนเป็นจำนวนมาก จึงจำเป็นต้องมีการอบรมและลงโทษอย่างเป็นทางการ เช่น มีตารางวันเวลาเรียนแน่นอน เพื่อให้เด็กได้รู้จักเรียนรู้จักเรียนรู้อะไรต่างๆ ที่ทำให้เกิดทักษะและคุณค่าแก่ชีวิต

2. การขัดเกลาโดยอ้อม เป็นการอบรมที่ไม่ได้บอกกันโดยตรง บุคคลได้รับประสบการณ์หรือประโยชน์จากการสังเกต หรือเรียนรู้จากการกระทำของผู้อื่น เช่น ถ้าเราไปงานเลี้ยงที่มีอุปกรณ์การกินมากมายและไม่คุ้นเคย และเราไม่ทราบว่าจะใช้อะไรก่อนหลัง เราก็เรียนรู้ได้จากการดูบุคคลอื่นว่าเขาหยิบอะไรก่อนหลัง ไม่ว่าจะในด้านการใช้ แก้ว มีด ช้อน เป็นต้น แล้วพยายามเรียนแบบคนที่ทำถูกต้อง เราก็จะไม่ผิดพลาด หรือในกรณีพ่อแม่ชอบใช้คำหยาบ เด็กบางคนก็ใช้คำหยาบด้วยทั้งๆ พ่อแม่ไม่ต้องการให้เด็กพูดเช่นนั้น เช่น บางครอบครัวหรือครอบครัวที่พ่อแม่มีฐานะยากจนมักจะพูดจาหยาบคาย ชอบด่าทอเด็กก็มักจะด่าเก่งตามไปด้วย

หรือในกลุ่มเพื่อน เด็กชอบเลียนแบบการกระทำของเพื่อน เช่น ถ้าต้องการเล่นกับเพื่อนก็ต้องรู้จักผ่อนปรนเข้าหากัน ถ้าใครไม่เคารพกฎเกณฑ์ของกลุ่ม กลุ่มก็อาจจะแสดงท่าที่รังเกียจไม่ยอมให้เข้ามาร่วมในกลุ่ม ซึ่งถ้าบุคคลนั้นอยากอยู่ร่วมกับกลุ่มอีก ก็ต้องปรับตัวเสียใหม่ให้สอดคล้องกับกฎเกณฑ์ที่กลุ่มวางไว้

พื้นฐานทางชีวภาพที่ทำให้เกิดการขัดเกลาทางสังคม

ลักษณะทางชีวภาพของมนุษย์ช่วยให้การอบรมสั่งสอนมีขึ้นได้ เพราะมนุษย์มีสิ่งที่ติดตัวมาแต่เกิด คือ ความสามารถในการใช้ภาษา ซึ่งได้รับการเรียนรู้ตั้งแต่เด็กจนเป็นผู้ใหญ่ และเราตระหนัก ถึงความสามารถนี้ได้ต่อมาเมื่อมีการอบรมสั่งสอน และเป็นพื้นฐานประเภทเดียวที่ทำให้มนุษย์มีวัฒนธรรม พื้นฐานที่ทำให้เกิดการขัดเกลาทางสังคม จึงมีดังต่อไปนี้

1. การปราศจากสัญชาตญาณของมนุษย์ มนุษย์ต่างกับสัตว์ในแง่ที่ไม่อาจใช้สัญชาตญาณในการชวนตนเอง เพราะมนุษย์มีแรงดัน (Drive) มากกว่าสัญชาตญาณ เช่น ความหิวกระหาย การต้องการในเรื่องเพศ เป็นต้น ที่อยู่รอดกันมาได้โดยการเรียนรู้วิธีการที่สังคมใช้กันอยู่ ในการตอบสนองความตนเองการต่างๆ เช่น เด็กทารกเกิดมาไม่อาจจะกินอาหารเอง ยุงกัดก็ตบเองไม่ได้ เป็นต้น แต่ที่เจริญเติบโตขึ้นมาได้ เพราะพ่อแม่ผู้ปกครอง

เลี้ยงดูตั้งแต่เล็กจนกว่าจะช่วยตัวเองได้ และที่ผู้ใหญ่ทำแบบนี้ก็เพราะถูกอบรมสั่งสอนมานั่นเอง

2. การต้องการพึ่งพาผู้อื่นยามเยาว์วัย มนุษย์ต้องพึ่งพาผู้อื่นในวัยเด็กมากกว่าสัตว์ และยิ่งมนุษย์ต้องเรียนรู้ระเบียบกฎเกณฑ์มากเท่าไร การพึ่งพาก็ยิ่งยาวนานมากขึ้นเท่านั้น โดยเฉพาะในขณะที่ยังเป็นทารกอยู่ ต้องได้รับความคุ้มครองเลี้ยงดูและให้การอบรม เนื่องจากเป็นวัยที่ยังช่วยตัวเองไม่ได้ การควบคุมจึงออกมาในรูปแบบของความรับผิดชอบที่พ่อแม่มีต่อลูก และการที่เด็กช่วยตัวเองไม่ได้นี่เอง ทำให้ต้องมีการอบรมผู้ใหญ่ให้รู้จักหน้าที่คอยปกป้องคุ้มครองเด็ก

ฉะนั้น ในระยะที่เด็กยังช่วยตัวเองไม่ได้ จึงจำเป็นต้องมีกลุ่มคอยพิทักษ์เด็กให้ช่วยตัวเองได้ ไม่ว่าจะเป็นพ่อแม่ที่แท้จริงหรือคนอื่นก็ตาม และเด็กจะต้องเรียนรู้ยอมรับกฎเกณฑ์วิธีการของสังคมที่เขาเป็นสมาชิกอยู่

3. ความสามารถในการเรียนรู้ มนุษย์มีสติปัญญาเฉลียวฉลาด ซึ่งเป็นสภาพทางชีวภาพของมนุษย์ที่ติดตัวมาแต่เกิด โดยมนุษย์สามารถเรียนรู้มากกว่าสัตว์ ยิ่งมนุษย์เจริญเติบโตมากขึ้นเท่าไร มนุษย์สามารถเรียนรู้มากขึ้น ส่วนใครจะเรียนรู้มากน้อยกว่ากันเพียงไร ขึ้นอยู่กับสติปัญญาของแต่ละคน ความสามารถในการเรียนรู้จึงทำให้การขัดเกลาได้ผลตามที่สังคมคาดหวัง

4. ภาษา ภาษาเป็นผลิตผลของวัฒนธรรม เป็นสิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้น และสามารถดัดแปลงแก้ไขเปลี่ยนแปลงให้เหมาะสมกับสภาวะแวดล้อม ภาษาจึงเป็นสื่อที่ใช้ในการขัดเกลาบุคคล ภาษาจึงทำให้มนุษย์สามารถถ่ายทอดความคิด ความเข้าใจ ความเชื่อ ความรู้แบบของความประพฤติในหมู่มนุษย์ และถ่ายทอดไปยังผู้อื่น ภาษาจึงเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับบุคคลที่ต้องการมีความความสัมพันธ์ และเป็นส่วนสำคัญในการขัดเกลาทางสังคม

ความมุ่งหมายของการขัดเกลาทางสังคม

1. การปลูกฝังระเบียบวินัย เพื่อให้สมาชิกมีแบบของความประพฤติตามที่กลุ่มกำหนดหรืออนุญาต เป็นการสละความพอใจในปัจจุบัน เพื่อผลประโยชน์ในวันข้างหน้า เช่น เด็กส่วนใหญ่จะไม่ชอบให้ผู้ใหญ่มารบอให้ทำตัวให้เรียบร้อย แต่เด็กต้องทำเพราะอยากให้ผู้ใหญ่รัก หรือไม่อยากถูกลงโทษ หรือตอนเป็นนักเรียน พอครูบอกว่าจะทำการสอบส่วนมากจะไม่ค่อยชอบ เพราะ ต้องดูหนังสือ จะเล่นหรือเที่ยวเตร่ไม่ได้ แต่ความกลัวจะตกช้าจึงต้องสอบ เพื่อจะได้ขึ้นชั้นได้ เป็นต้น

2. ปลุกฝังความมุ่งหมาย ความมุ่งหมายช่วยให้บุคคลมีกำลังใจ จะทำตามระเบียบวินัยต่างๆ โดยเฉพาะความมุ่งหมายหวังในสิ่งที่สังคมยกย่อง เช่น เป็นแพทย์ วิศวกร ตำรวจ ครู เป็นต้น เป็นหลักเป็นกำลังใจให้คนยอมบังคับตัวเองให้ปฏิบัติตามระเบียบ แม้จะชอบหรือไม่ก็ตาม เพื่อให้ได้มาซึ่งความมุ่งหมายที่ตั้งความหวังไว้

3. สอนให้รู้จักบทบาท และทัศนคติต่างๆ บุคคลจะสามารถอยู่กับสังคมด้วยดีได้ ถ้ารู้จักแสดงบทบาทของตนอย่างเหมาะสมในการติดต่อสัมพันธ์กับผู้อื่นตามกาลเทศะและโอกาสต่างๆ เช่น บทบาทนายก็ แตกต่างกับลูกน้อง บทบาทของแพทย์กับคนไข้ พ่อกับลูก ครูกับลูกศิษย์ ผู้ปกครองกับผู้ใต้ปกครอง เป็นต้น เพราะแต่ละบทบาทก็มีลักษณะเฉพาะ เช่น ครู ต้องอดทนและฉลาด นักเรียนต้องรู้จักการฝ่าฝืนความรู้ แพทย์รักษาคนไข้คนไข้เชื่อฟังคำแนะนำของแพทย์ เป็นต้น

4. สอนให้เกิดความชำนาญหรือทักษะ ที่จะร่วมให้กิจกรรมกับผู้อื่นในสังคมซึ่งความชำนาญนี้ ถ้าเป็นสังคมดั้งเดิมหรือความเป็นอยู่แบบง่ายๆ จะเรียนรู้ด้วยการลอกเลียนแบบสิ่งที่เห็นอยู่เป็นประจำ แต่สังคมเจริญก้าวหน้า จะเรียนรู้ความชำนาญหรือทักษะเกี่ยวกับเพื่อนร่วมสังคม เช่น ความรู้ในด้านมนุษยสัมพันธ์ที่ช่วยให้การปฏิบัติต่อผู้อื่นเป็นไปโดยราบรื่น ได้ประโยชน์ตามความมุ่งหมาย หรือความรู้ในด้านแพทย์ วิศวกร พยาบาล เป็นต้น แต่ละคนก็มีทักษะคนละอย่าง ในอันที่จะยึดถือเป็นอาชีพ แม้แต่ในทักษะอย่างเดียวกันยังสามารถแบ่งซอยออกไปตามความสนใจ แพทย์ก็ยังมีผู้เชี่ยวชาญย่อยลงไปอีกเป็นผู้เชี่ยวชาญทาง หัวใจ คอ จมูก ทางเดินอาหาร วิสัญญี เป็นต้น ยิ่งสังคมมีบุคคลเชี่ยวชาญหรือมีทักษะหลายสาขาหลายอาชีพมากเท่าไร สังคมก็สามารถนำบุคคลเหล่านั้นมาสร้างสรรค์สังคมได้มากขึ้นเท่านั้น (สุพัตรา สุภาพ สังคมวิทยา, 2536)

2. แนวคิดภูมิปัญญา

ดร.สุเมธ ตันติเวชกุล (อ้างจากหนังสือ ภูมิปัญญาชาวบ้านกับการพัฒนาชนบท เรื่อง พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวกับการพัฒนาชนบท, 2536 หน้า 4-7) กล่าวไว้ว่า

ก่อนที่จะพระราชทานพระราชดำริได้นั้น พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว จะทรงศึกษาข้อมูลต่างๆ อย่างเป็นขั้นตอน เริ่มต้นจากข้อมูลเอกสาร แผนที่ แล้วทรงตรวจสอบกับพื้นที่และภูมิประเทศจริง ทรงเคารพในภูมิประเทศ และขนบธรรมเนียมประเพณีของประชาชนมากทรงมีพระราชดำรัสว่า

“การพัฒนานั้น จะต้องเป็นไปตามภูมิประเทศทางภูมิศาสตร์ และภูมิประเทศทางสังคมศาสตร์ไปด้วยพร้อมๆ กัน ภูมิประเทศทางสังคมศาสตร์ที่ดี คือ เรื่องทางสังคมวิทยา

คือนิสัยใจคอของคน”

ในพื้นที่ ทรงใช้เวลาครั้งละนานๆ ในการพูดคุยกับประชาชน เพราะทรงเห็นว่า ความตระหนักรู้ตามธรรมชาติ ซึ่งเกิดจากประสบการณ์ ในการดำรงชีวิตที่สืบสายต่อเนื่องกัน มาของชาวบ้านนั้นเป็นสิ่งมีค่า เป็นสิ่งที่เรียนรู้ได้ไม่มีวันหมดสิ้น ทรงเล่าว่า โครงการ เกิดขึ้นมิใช่เพราะพระองค์เสด็จไป แต่เป็นเพราะ ณ ที่นั้นเหมาะสม และพร้อมแล้วสำหรับการจะเกิดมีโครงการขึ้น โครงการบางอย่างก็เริ่มต้นจากวัด บางที่ก็เริ่มจากครู บางที่ก็เริ่ม จากชาวบ้านคนหนึ่งคนใด ทรงย้ำเสมอถึงความพร้อม ความสำนึก และความกระตือรือร้นที่ จะมีส่วนร่วมในการพัฒนาตนเองและท้องถิ่นของตน ทรงเล่าด้วยว่า เมื่อพระองค์เสด็จไปที่ใด ถ้าทุกคนรู้สึกครึกครื้น กระตือรือร้น อยากทำอะไรให้ดีขึ้น คุณสิ่งแวดล้อมอื่นๆ ประกอบแล้ว เห็นว่าน่าจะทำได้ โครงการได้ เช่นนั้นจึงทำ

อย่างไรก็ตาม ในระยะแรก เมื่อพระองค์เสด็จเยือนท้องถิ่นทุรกันดารห่างไกลใน ชนบทนั้น สภาพความเป็นจริงที่ปรากฏแก่พระองค์ก็คือ ความทุกข์ยาก ขาดแคลน ความ เจ็บไข้ ความไม่รู้ มีอยู่ทั่วไป ในหมู่คนชนบทที่ล้าหลัง ยากจน งานพัฒนาชนบทของ พระองค์ จึงเป็นงานในลักษณะสงเคราะห์ เช่นการให้บริการด้านการแพทย์ การประกอบ อาชีพ และปัจจัยเพื่อใช้ในการดำรงชีพเป็นส่วนใหญ่ แนวทางในการพัฒนาชนบทของ พระองค์ค่อยๆพัฒนาเปลี่ยนแปลงไปกระนั้นก็ตาม ยังมีไม่มีใครปฏิเสธให้ความช่วยเหลือตาม รูปแบบของการสังคมสงเคราะห์ สำหรับในบางกรณีแล้ว กลับเห็นว่าเป็นเรื่องจำเป็นอีก ด้วยทรงมีพระราชดำรัสว่า “ถ้าปวดหัวก็ต้องกินยาแก้ปวดหัวก่อน” เพราะทรงเห็นว่าการ ช่วยเหลือเร่งด่วนเฉพาะหน้าเช่นนี้ เป็นประโยชน์ทันทีกับประชาชนที่เผชิญหน้ากับปัญหาอยู่ และถ้าไม่มีการช่วยเหลือในขั้นตอนแรกนี้ การพัฒนาในขั้นต่อไป ก็จะไม่เกิดประโยชน์อันใด เพราะกลุ่มคนดังกล่าว อ่อนแอเกินกว่าที่จะคิดหาทางออก หรือให้ความร่วมมือกับผู้อื่น เพื่อ ช่วยเหลือตนเองและชุมชนให้พ้นจากสภาพดังกล่าวได้

ศ.นพ. ประเวศ วะสี (อ้างจากหนังสือ ภูมิปัญญาชาวบ้านกับการพัฒนาชนบท เรื่อง การศึกษาของชาติกับภูมิปัญญาท้องถิ่น, 2536 หน้า 21-23)

ภูมิปัญญาท้องถิ่น-ฐานวัฒนธรรม

ชนเหล่าใดที่ดำรงความเป็นกลุ่ม หรือชนชาติ หรือประเทศ มาเป็นเวลานาน ต้อง มีภูมิปัญญาของกลุ่ม หรือของชนชาติ หรือของประเทศ อันอาจเรียกรวมๆ กันว่า ภูมิปัญญา ท้องถิ่น (Local wisdom) คนปัญญาอ่อน ดำรงชีวิตด้วยตนเองไม่ได้ฉันใด สังคมที่ไม่มี ปัญญา ก็ไม่สามารถอยู่รอดได้ด้วยตนเองฉะนั้น สังคมที่ดำรงอยู่ได้ด้วยตนเองเป็นเวลาช้านาน

จะต้องมีภูมิปัญญาของตนเอง ภูมิปัญญาท้องถิ่นสะสมขึ้นมาจากประสบการณ์ของชีวิต สังคม และในสภาพสิ่งแวดล้อมที่แตกต่างกัน และถ่ายทอดสืบต่อกันมาเป็นวัฒนธรรม

ภูมิปัญญาท้องถิ่นมีลักษณะที่สำคัญบางประการคือ

1. จำเพาะกับท้องถิ่น
2. มีความเชื่อมโยง หรือบูรณาการสูง
3. มีความเคารพผู้สูงอายุ

สำหรับเรื่อง ความจำเพาะกับท้องถิ่น เป็นเรื่องที่ชัดเจนอยู่ในตัวตามชื่อ เพราะภูมิปัญญาท้องถิ่นสะสมขึ้นมาจากประสบการณ์หรือความชัดเจนจากชีวิตและสังคมในท้องถิ่น หนึ่งๆ เพราะฉะนั้น ภูมิปัญญาท้องถิ่นจึงมีความสอดคล้องกับเรื่องของท้องถิ่นมากกว่าภูมิปัญญาที่มาจากข้างนอก แต่อาจเอาไปใช้ในท้องถิ่นอื่นที่แตกต่างกันไม่ได้หรือได้ไม่ดี

ชีวิต สังคมและสิ่งแวดล้อม มีความเชื่อมโยงกันเป็นบูรณาการภูมิปัญญาท้องถิ่น เป็นภูมิปัญญาที่มาจากประสบการณ์จริง จึงมีความเป็นบูรณาการทั้งในเรื่องของกายใจ สังคมและสิ่งแวดล้อม ความคิดเรื่อง แม่น้ำธรรณี แม่น้ำคงคา แม่โพสพ พระภูมิเจ้าที่ รุกข เทวดา เป็นตัวอย่างของการนำเอาธรรมชาติ มาเป็นนามธรรมที่สื่อไปถึงส่วนลึกของใจที่เชื่อมโยงไปสู่อัตถประโยชน์ โดยสร้างความสัมพันธ์ที่ถูกต้อง ให้ความเคารพธรรมชาติ คนเราถ้าเคารพอะไรย่อมไม่ทำลายสิ่งนั้น การรู้อะไรถ้าสัมผัสได้เพียงวัตถุธรรม แต่ไปไม่ถึง นามธรรมย่อมสัมผัสได้เพียงตื้นๆ หยาบๆ เป็นส่วนเป็นเสี้ยว ขาดสัมผัสทางใจที่ลึกซึ้ง และการมุ่งอัตถประโยชน์เช่นว่า ดินก็ดี แม่น้ำก็ดี ข้าวก็ดี ต้นไม้ก็ดี ก็เป็นแต่วัตถุ ซึ่งมี ส่วนประกอบอย่างนี้ๆ ตามหลักวิทยาศาสตร์ ไม่มีความเคารพ จะทำอะไรกับสิ่งเหล่านี้ก็ได้ ความคิดและทำที่อย่างนี้ จึงนำไปสู่การทำลายสูง

ภูมิปัญญาท้องถิ่นให้ความสำคัญแก่ประสบการณ์ จึงมีความเคารพผู้สูงอายุเพราะผู้สูงอายุมีประสบการณ์มากกว่า นี่จะเห็นได้ว่าเราให้ความสำคัญต่อภูมิปัญญาอย่างไร

สรุปลักษณะสำคัญของภูมิปัญญาท้องถิ่น

1. มีวัฒนธรรมเป็นฐาน ไม่ใช่วิทยาศาสตร์
2. มีบูรณาการสูง
3. มีความเชื่อมโยงไปสู่นามธรรมที่ลึกซึ้งสูงส่ง
4. เน้นความสำคัญของจริยธรรมมากกว่าวัตถุธรรม

เพราะฉะนั้น วิถีชีวิตทางสังคมและสภาพของสิ่งแวดล้อม จึงมีความสัมพันธ์ผูกพัน เชื่อมโยงกันอย่างต่อเนื่อง มนุษย์จึงได้สร้างภูมิปัญญาท้องถิ่นนั้นๆ เกิดขึ้น โดยเป็นภูมิ

ปัญญาที่ได้มากจากประสบการณ์จริง และได้มีการบูรณาการเพื่อตอบสนองมนุษย์ทั้งด้านกายใจอย่างต่อเนื่อง

รศ.ดร.งามพิศศัตย์สงวน ได้กล่าวในเรื่องเกี่ยวกับกระบวนการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมซึ่งมีหลักวิเคราะห์อยู่ 6 ประเด็นได้แก่

1. การประดิษฐ์ (Invention) หมายถึง กระบวนการที่สิ่งต่างๆที่ไม่เคยมีมาก่อนทำขึ้นมาเป็นการประดิษฐ์คิดค้นสิ่งใหม่ๆขึ้นมาสิ่งใหม่ๆดังกล่าวอาจเป็นวัฒนธรรมทางวัตถุ เช่น เกรียนรถยนต์เรือบินบ้านหรืออาจเป็นวัฒนธรรมที่ไม่ใช้วัตถุเช่นกฎหมายค่านิยมอุดมการณ์ใหม่ๆเมื่อประดิษฐ์คิดค้นสิ่งต่างๆเหล่านี้ขึ้นมาแล้วมักทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมในด้านต่างๆมาด้วย

2. การค้นพบ (Discovery) หมายถึง กระบวนการที่บางสิ่งบางอย่างถูกค้นพบโดยสิ่งของต่างๆเหล่านั้นมีอยู่แล้วแต่ไม่รู้จักระทั่งมีคนไปค้นพบสิ่งนั้นเข้าเช่นกระแสไฟฟ้าคือการค้นพบหลอดไฟคือการประดิษฐ์คิดค้นการค้นพบเป็นปัจจัยอย่างหนึ่งของการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม

3. การแพร่กระจาย (Diffusion) หมายถึง ส่วนต่างๆที่เฉพาะของวัฒนธรรมหนึ่งแพร่กระจายไปยังอีกวัฒนธรรมหนึ่งในบางกรณีส่วนต่างๆของวัฒนธรรมดังกล่าวจะแพร่กระจายไปยังสังคมต่างๆทั่วโลกการแพร่กระจายเป็นวิธีหนึ่งที่สังคมต่างๆได้รับนวัตกรรมซึ่งคือสิ่งของใหม่ๆจากภายนอกสังคมการแพร่กระจายเป็นผลมาจากการที่วัฒนธรรมต่างกันมาติดต่อกันไปเรื่อยๆจนในที่สุดทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในส่วนต่างๆของวัฒนธรรมหนึ่งหรือทั้งสองวัฒนธรรมที่มาติดต่อกัน

4. การติดต่อทางวัฒนธรรม (Acculturation) หมายถึง ปรากฏการณ์ทางวัฒนธรรมอย่างหนึ่งเมื่อชน 2 กลุ่มที่มีวัฒนธรรมแตกต่างกันมาติดต่อกันแต่ละกลุ่มอาจให้อิทธิพลซึ่งกันและกันได้แต่ถ้าการติดต่อเป็นไปในระยะเวลาสั้นๆก็อาจไม่มีอิทธิพลที่ยาวนาน แต่ถ้าติดต่อกันยาวนานขึ้นอาจทำให้เกิดผลกระทบต่อกันได้ซึ่งอาจเป็นการให้อิทธิพลแต่ฝ่ายเดียวหรือส่งผลกระทบต่อกันทั้งสองฝ่ายได้นักมานุษยวิทยาใช้คำว่า "Acculturation" เมื่อพูดถึงปรากฏการณ์ดังกล่าวแต่นักมานุษยวิทยาชาวอังกฤษใช้คำว่า "Culture Contact" ซึ่งมีความหมายคล้ายๆกันศัพท์ทั้ง 2 คำหมายถึงปรากฏการณ์ที่ 2 วัฒนธรรมที่ต่างกันมาติดต่อกันไปเรื่อยๆการติดต่อดังกล่าวทำได้หลายทางเช่นโดยการทำสงครามการตกเป็นเมืองขึ้นการถูกยึดครองทางการทหารการตกอยู่ใต้การปกครองของจักรวรรดินิยมการอพยพ การเคลื่อนย้ายแรงงานการค้าการแลกเปลี่ยนทางเทคโนโลยีในปัจจุบันมีการติดต่อกันในช่วงสั้นๆ เช่น การท่องเที่ยวหรือติดต่อกันทางอ้อมโดยการสื่อสารมวลชน และการแลกเปลี่ยน

ความรู้ต่างๆ เมื่อวัฒนธรรมที่ต่างกัน 2 วัฒนธรรมติดต่อกันไปเรื่อยๆ ในที่สุดจะมีผลกระทบทำให้แบบแผนวัฒนธรรมดั้งเดิมของวัฒนธรรมหนึ่ง หรือ ทั้งสองวัฒนธรรมเปลี่ยนแปลงไป

5. ความทันสมัย (Modernization) หมายถึง ความทันสมัยเป็นกระบวนการเปลี่ยนแปลงที่กำลังเกิดขึ้นในสังคมกำลังพัฒนามากยิ่งขึ้นกระบวนการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวเกิดขึ้นเมื่อสังคมกำลังพัฒนาระบบเอาวัฒนธรรมทั้งทางวัตถุและวัฒนธรรมไม่ใช่วัตถุของสังคมอุตสาหกรรมมาใช้วัฒนธรรมที่เป็นวัตถุได้แก่เทคโนโลยีด้านต่างๆ เช่น อุตสาหกรรมการขยายเมืองด้านการเกษตรสื่อสารการแพทย์การศึกษาและด้านอื่นๆ ส่วนวัฒนธรรมที่ไม่ใช่วัตถุของสังคมตะวันตกเช่น ค่านิยมอุดมการณ์โลกทัศน์แบบแผนการเลือกคู่การแต่งงานระบบราชการและสิ่งอื่นอีกมากเมื่อนำมาใช้แล้วมักทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในสังคมกำลังพัฒนาการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวไม่ราบรื่นมักเกิดอย่างต่อเนื่องหลายอย่างและหลายระดับทำให้มีผลกระทบต่อสถาบันสังคมทุกสถาบันชุมชนทุกแห่งและมีผลกระทบต่อชีวิตทุกด้านของสมาชิกในสังคมกำลังพัฒนา

6. นวัตกรรม (Innovation) หมายถึง กระบวนการรับของใหม่ที่ที่ยังไม่เคยมีมาก่อนมาใช้ในสังคมหรือชุมชนของใหม่ดังกล่าวอาจเป็นวัฒนธรรมทางวัตถุเช่นเทคโนโลยีสมัยใหม่ทางการสื่อสารการแพทย์การขนส่งการศึกษาการเกษตรหรือการตลาดส่วนของใหม่ที่เป็นวัฒนธรรมไม่ใช่วัตถุเช่นความคิดค่านิยมอุดมการณ์หรือแบบแผนพฤติกรรมใหม่ๆ ในด้านต่างๆ ที่แตกต่างไปจากของเดิม

การเปลี่ยนแปลงในสังคมหนึ่งๆ มีอยู่หลายด้านกันเช่นการเปลี่ยนแปลงบทบาท (Role Change) การเปลี่ยนแปลงทางเทคนิค (Technical Change) การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม (Cultural Change) การเปลี่ยนแปลงทางสังคม (Societal Change) เป็นต้น ประการที่สนับสนุนให้มีการเปลี่ยนแปลงได้แก่เทคโนโลยีและการศึกษาสำหรับเทคโนโลยีนั้นค่อนข้างสำคัญและน่าสนใจเป็นในเป็นพิเศษเพราะมีทั้งภาคเทคโนโลยีเกี่ยวกับวัตถุซึ่งเป็นเรื่องของวิธีการด้านวิศวกรรมและด้านการแพทย์กับเทคโนโลยีเกี่ยวกับสังคมเช่นวิธีการเกี่ยวกับการบริหารงานการจัดการธุรกิจการค้ามหาวิทยาลัยการจัดตั้งรัฐบาลที่มาจากประชาชนการส่งเสริมการเกษตร เป็นต้น

การเปลี่ยนแปลงทางสังคมเป็นที่สนใจของนักสังคมศาสตร์มานานแล้วนักสังคมวิทยาชนบทนั้นสามารถอนุมานได้ว่าชุมชนทุกชุมชนจะอยู่ในกระบวนการที่ค่อยๆ เปลี่ยนแปลงไปที่ละเล็กทีละน้อยคือเปลี่ยนจาก Folk ไปสู่ Urban อย่างต่อเนื่องกันโดยไม่หยุดยั้งซึ่งมีลักษณะเด่นของแต่ละชุมชนไม่ว่าจะเป็นชนบทหรือเมืองต่างๆ โอนอ่อนกลมกลืนและผสานเข้า

กันได้กับลักษณะเด่นของอีกสังคมอยู่เสมอหรืออาจกล่าวได้ว่าหมู่บ้านจะต้องกลายเป็นเมืองต่อไปและเมืองกับชนบทจะเป็นขั้วสุดสองขั้วซึ่งต้องอ้างถึงต่อกันและกันอยู่เสมอไป

3. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ศ. อรศิริ ปาณินท์ ได้ทำวิจัยเรื่อง เรือนพื้นดินละแวกเกาะเมืองพระนครศรีอยุธยา เมื่อปี พ.ศ. 2540 สรุปได้ว่า

จากการวิเคราะห์ถึงศักยภาพในการคงอยู่ของสถาปัตยกรรมพื้นดินทุกแห่งที่ตั้งที่เสนอเป็นกรณีตัวอย่างนี้ จะเห็นได้ชัดเจนว่า คุณค่าและศักยภาพในการคงอยู่ของแต่ละแห่งต่างกัน

“ที่ใช้คำว่าคงอยู่ไม่ใช่คำว่าอนุรักษ์ เพราะเหตุว่าลักษณะของสถาปัตยกรรมพื้นดินมิได้ถูกกำหนดด้วยคุณค่าของสถาปัตยกรรม ซึ่งจะแตกต่างกัน ช่อมแซม เก็บรักษาได้อย่างเป็นรูปธรรม แต่ถูกกำหนดด้วยความสัมพันธ์ของสังคม วัฒนธรรมท้องถิ่น ซึ่งเป็นนามธรรมเป็นส่วนใหญ่ ตัวสถาปัตยกรรมเองจะเป็นตัวรอง ดังนั้นการใช้คำว่า “การคงอยู่” จะแสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ไปตามสภาพแวดล้อมท้องถิ่น และชีวิตที่เป็นตัวกำหนดคุณค่ามากกว่ากำหนดด้วยตัวอาคาร”

การพิจารณาสนับสนุน และกระตุ้นให้มีศักยภาพในการคงอยู่สูงขึ้น ต้องพิจารณาเฉพาะแต่ละแห่งที่ตั้งจะใช้เกณฑ์กลางเป็นตัวกำหนดเช่นเดียวกับการอนุรักษ์โบราณสถานไม่น่าจะกระทำได้เป็นผลสำเร็จทุกแห่งที่ตั้ง แต่อย่างไรก็ตามสถาปัตยกรรมพื้นดินจะสูญเสียศักยภาพในการคงอยู่ หากประชาชนในพื้นที่หรือผู้ที่ครอบครองหรือเป็นเจ้าของไม่เห็นความสำคัญ และไม่เห็นคุณค่าที่จะเก็บรักษาไว้

การกระตุ้นให้เห็นคุณค่าของสถาปัตยกรรมพื้นดิน จึงเป็นสิ่งจำเป็นที่หน่วยงานของรัฐจะต้องกระทำ เพื่อให้เกิดความรัก และหวงแหนในกลุ่มผู้ครอบครอง และเพื่อให้เกิดความสนใจในการศึกษาคุณค่าในกลุ่มผู้ที่ยังไม่เข้าใจและในกลุ่มผู้ที่ต้องการศึกษา

อย่างไรก็ดี สถาปัตยกรรมพื้นดินจะเป็นตัวกลางที่สะท้อนให้เห็นสังคม และวัฒนธรรมตามข้อเท็จจริง ที่ดำรงอยู่ของพื้นที่ที่ควรเก็บรักษาไว้ให้สืบเนื่องต่อไป

ศ. อรศิริ ปาณินท์ และคณะ (การศึกษาแบบองค์รวมของการปรับตัวในบริบทใหญ่ที่แตกต่างของกลุ่มชาติพันธุ์ไท-ลาว ในลุ่มน้ำภาคกลางของประเทศไทย, 2552) สรุปได้ว่า

“ไทดำ” แต่เดิมมีภูมิลำเนาอยู่ที่แถว แคว้นสิบสองจุไท เมื่อเคลื่อนย้ายผ่านเมืองหลวงพระบาง ผ่านมาถึงยังที่ราบลุ่มน้ำภาคกลางของไทยเข้าสู่เมืองเพชรบุรี จากการกวาดต้อนด้วยการศึกสงคราม แลเห็นมีฐานฐานพื้นที่เนินเขาและลำน้ำอุดมคล้ายคลึงกับนิเวศน์เดิมที่คุ้นเคย จึงได้ลงหลักปักฐาน และเป็นที่รู้จักในนามว่า “ลาวโซ่ง” กลุ่มชาติพันธุ์ไท-ลาวกลุ่มหนึ่งที่ปรับตัวอยู่ร่วมกับนิเวศวัฒนธรรมใหม่ แต่ยังธำรงไว้ซึ่งความศรัทธาใน “แกน” ผีฟ้าเทวดาที่คอยปกป้องรักษาพวกพ้องลาวโซ่ง ที่มีสังคมอันแน่นแฟ้นใกล้ชิดสนิทสนมในระบบเครือญาติ แม้ในปัจจุบันนี้จะมีบ้างที่เริ่มกระจัดกระจายแยกย้ายไปเพื่อทำมาหาเลี้ยงชีพหรือสร้างครอบครัวใหม่ในแบบสังคมปัจจุบัน แต่เมื่อถึงกาลงานบุญแสนใหญ่ ก็มีได้ห่างหายไปจากชุมชนชาวโซ่งแต่เดิม ที่จะมีระบบความคิดที่ใกล้ชิดสนิทสนมนี้เอง ได้ถ่ายทอดภูมิปัญญาของชาวโซ่งผ่านวิถีการดำรงชีวิต ทั้งในตัวเรือนหรือ “เฮียน” ของชาวโซ่ง และการใช้ชีวิตตามกิจวัตรประจำวันแบบสังคมเกษตรกรรมที่ดำเนินไปอยู่ทุกเมื่อเชื่อวัน ถ่ายทอดเรียนรู้ซึมซับแบบวิถีและคติของโซ่งจาก “ผู้ทำว” สู่ “ผู้น้อย”

เครื่องมือเครื่องใช้ของพวกโซ่งนั้นผูกสัมพันธ์กับรูปแบบวิถีชีวิต และนิเวศวัฒนธรรมตามธรรมชาติที่สัมพันธ์กับ “ผี” เป็นอย่างมาก โดยเฉพาะภูมิปัญญาสร้างสรรค์เครื่องมือเครื่องใช้ที่เกี่ยวข้องกับประเพณี และพิธีกรรมด้วยแล้ว ยิ่งเป็นสิ่งสะท้อนให้เห็น “ภูมิ” และ “ปัญญา” อันชาญฉลาดในการอยู่ร่วมกันของคนในสังคมชาวโซ่งกับธรรมชาติ และความเชื่อได้อย่างมีดุลยภาพผ่านประเพณี และพิธีกรรมเพื่อแสดงความเคารพและศรัทธาให้ “ผี” คอยจุนเจือช่วยเหลือปกป้องรักษาและนำพาแต่สิ่งที่ดีให้กับชาวลาวโซ่ง

ไม่ใช่เพียงภูมิปัญญาในการผลิตเครื่องมือเครื่องใช้ที่ถ่ายทอดผ่านกันมาเพียงเท่านั้น และแฝงซึ่งคติและกุศลายในการเป็นอยู่ร่วมกันในหมู่ชาวโซ่งทั้ง “ผู้ทำว” กับ “ผู้น้อย” และ “ชาย” กับ “หญิง” ก่อให้เกิดเครื่องมือเครื่องใช้ที่เป็นศิลปหัตถกรรมที่มีคุณค่างดงามทั้งทางรูปลักษณ์และทางจิตใจ

รศ.วิวัฒน์ เตมียพันธ์ (รูปแบบเรือนพักอาศัยพื้นถิ่นของชุมชนชาวไทยเชื้อสายมอญย่านคลองมอญ หัวตะเข้ อำเภอลาดกระบัง, 2555) สรุปได้ว่า จากการออกสำรวจเพื่อทำการวิจัยอาคารพักอาศัยของชาวมอญย่านคลองมอญนั้น พบว่า มีอาคารพักอาศัยอยู่ 2 ประเภทใหญ่ๆ คือ

1. อาคารพักเป็นเรือนไม้ 2 ชั้น มีลักษณะร่วมสมัยแบบอาคารชาวบ้านทั่วไป
2. อาคารพักอาศัยเครื่องผูกชั้นเดียวแบบโรงนา สร้างบนพื้นดินอัดแน่น ฝา และหลังคาส่วนใหญ่มุงด้วยจาก แพลนเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้าหลังคาทรงจั่ว

จากการสัมภาษณ์ ผู้มีอายุในชุมชนแห่งนี้ ทุกคนต่างให้ความเห็นว่าเป็นอาคารพักอาศัยแบบดั้งเดิมที่บรรพบุรุษได้สร้างมาตั้งแต่แรกเข้ามาตั้งถิ่นฐาน ฉะนั้นอาคารพักอาศัยแบบที่ 2 นี้จึงถือว่าเป็นรูปแบบที่พักอาศัยที่เป็นเอกลักษณ์ดั้งเดิมของชุมชนมอญในย่านนี้

จากผลของการวิจัยด้วยการออกสำรวจ และรังวัดที่พักอาศัยชนิดที่ 2 จำนวน ๑๗ หลังพบว่าชาวมอญเริ่มเคลื่อนย้ายมาตั้งถิ่นฐานครั้งรัชกาลที่ 5 หลังจากการขุดคลองประเวศบุรีรมย์ได้ไม่นาน ซึ่งเดิมบริเวณย่านนี้ เป็นที่ดินรกร้างว่างเปล่าเต็มไปด้วยข้างป่าที่มีอัตรายชาวมอญที่เข้ามาตั้งถิ่นฐานในยุคแรกประกอบอาชีพทำนา ได้ทำการขุดคลองมอญและคลองลำปาทิวเชื่อมต่อกับคลองประเวศบุรีรมย์ แล้วบุกเบิกที่ดินเพื่อใช้เป็นที่นาปลูกข้าว ลักษณะของการตั้งถิ่นฐาน นิยมตั้งบ้านเรือนชิดกับลำคลองทั้ง 2 ฝั่ง ขุดคูรอบพื้นที่ที่จะสร้างอาคารพักอาศัยเพื่อพุนเป็นโคก เชื่อมคูที่ขุดกับลำคลองคู ใช้เป็นที่เก็บน้ำเลี้ยงปลา และเป็นทางส่งน้ำสู่ที่นาที่อยู่ถัดออกไป ปลูกไม้ยืนต้นลักษณะสวนผสมไว้ตามโคก ใกล้เคียงบริเวณตัวที่พักอาศัยด้านตะวันตกเป็นลานดินอเนกประสงค์ เป้าหมายหลักใช้เป็นลานนวดข้าว

เหตุที่อาคารที่พักอาศัยเป็นโรงนา มีลักษณะดังได้กล่าวแล้ว เพราะเหมาะสมกับวิถีชีวิตในการประกอบอาชีพ และฐานะทางเศรษฐกิจ เรือนส่วนใหญ่เป็นเรือนเดี่ยว มีสี่ห้องเสาวางแนวแกนอาคารตามตะวัน ห้องเสาแรกด้านตะวันออกเป็นส่วนห้องนอนยกพื้นสูงประมาณ 0.80-1.00 เมตร กั้นห้องเป็นสัดส่วนแน่นอนห้องเป็นไม้กระดาน ห้องเสาที่ 2 ถัดมาเป็นแคร่ไม้กระดานมีระดับต่ำกว่าส่วนนอนประมาณ 1 ฝ่ามือ ใช้เป็นบริเวณเอนกประสงค์ ห้องเสาที่ 3 และ 4 นั้น พื้นเป็นดินอัดแน่น ห้องเลขที่ 3 เป็นที่โล่งเอนกประสงค์ใช้เป็นเครื่องมือทำนา และเสียมเก็บข้าวเปลือก มีส่วนครัวและรับประทานอาหารอยู่ซีกใดซีกหนึ่ง ห้องเสาที่ 4 แต่เดิมเป็นที่ผูกควายในเวลาค่ำคืนเพราะปลอดภัยจากการลักขโมย ต่อมาเมื่อเลิกใช้ควายทำนาแล้ว โดยเปลี่ยนเป็นมาใช้รถไถ จึงลดอาคารเหลือเพียง 3 ห้องเสา

หากต้องการขยายพื้นที่ภายในโรงนาให้กว้างขึ้น มักจะเพิ่มโรงนาขึ้นอีกหลังหนึ่งขนานกับโรงนาเดิม บางหลังมีขนาดเท่ากัน บางหลังลดห้องเสาให้น้อยกว่ากัน 1 ห้องเสา ใช้เป็นที่ผูกควายเก็บข้าวเปลือก เครื่องมือทำนา ห้องเสาด้านตะวันออกมักเป็นส่วนครัวและบริเวณรับประทานอาหาร

น้ำสำหรับใช้ดื่มกินเป็นน้ำฝนเก็บไว้ในตุ่มขนาดใหญ่ น้ำสำหรับซักล้างและอาบใช้น้ำคลอง ด้านตะวันออกของตัวเรือนจะขุดคลองน้ำขนาดเล็กเชื่อมกับลำคลองเป็นที่เก็บเรือ เพราะการคมนาคม ส่วนใหญ่ใช้คลองเป็นหลัก แม้จะมีการตัดถนนเข้าสู่บริเวณชุมชนแล้วก็ตาม

อาคารพักอาศัยแบบโรงนาที่มีรูปแบบการจัดวางแปลนและรูปทรงสัดส่วนที่ตายตัว เพราะมีกฎเกณฑ์ข้อห้ามวางไว้ตามคติความเชื่อ อาคารพักแบบนี้ยังมีการสร้างกันอยู่บ้างในกลุ่มชุมชนชาวนามอญที่ไม่ค่อยมีฐานะหรือผู้ที่เคร่งครัดต่อประเพณีดั้งเดิม ซึ่งมีจำนวนไม่มากนักแล้ว อาคารบางหลังก็จะมีการใช้วัสดุใหม่แต่ยังคงรักษารูปดั้งเดิมเอาไว้ เพราะอิทธิพลของพลังทางประเพณี และความเคยชิน ในการดำรงชีวิตที่ตนเคยอาศัยอยู่มาก่อน ปัจจุบันนี้คนกลุ่มใหญ่หันไปนิยมสร้างเรือนพักอาศัยแบบร่วมสมัยมากขึ้น ซึ่งในกาลข้างหน้าจะหารูปแบบอาคารพักอาศัยของชาวมอญแบบดั้งเดิมไม่ได้ ฉะนั้นการวิจัยครั้งนี้ ออกจะเป็นการเข้าไปศึกษาวิถีชีวิตที่สัมพันธ์กับระบบก่อสร้างและรูปแบบของอาคารแล้วยังถือว่าเป็นการบันทึกแบบโรงนาที่เป็นเอกลักษณ์ของชาวมอญใน บริเวณนี้เอาไว้เพื่อเป็นแนวทางไว้ศึกษาและหาแนวทางประสานลักษณะรูปแบบดั้งเดิมให้สอดคล้องกับวิถีชีวิตและวัสดุสมัยปัจจุบันได้อย่างต่อเนื่อง เป็นการเชื่อมอดีตให้เข้ากับปัจจุบันได้อย่างเหมาะสม และมีเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมเฉพาะตัว

ดร. เกรียงไกร เกิดศิริ และคณะ (การจัดการ เรื่องที่อยู่อาศัยและวิถีการอยู่อาศัยผ่านภูมิปัญญาท้องถิ่นพื้นที่ภาคใต้ การณศึกษา เรือนแต่แรกเมืองพัทลุง มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2556)

ผลสรุปการศึกษาเรื่องสถานภาพของสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นเรือนที่อยู่อาศัยในพื้นที่ศึกษา จากการศึกษาพบว่า สถาปัตยกรรมพื้นถิ่นเรือนกรณีศึกษาเป็นเรือนที่อยู่อาศัยที่ทรงคุณค่าที่เต็มไปด้วยภูมิปัญญาที่สะท้อนให้เห็นถึงวิถีทางวัฒนธรรม ตลอดจนการสร้างสรรค์ที่อยู่อาศัยที่เหมาะสมกับบริบทแวดล้อมของท้องถิ่น อย่างไรก็ตาม ในสถานการณ์ปัจจุบันสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นเรือนที่อยู่อาศัยเหล่านี้เริ่มประสบปัญหาเนื่องจากมีระยะเวลาในการก่อสร้างมาอย่างยาวนาน ตลอดจนในพื้นที่ศึกษานั้นมีภัยพิบัติทางธรรมชาติที่ส่งผลกระทบต่อสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นเรือนที่อยู่อาศัยทรงคุณค่า ทั้งปัญหาอุทกภัย และวาตภัยอยู่บ่อยครั้ง นอกจากนี้ จากสถานการณ์ปัจจุบันที่การพัฒนาได้ไหลบ่าเข้าไปยังทุกแห่งที่แต่ทว่าการพัฒนาที่เกิดขึ้นกับท้องถิ่นนั้นเป็นการเปลี่ยนแปลงที่ไม่ได้เอาท้องถิ่นเป็นตัวตั้ง หากแต่เป็นการหาประโยชน์จากท้องถิ่น ทำให้เกิดช่องว่างทางสังคม และเศรษฐกิจ และทำให้โครงสร้างทางสังคม และกฎเกณฑ์ต่างๆ ของท้องถิ่นต้องล่มสลายลงมาด้วยปรับตัวไม่ทัน

จากการศึกษาพบว่าในที่อยู่อาศัยในชุมชนชนบทที่คัดสรรเป็นกรณีศึกษาประสบปัญหาที่เกี่ยวข้องกับการอยู่อาศัย ทั้งในระดับมหภาค และระดับครัวเรือน ซึ่งปัญหาเหล่านี้ล้วนแต่เกี่ยวพันกันไปมา เพราะฉะนั้นการแก้ปัญหาเรื่องที่อยู่อาศัยในชุมชนชนบท จึงไม่อาจแก้ที่ปัญหาระดับใดระดับหนึ่งเพียงอย่างเดียวได้ หากแต่ในการแก้ปัญหาต้องพิจารณาปัญหา

และปัจจัยแวดล้อมทั้งหมดอย่างเป็นองค์รวมจึงจะสามารถแก้ปัญหาเรื่องที่อยู่อาศัยในชุมชนชนบทได้อย่างสมบูรณ์ และจะไม่เป็นการก่อปัญหาใหม่ที่ซับซ้อนให้แก่ชุมชนท้องถิ่น

อย่างไรก็ตาม จากการสืบค้นข้อมูลเชิงลึกด้วยเทคนิควิธีในการเก็บข้อมูลภาคสนามเพื่อวิเคราะห์ถึงศักยภาพในแง่มุมต่างๆ โดยนักวิชาการ ผู้เชี่ยวชาญ และที่ปรึกษา ทำให้พบต้นทุนแฝงของท้องถิ่น และศักยภาพด้านต่างๆ ที่ยังคงหลงเหลืออยู่ที่สามารถฟื้นฟู และนำมาสู่กระบวนการประยุกต์ และสร้างสรรค์แนวทางเรื่องที่อยู่อาศัยที่เหมาะสมกับท้องถิ่นได้ผ่านกระบวนการสานเสวนา และชวนคิดให้ท้องถิ่นที่เคยมีอดีตดีงาม ได้ร่วมเสวนาหาปัญหาที่แท้จริง ศักยภาพที่มีอยู่ ความต้องการที่พอเพียง และข้อมูลเรื่องต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับแนวทางการพัฒนาที่อยู่อาศัยที่เหมาะสมกับท้องถิ่น นอกจากนี้ ต้นทุนทางสังคมวัฒนธรรมของพื้นที่ภาคใต้ยังทำให้เกิดความผูกพันกับเรือนที่ตนอยู่อาศัยสูงมาก ซึ่งนับว่าเป็นจุดแข็งที่สำคัญต่อการพัฒนาส่งเสริมให้เกิดการอนุรักษ์ตัวเรือนสถาปัตยกรรมทรงคุณค่าเพื่อเป็นแหล่งการเรียนรู้ ในขณะที่เดียวกันก็สามารถเป็นที่อยู่อาศัยที่เหมาะสม และทำให้ผู้อยู่อาศัยมีคุณภาพชีวิตที่ดีได้ด้วย

โดยในการศึกษานี้ มีแนวทางหลักของการพัฒนาเรื่องที่อยู่อาศัยในท้องถิ่นจากองค์ความรู้จากการวิจัยดังนี้ กล่าวคือ ในอดีตที่มีการบริหารและการจัดการในสังคมแบบสั่งการจากยอดสู่ฐาน (Top Down) และการหยิบยื่นสิ่งต่างๆ เข้าไปในท้องถิ่นที่มาจากภาครัฐโดยใช้วาทกรรมการพัฒนาได้ส่งผลกระทบให้เห็นอย่างชัดเจนว่า แทนที่ชุมชนท้องถิ่นจะเข้มแข็ง ชุมชนท้องถิ่นกลับมีความอ่อนแอลง ทั้งที่แต่เดิมเคยมีศักยภาพในการจัดการชีวิตความเป็นอยู่ด้วยตนเอง เนื่องมาจากการหยิบยื่นให้จากรัฐโดยปราศจากการให้แสวงหาด้วยตนเองตามแนวทางที่เหมาะสมที่มีกระบวนการทางความคิด และการตัดสินใจที่รองรับอยู่บนข้อมูล และหลักฐานทางวิชาการ หรือให้ชุมชนเป็นส่วนหนึ่งของการได้มา ซึ่งความต้องการนั้นด้วยตนเอง

ในที่นี้ จึงมีความจำเป็นเร่งด่วนที่ต้องส่งเสริมให้ท้องถิ่นมีกระบวนการวิจัยด้านที่อยู่อาศัยเพื่อชุมชนเอง โดยที่มีหน่วยงานรัฐ และหน่วยงานวิชาการเป็นพี่เลี้ยง หรือเป็นไปลักษณะการดำเนินการร่วมกัน เพื่อฝึกฝนกระบวนการทางความคิด ตรรกะวิธีในการแก้ปัญหา รวมทั้งเพิ่มมุมมองที่แตกต่างหลากหลายให้เพื่อที่ว่าเมื่อภาครัฐ และภาควิชาการถอนตัวออกไปจากพื้นที่ ชุมชนเหล่านี้ก็จะสามารถยืนหยัดได้ด้วยตนเอง

4. วิธีดำเนินการวิจัย

กรอบแนวคิดที่เป็นฐานในการทำรายงานการวิจัยครั้งนี้ ได้กรอบแนวคิดการขัดเกลาทางสังคม ภูมิปัญญา และได้นำมาเปิดประเด็นประกอบในด้าน สังคมวิทยาและมานุษยวิทยาทางวัฒนธรรม สิ่งที่สำคัญยิ่งคือในงานสัมมนา ณ ศูนย์มานุษยาสีรินธร วันที่ 12 กันยายน พ.ศ. 2543 เรื่อง “ภูมิศาสตร์กับวิถีชีวิตไทย” โดย สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ทรงปาฐกถานำโดยมีข้อความตอนหนึ่งที่มีกรอบความคิดเป็นสิ่งที่สำคัญยิ่ง คือ

“อาจารย์ไพฑูรย์สอนไว้ว่าคนเราจะมีความเป็นอยู่หรือวิถีชีวิตอย่างไร มีปัจจัยใหญ่ๆ 3 ประการ อาจารย์วาดเป็นรูปวงกลม วันนี้ขอไม่วาด เพราะจะวาดในคอมพิวเตอร์ก็ไม่ไฮเทคเท่าไร นึกเอาเองก็แล้วกัน ก็มีวงใหญ่ๆ

วงหนึ่ง วงใหญ่วงแรก เรียกว่า สภาพภูมิศาสตร์ หรือสภาพธรรมชาติ เป็นตัวกำหนดว่าบริเวณนั้นๆคนจะตั้งถิ่นฐานบ้านเรือนกันอย่างไร ใช้วัสดุอะไร บ้านจะหันไปทางทิศไหน เครื่องนุ่งห่มเสื้อผ้าเป็นอย่างไร แม้แต่เรื่องเหล่านี้ก็ขึ้นอยู่กับสภาพภูมิศาสตร์ เป็นเรื่องที่จะกล่าวต่อไป เป็นปัจจัยหนึ่งของการกำหนดวิถีชีวิต แต่ไม่เคยวิจัยว่าสักทีเปอร์เซ็นต์เข้าใจว่าควบคุมความเป็นอยู่ของเรามากทีเดียว

วงที่ 2 ที่เล็กลงมา อยู่ข้างในนั้นก็คือ วัฒนธรรม ซึ่งมีหลายอย่าง สมัยก่อนพูดถึงวัฒนธรรมก็จะนึกถึงเดินระบำอย่างเดียว จริงๆ แล้ววัฒนธรรมเป็นวิถีชีวิตที่สะสมกันมา จนกระทั่งเป็นแบบอย่างเป็นตัวกำหนด การที่คนเราจะออกนอกกรอบนี้ยาก เป็นเรื่องที่ศึกษาสิ่งสมประสพการณ์ต่างๆ เป็นระบบขึ้นมา เช่น ระบบวัฒนธรรมทางการเมือง ทางเศรษฐกิจ ทางด้านสังคมประเพณีที่สืบทอดกันมา อย่างนี้เป็นต้น อีกเรื่องหนึ่งที่น่าจะรวมไว้ในส่วนวัฒนธรรมนี้ได้ก็คือ เรื่องของวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ตัววิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีเป็นปัจจัยหลักที่จะกำหนดว่าคนเราจะทำอะไรได้ เช่น อยู่ในสภาพภูมิศาสตร์เดียวกัน คนที่คิดวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีมีที่สูงบ้างต่ำบ้างต่างกัน คนเหล่านี้ก็จะใช้ชีวิตหรือมีวิถีชีวิตหรือมีวิถีชีวิตที่แตกต่างกัน เพราะวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีจะช่วยปรับปรุงความเป็นอยู่ให้สบายขึ้น หรือว่าทำไปทำมาอาจจะก่อปัญหาที่ทำให้วิถีชีวิตเปลี่ยนแปลงแตกต่างกันออกไปก็ได้เช่นกัน นอกจากนั้นยังมีส่วนในการสร้างความเปลี่ยนแปลงทางด้านเศรษฐกิจการเมืองและสังคมด้วย

ประการที่ 3 คือ วงเล็กที่สุด เป็นเรื่องการตัดสินใจของคน คนที่อยู่ในสภาพภูมิศาสตร์เดียวกัน วัฒนธรรมคล้ายๆ กัน แต่เผชิญคนที่มีสิทธิในการกำหนดความเป็นอยู่ความเป็นไปนั้นคิดไม่เหมือนกันวิถีชีวิตของผู้คนในพื้นที่นั้นก็จะไม่เหมือนกัน คนที่กำหนดวิถี

ชีวิตมักจะเป็นผู้นำ แต่ละบุคคลมีความรู้สติปัญญาไหวพริบ หรือมีความสามารถประสบการณ์ เหตุผลส่วนตัวที่แตกต่างกันไป บางคนที่มีอำนาจมากๆ เหตุผลส่วนตัวของเขาก็จะไปกระทบความเป็นอยู่ของคนอื่นได้ หรือว่าบางคนโชคดี สามารถจะกำหนดการตัดสินใจของตนเองได้ ก็ดีกว่าคนนั้นมีบุญไป

ปัจจัยทั้ง 3 ประการนี้ จึงนับเป็นหลักทฤษฎีที่สำคัญของการเก็บข้อมูลในครั้งนี เพื่อเป็นกรอบในการที่เก็บข้อมูลมรดกความงามสถาปัตยกรรมที่อยู่อาศัยและการดนตรีสู่สำเนียงดนตรีไทยร่วมอาเซียนเพื่อนบ้าน

1. ปัจจัยด้านสภาพภูมิศาสตร์ (สภาพธรรมชาติ) ในการนี้จะทำการศึกษาโดยการเก็บข้อมูลของบ้าน และบริเวณโดยรอบตัวบ้าน
2. สภาพแวดล้อมของตัวบ้านที่อยู่อาศัย ปัจจัยด้านสังคมวัฒนธรรม เป็นการศึกษาหลักของงานนี้คือ วิถีชีวิตกับการใช้ตัวกิจกรรมภายในบ้าน
3. เป็นเรื่องการตัดสินใจของครูดนตรีอาเซียน กับสภาพแวดล้อมโดยรอบที่เปลี่ยนแปลงไป แต่สามารถสร้างงานศิลปะไว้ได้อย่างงดงามตลอดเวลา ในการสำรวจครั้งนี้ ใช้วิธีการสัมภาษณ์แบบเป็นทางการ และไม่เป็นทางการ

วิธีการเก็บข้อมูล และการนำเสนอ

“การศึกษาอีกอย่างหนึ่งคือ การดูสังเกตเห็น ไม่ว่าจะเดินทาง去何หน ทางรถยนต์ รถไฟ หรือเครื่องบิน เราจะมีโอกาสเห็นภาพภูมิประเทศ ทั้งเห็นและรู้สึกถึงความสูงต่ำของพื้นที่ จะเข้าใจว่าภูมิประเทศแต่ละอย่างทำให้คนเรานั้นมีวิถีชีวิตแตกต่างกันไปอย่างไร ตั้งแต่เด็กๆ จะถูกดูแต่ไม่ค่อยได้ผล ถูกดูว่าเมื่อขึ้นเฮลิคอปเตอร์นั้นมุ่งแต่จะรู้ว่า去何หนเท่านั้น แล้วก็กลับ พอกลับก็ไม่ได้ดูภูมิประเทศไปเฮลิคอปเตอร์นั้นมันแพงน่าจะใช้ประโยชน์ให้ได้สูงสุดศึกษาภูมิประเทศไปด้วยไม่ใช่ว่าเพื่อเดินทางจากแห่งหนึ่งไปอีกแห่งหนึ่งเท่านั้น ในหนังสือตำราภูมิศาสตร์เล่มหนึ่ง จำไม่ได้แล้วว่าเป็นเล่มไหน เขียนไว้ข้างหน้าเลยว่า เวลาเราเดินทางนั่งรถไฟหรือรถไปไหน บางคนก็กลับหรือว่าทำอย่างอื่นและไม่มองภูมิประเทศนั้น เป็นเรื่องที่เสียประโยชน์อยู่ดี สิ่งที่มีประโยชน์ที่สุดคือ การสังเกตจากภูมิประเทศเมื่อมองภูมิประเทศแล้ว เราจะเห็นกิจกรรม 2 ฟังถนนวน่า ตอนนี้อาจขึ้นไปอยู่ที่ต่ำ ก็จะมีไร่นาอะไรต่างๆ ไปถึงที่ตอนก็จะเห็นกิจกรรม”

ข้อความดังกล่าวนี้ เป็นบทพระราชนิพนธ์ส่วนหนึ่งในสมเด็จพะเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ทรงปาฐกถานำ ภูมิศาสตร์กับวิถีชีวิตไทย ณ ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร วันที่ 12 กันยายน พ.ศ. 2543 ที่เกี่ยวข้องกับการเก็บข้อมูลโดยวิธีการ “การดูสังเกตเห็น” ที่ผู้ที่ทำการศึกษาดูสังเกตเอง เพื่อที่จะทำความเข้าใจกับภูมิประเทศโดยการเห็น เพื่อให้

รู้สึกถึงสภาพของพื้นที่นั้น ว่าแต่ละแห่งทำให้คนเรามีวิถีชีวิตแตกต่างกันไปอย่างไรในการศึกษาครั้งนี้ก็เช่นเดียวกัน ได้ทำการเลือกวิธีการเก็บข้อมูลเพื่อการนำเสนอ 3 วิธี คือ โดยการสัมภาษณ์ การรังวัด และการถ่ายภาพ

การสัมภาษณ์ เป็นการเก็บข้อมูลโดยตรงที่จะให้ข้อมูลที่เป็นข้อคิด คำบรรยายที่เป็นลายลักษณ์อักษร วิถีชีวิตการดำรงชีวิต ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ประกอบกับบริบททางวิถีชีวิตในการประกอบอาชีพในปัจจุบัน ย้อนกลับถามถึงความสัมพันธ์ และสืบทอดในการวางแผนในอนาคตประเด็นบ้านกับสภาพแวดล้อมวิธีการถามก็จะถามในบริบทของวิถีชีวิตเช่นกัน ว่ามีการใช้วิชาความรู้กับการประกอบอาชีพอย่างไร และอิทธิพลอะไรที่มีผลต่อการประกอบอาชีพ

การถ่ายภาพ เนื่องจากข้อจำกัดของการนำเสนอด้วยข้อความไม่ว่าจะอธิบายดีอย่างไรก็ไม่เทียบเท่ากับภาพเพียงภาพเดียว ทำให้เห็นภาพถ่ายจึงเป็นข้อมูลที่ให้ผู้อ่านสามารถเห็นข้อมูลที่เป็นภาพ ร่วมกับข้อมูลด้านการสัมภาษณ์ทั้งสามประเด็น ชีวิตความเป็นอยู่ภายในบ้านเครื่อง วิถีชีวิต และบ้านกับสภาพแวดล้อม

การรังวัด ข้อจำกัดของภาพถ่ายคือการที่ไม่สามารถเห็นภาพรวมของทั้งบ้านกับสภาพแวดล้อมได้ การรังวัดตัวบ้านกับสภาพแวดล้อมแล้วนำมาเขียนเป็นภาพรวมให้เห็น ก็จะทำให้เห็นมิติที่เป็นองค์รวมได้อย่างครบครัน

การเก็บข้อมูลทั้ง 3 วิธี จึงเป็นฐานแนวคิด ในการเก็บข้อมูล เพื่อเป็นการถ่ายทอดพลวัตรทางสังคมอย่างสมบูรณ์ในการอธิบายมุมมองของภาพรวมทั้งสิ้น

ดังข้อมูลเบื้องต้นนั้น จึงนำมาเป็นกรอบทฤษฎี อย่างหนึ่งที่เป็นฐานแนวความคิดในการเก็บข้อมูล มรดกความงามที่อยู่อาศัยสถาปัตยกรรมบ้านดนตรีอาเซียน

บทที่ 4
ประวัติความเป็นมาของสถาปัตยกรรม
ที่อยู่อาศัยครุฑนครีอาเซียน

A. พิพอบ

แปลด้วยสติปัญญาอันดีเยี่ยมเป็นภาคคหิวิระสว

เมษซึ่งก่อวิวัฒนาการของจักรวาล

การศึกษาวิจัยเรื่อง สถาปัตยกรรมที่อยู่อาศัยและการดนตรีสู่สำเนียงดนตรีไทยร่วมอาเซียนเพื่อน ในครั้งนี้ คณะผู้ทำวิจัยสรุปนำเสนอบ้านอาเซียนจากผู้เชี่ยวชาญด้านสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นและผู้เชี่ยวชาญด้านดนตรีเอเชีย จำนวน 2 หลัง ดังนี้คือ

1. ประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว บ้านครูสมจิตร ใสสุวรรณ
2. ประเทศไทย บ้านครูมนตรี ตราโมท

การวิเคราะห์ข้อมูลบ้านมรดกความงามสถาปัตยกรรมที่อยู่อาศัยแหล่งการถ่ายทอดการดนตรีสู่สำเนียงดนตรีไทยร่วมอาเซียนเพื่อนบ้าน หลังที่ 1 คือประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว บ้านครูสมจิตร ใสสุวรรณ ศึกษาได้ดังนี้คือ

ภาพที่ 9 ครูสมจิตร ใสสุวรรณ ศิลปินแห่งชาติ

ประวัติครูสมจิตร ใสสุวรรณ ศิลปินแห่งชาติ

ครูสมจิตร ใสสุวรรณ ศิลปินแห่งชาติ สาขาศิลปะการแสดง เกิดเมื่อวันที่ 27 กรกฎาคม พ.ศ. 2493 ภรรยาชื่อนางดวงใจใสสุวรรณปัจจุบันบ้าน เลขที่ 424 หน่วย 26 บ้านสะพังเม็กเมืองไซธานี นครหลวงเวียงจันทน์ ประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว มีบุตร 2 คน คือ 1. ลูกชายชื่อนายอ่ำพทัยใส ใสสุวรรณ จบปริญญาตรี จบวิชาเอก วิโธลาจากสถาบันการศึกษาดนตรีแห่งชาติเวียดนาม 2. ลูกสาวชื่อ นส. น้ำใจ

ใสรุวรรณ นักศึกษาศาสาวิชาภาษาจีนและอากร คณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยแห่งชาติลาว นครหลวงเวียงจันทน์

ปัจจุบันอยู่เือนเลขที่ 424 หน่วย 26 บ้านสะพังเม็กเมืองไซธานี นครหลวงเวียงจันทน์ทำงานที่ กรมศิลปการแสดงกระทรวงแถลงข่าววัฒนธรรม และท่องเที่ยวแห่ง ส.ป.ป.ลาว

ประวัติการศึกษา

- พ.ศ. 2511 จบเตรียมอุดมดนตรีจากสถาบันดนตรีแห่งชาติเวียดนามฮานอย
- พ.ศ. 2510 จบปริญญาตรีและปริญญาโทวิชาครุดนตรีวิทยา (เอกไวโอลิน) จากมหาวิทยาลัยครุดนตรี Plovdiv แห่งชาติบัลกาเรีย
- พ.ศ. 2548 ปริญญาโท สาขาคณะตรีศึกษา จากวิทยาลัยดุริยางคศิลป์ มหาวิทยาลัยมหิดล ประเทศไทย
- พ.ศ. 2557 สำเร็จการศึกษาระดับปริญญาเอก สาขาคณะตรีศึกษาที่วิทยาลัยดุริยางคศิลป์ มหาวิทยาลัยมหาสารคามประเทศไทย
- พ.ศ. 2549 ถึงปัจจุบัน ดำรงตำแหน่งเป็นรองอธิบดีกรมศิลปการแสดง กระทรวงแถลง ข่าววัฒนธรรมและท่องเที่ยว
- พ.ศ. 2553 ได้ตำแหน่งศิลปินแห่งชาติ (สาขาศิลปะการแสดง)
- พ.ศ. 2516-2520 เป็นอาจารย์สอนดนตรีวิทยาและไวโอลินสังกัดโรงเรียนศิลปะ ดนตรีแห่งชาติลาว
- พ.ศ. 2530-2543 เป็นอาจารย์พิเศษสอนดนตรีวิทยาและไวโอลินที่โรงเรียนศิลปะ ดนตรีแห่งชาติลาว
- พ.ศ. ๒2544-2546 เป็นอาจารย์พิเศษสอนไวโอลินในโครงการสอนดนตรีบุคคล ทั่วไปของวิทยาลัยดุริยางคศิลป์มหาวิทยาลัยมหิดลที่ศูนย์การค้าเสรีเซ็นเตอร์ กรุงเทพฯ
- พ.ศ. 2544-2547 เป็นอาจารย์พิเศษสอนไวโอลินในโครงการสอนดนตรีของวิทยาลัยดุริยางคศิลป์มหาวิทยาลัยมหิดลที่โรงเรียนเซ็นสติเฟนเขาใหญ่จังหวัดนครราชสีมา
- พ.ศ. 2544-2548 เป็นอาจารย์พิเศษสอนไวโอลินที่โรงเรียนสอนดนตรีเอี่ยมอารีย์ (ของรศ.ดร.สุกรี เจริญสุข) ณ ศูนย์การค้าเซ็นทรัลพลาซ่าสาขาปิ่นเกล้ากรุงเทพฯ
- พ.ศ. 2553 ถึงปัจจุบันเป็นอาจารย์พิเศษสอนไวโอลินที่วิทยาลัยดุริยางคศิลป์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม

- ได้มีโอกาสเผยแพร่ศิลปวัฒนธรรม แสดงต่างประเทศหลายสิบครั้งในหลายประเทศดังนี้ เช่น ประเทศเวียดนาม กัมพูชา ไทย พม่า จีน เกาหลีใต้ รัสเซีย รัสเซีย จอร์เจีย อยูเครล อัฟกานิสถาน เลตินกราด เยอรมันนี โปแลนด์ สวีเดน และคิวบา เป็นต้น

สถาปัตยกรรมสร้างสรรค์นักดนตรี

ภาพที่ 10-11 บ้านที่พักอาศัยครูสมจิตร ไสสุวรรณ

ผังบ้าน

บ้านครูสมจิตร จัดเป็นบ้านโครงสร้างคอนกรีตเสริมเหล็กชั้นเดียวผนังก่ออิฐฉาบปูน ทาสี ผังอาคารหลักเป็นรูปตัวแอล (L) โดยอาคารหลักจะขนานไปกับผังที่ดินทางยาว ความกว้างของหน้ากว้างอาคาร (Span) 8 เมตร มีเสากลางบ้านแบ่งหน้ากว้างออกเป็น 4 เมตร สองช่วงโดยตลอด และมีห้องเสา (Bay) ขนาด 4 เมตร ลึก 4 ห้องเสา รวมความยาวของผังหลัก 16 เมตร โดยห้องเสาด้านขวาจะเป็นที่ตั้งตู้ทีวี เสื้อผ้ายาวตลอดสามห้อง เสาไปจรดห้องทานอาหารด้านหลัง ในส่วนของด้านซ้ายห้องแรกจะเป็นห้องรับแขกนั่งเล่นดูทีวีที่มีชุดโซฟานั่งเล่น และเปียโนไฟฟ้าขนาดเล็ก 1 หลัง และได้ะทำงานอเนกประสงค์ 1 ชุด ห้องต่อไปเป็นห้องนอนหลักสองห้องที่เป็นห้องของครูสมจิตร และลูกๆ

ส่วนผังรองที่ตั้งฉากกับผังหลักใช้ห้องเสาสุดท้ายยาวทะลุไปเป็นส่วนของห้องน้ำสองห้องและส่วนทานข้าวยื่นออกไปอีก 4 เมตร รวมถึงเก็บของใช้ภายในบ้านอีกหนึ่งห้อง นอกจากนั้นก็จะเป็นห้องครัวห้องเก็บของภายนอกที่ต่อเติมภายหลังสังเกตได้จากทรงหลังคาที่เป็นเพิงหมาแหงนต่อเชื่อมออกจากหลังคาปั้นหยาลึก อีกทั้งส่วนจอดรถก็เช่นกันที่ต่อเติมหลังคาภายหลัง

หลังคา

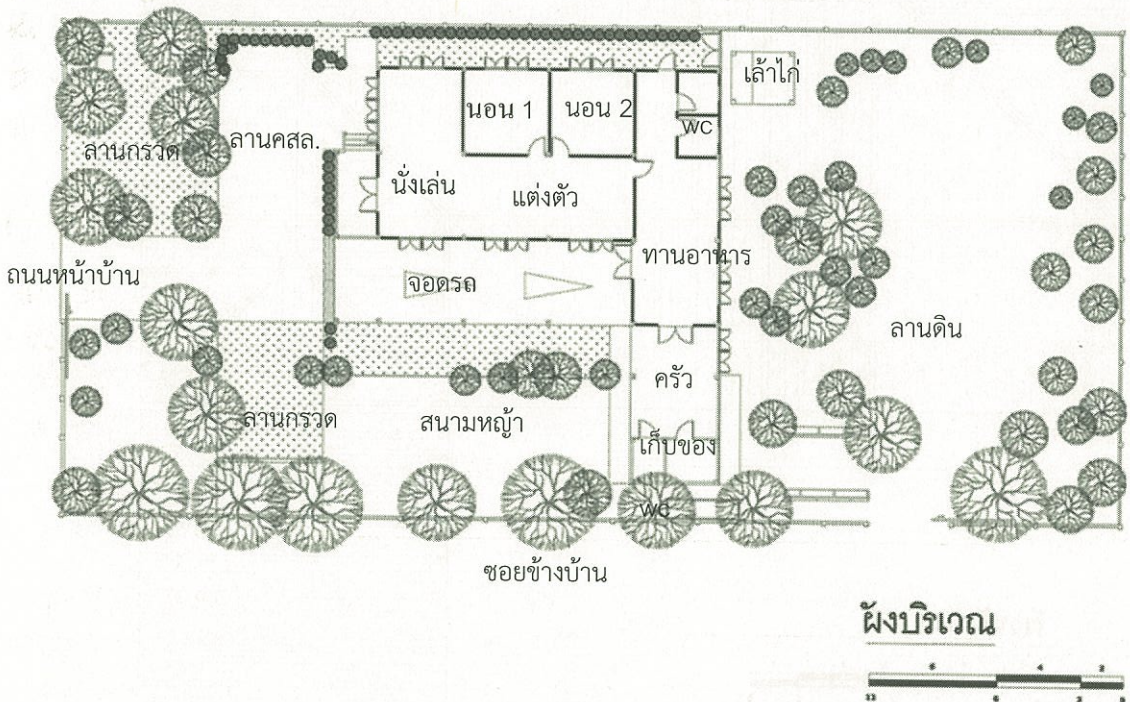
หลังคาบ้านครูสมจิตร เป็นทรงปั้นหย่า (Hip ลักษณะทรงที่ไม่มีหน้าจั่ว) กระเบื้องที่ใช้เป็นลักษณะซีแพคโมเนีย มุงกระเบื้องทุกด้านแล้วสอบเอียงเข้าหากันเกิดมุมที่ผัง 45 องศาทุกด้านไปบรรจบกันที่สันหลังคา มีหลังคาทรงปั้นหย่าหลังใหญ่และหลังเล็กที่หันตั้งฉากเข้าหากันทำให้เกิดเป็นตะเข้รางภายใน

ผังบริเวณ

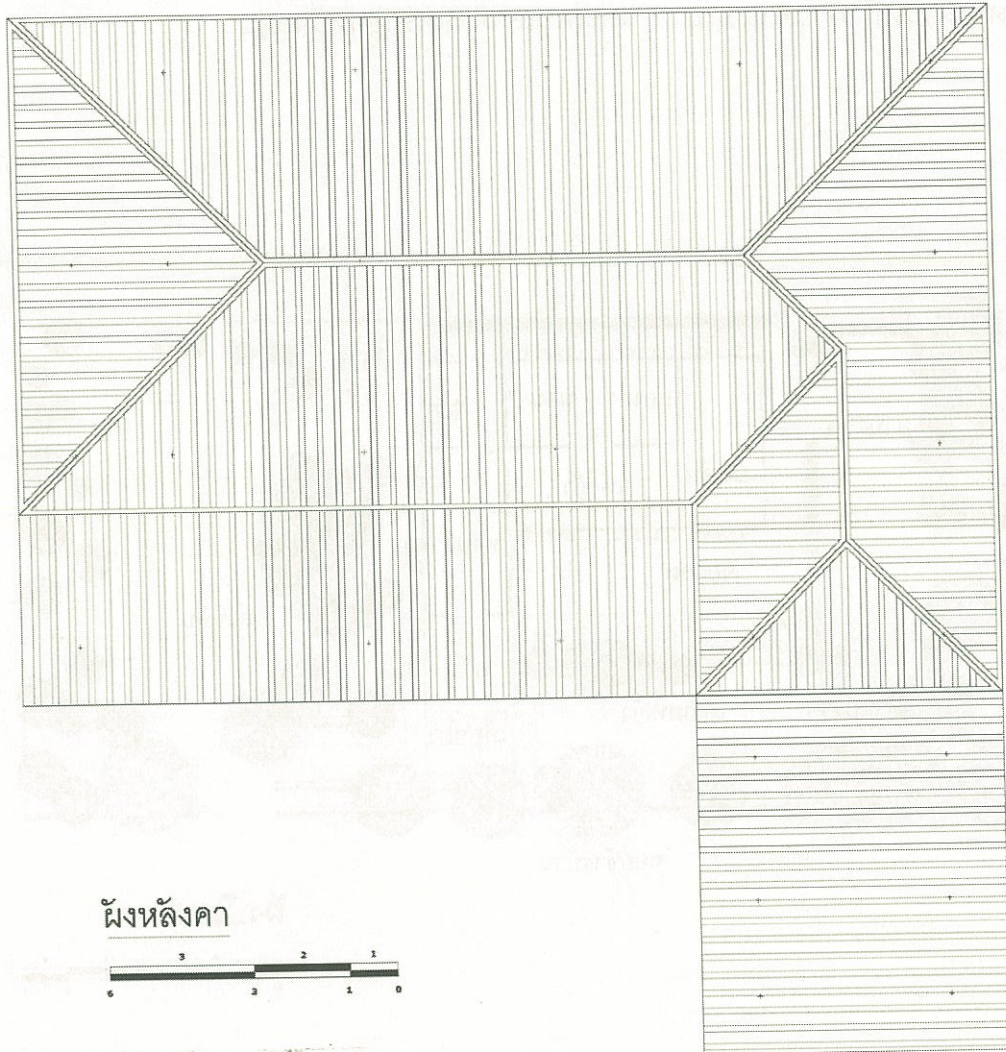
ลักษณะที่สำคัญของผังบริเวณของบ้านครูเป็นผังที่ดินรูปร่างสี่เหลี่ยมผืนผ้า ขนาด 25 เมตร 50 เมตร โดยหันหน้าที่ดินไปยังถนนซอยย่อยที่มาจากถนนใหญ่ถนนซอยเล็กด้านขวาของที่ดิน พื้นถนนคอนกรีตเสริมเหล็กเข้าบ้านขนาด 4 เมตร ลึกยาวเข้าไปถึงครัวด้านในสามารถจอดรถได้สองคัน และแยกออกด้านซ้ายเป็นลานคอนกรีตเสริมเหล็กเช่นกัน เพื่อแจกจ่ายยังพื้นที่ชานหน้าบ้านและทางเข้าลานซักล้างด้านหลังที่เข้าไปยังห้องน้ำด้านหลังได้ พื้นที่ด้านหน้าซ้ายเป็นลานหินติดรั้ว และลานหินตรงข้ามลานหน้าบ้านบางส่วนที่ด้านขวาและลากยาวไปจรดครัวขนาด 3 เมตร พื้นที่ทั้งหมดที่เหลือปลูกหญ้ามาเลย์ลึกไปจนจรดครัว ด้านหลังทั้งหมดเป็นพื้นที่ดินถมใหม่มีประตูเปิดจากรั้วด้านถนนซอยได้เช่นกัน ลักษณะที่สำคัญของพื้นที่ด้านหลังจะมีทรงขนาดเล็กที่เป็นหลังคาคลุมสำหรับเลี้ยงไก่ และมีรั้วเล็กๆ สำหรับปล่อยให้สุนัขขุดได้ไม่มาข้ามมายังด้านหน้าที่เป็นส่วนพักอาศัย

ต้นไม้ที่ปลูก

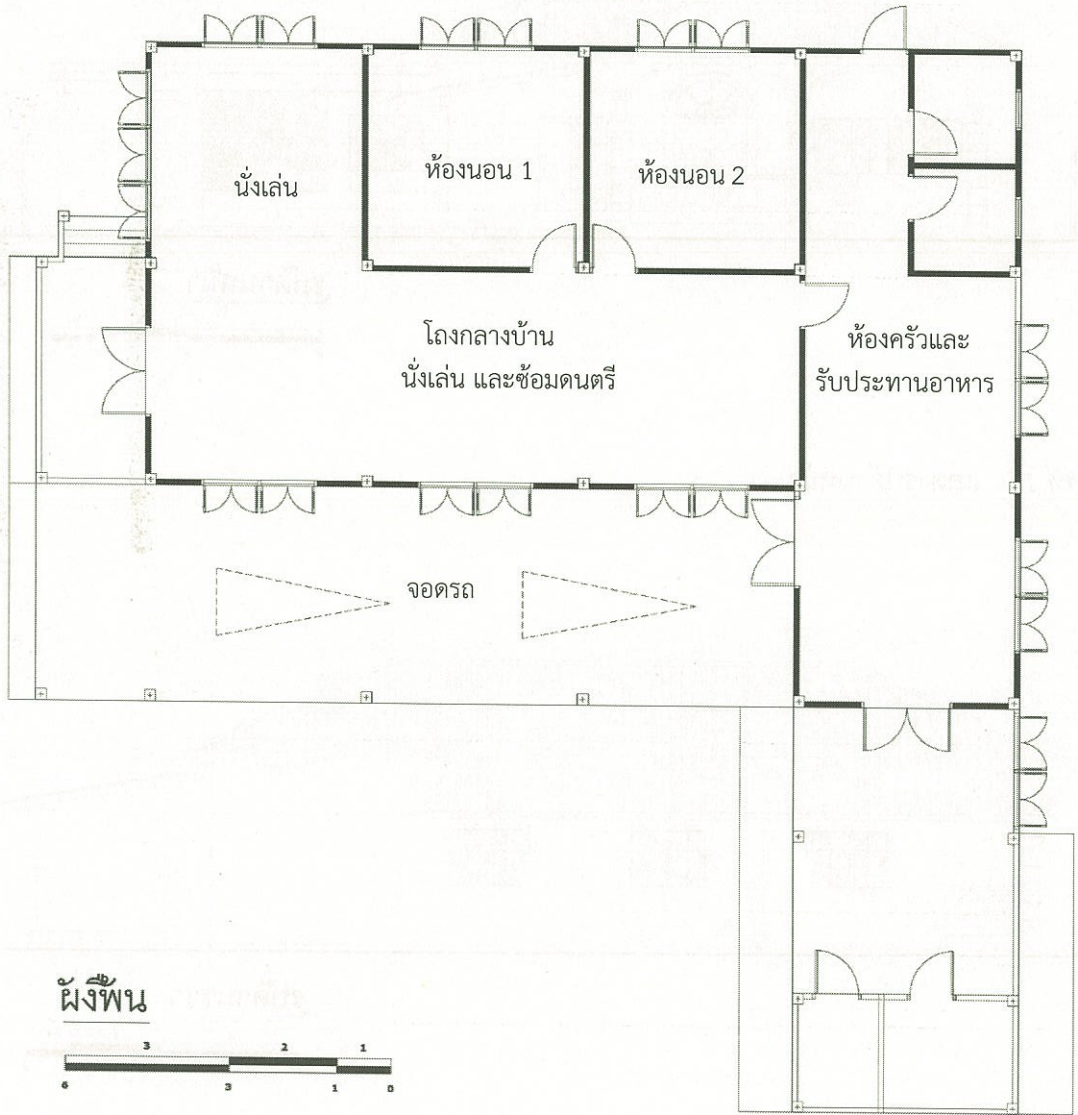
บริเวณโดยรอบเป็นต้นไม้ใหญ่ยืนต้นรอบที่ดิน จะมีต้นมะม่วงจะปลูกมากที่สุด รองมาเป็นต้นมะพร้าว และต้น กัลยัญ นอกนั้นประกอบด้วย ต้นมะเฟือง ชมพู ไม้ไผ่ มะรุ้ม มะขาม และหมากประดับ เป็นต้น และมีไม้พุ่มขนาดเล็กปลูกแซมโดยรอบ มีตะไคร้ พลับพลึง โกศล กุหลาบ เป็นต้นไม้ประดับกระถาง มีเป็นจำนวนมากประกอบรอบบ้านเพื่อความงาม ตรงลานหน้าบ้านจำนวนมาก และโคนเสาที่จอดรถอีกหนึ่งกลุ่ม

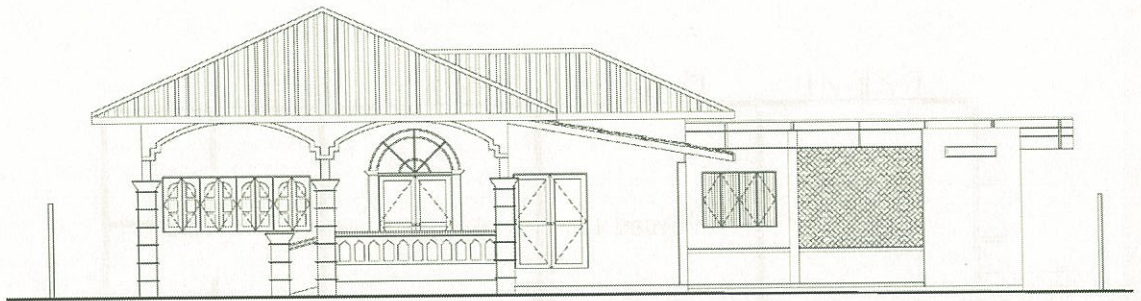
ภาพที่ 12 แสดงลายเส้นผังพื้นที่ และตำแหน่งการใช้สอยบริเวณบ้าน

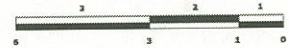
ภาพที่ 13 แสดงผังหลังคาบ้านครูสมจิตร ไสสุวรรณ

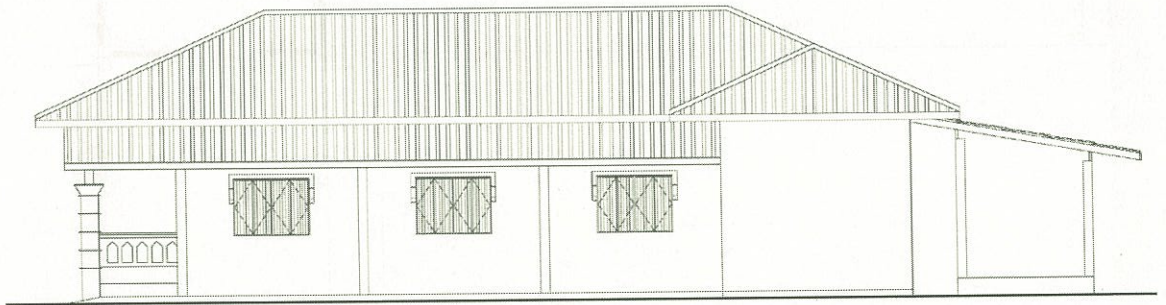
ภาพที่ 14 แสดงผังพื้นตัวบ้าน

รูปด้านหน้า

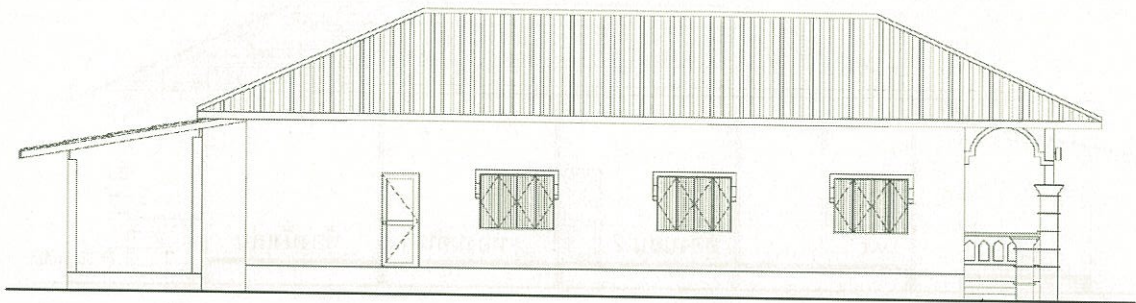
ภาพที่ 15 แสดงรูปด้านหน้า

รูปด้านขวา

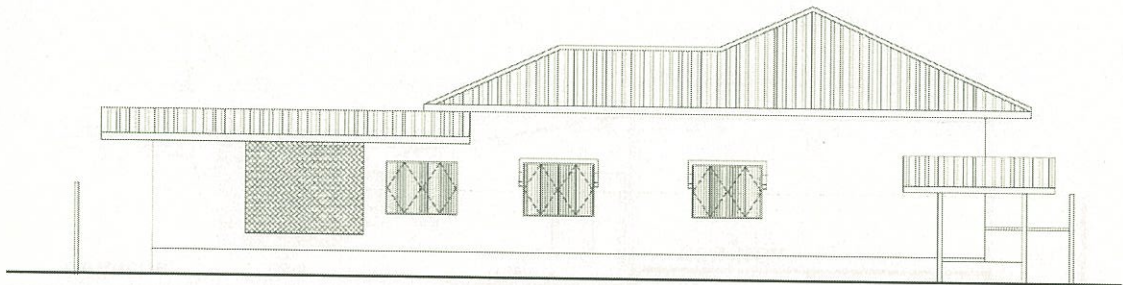
ภาพที่ 16 แสดงรูปด้านขวา

รูปด้านซ้าย

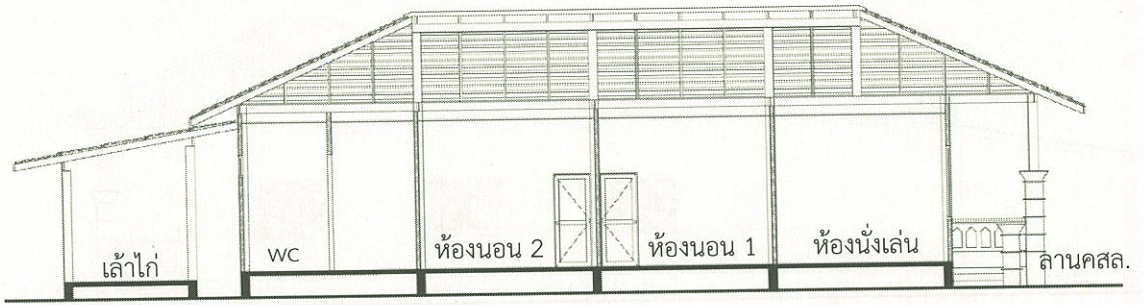
ภาพที่ 17 แสดงรูปด้านซ้าย

รูปด้านหลัง

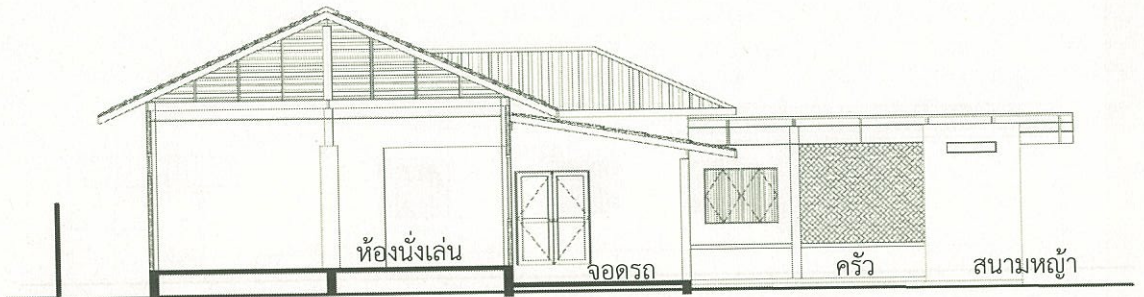
ภาพที่ 18 แสดงรูปด้านหลัง

รูปตัด A

ภาพที่ 19 แสดงรูปตัด A (ตามยาว)

รูปตัด B

ภาพที่ 20 แสดงรูปตัด B (ตามขวาง)

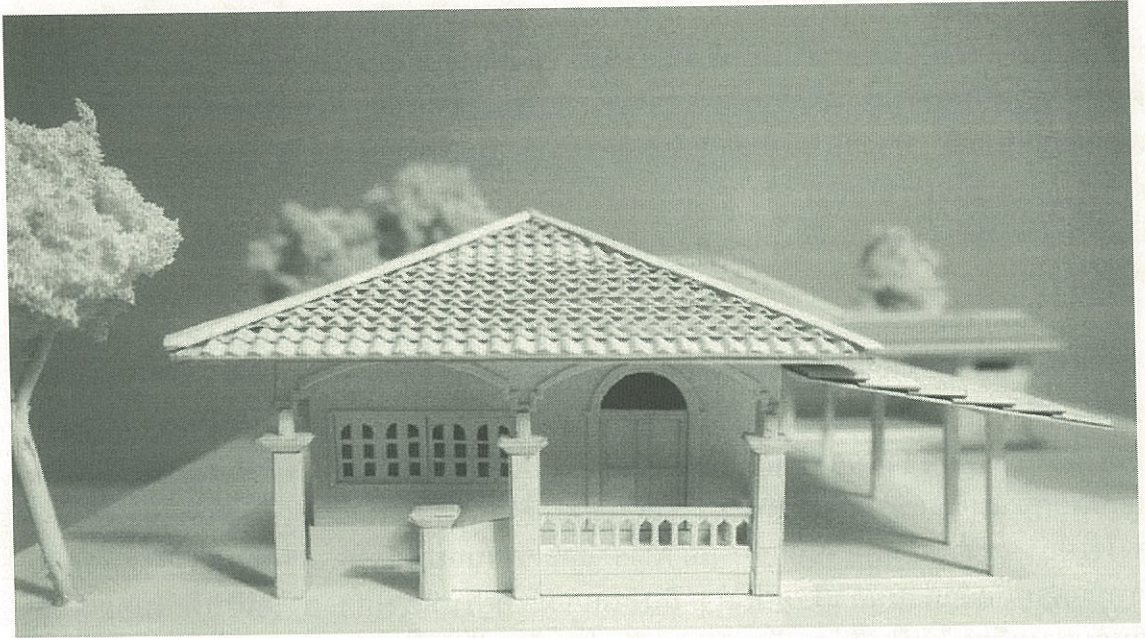
สรุปได้ว่า บ้านครูสมจิตร ใสสุวรรณ นั้น เป็นเรือนปูนชั้นเดียว ตั้งเรือนอยู่ท่ามกลางความร่มรื่นของพรรณไม้ มีการจัดวางตำแหน่งเรือนที่สอดคล้องสัมพันธ์กันกับภูมิทัศน์โดยรอบ ทั้งที่เป็นต้นไม้ และลานโล่ง การจัดวางพรรณยังได้มีการปลูกผสมผสานกันได้อย่างเหมาะสมกลมกลืน บ้างก็เป็นไม้ดอกผลิดอกส่งกลิ่นหอม บ้างก็เป็นพืชสมุนไพร บ้างก็เป็นไม้ผลต้นมะม่วง เมื่อเดินลัดเลาะเข้าไปยังมีซุ้มไม้ให้ร่มเงาเป็นระยะๆ พื้นที่บางส่วนยังถูกจัดวางเป็นพื้นที่เลี้ยงไก่ เพื่อการบริโภคครัวเรือน อีกทั้งยังเป็นกิจกรรมที่ได้การผ่อนคลายอีกอย่างหนึ่งด้วย

บ้านครูสมจิตร ใสสุวรรณ เกิดขึ้นตามสภาพแวดล้อมของสังคมยุคใหม่ การจัดวางผังบริเวณบ้าน ค่อยๆ ต่อเติมตามสภาพของสังคมวัฒนธรรมยุคปัจจุบัน บ้านจึงสร้างมุมเขียวชอุ่มจากการจัดสวนโดยมีต้นไม้โดยรอบโดยการปรับสภาพแวดล้อมให้กลมกลืนในวิถีชีวิตเพื่อการคิดสร้างสรรค์เพลงและยามพักผ่อน จะเห็นได้ว่าลักษณะและรูปแบบทางสถาปัตยกรรมเป็นแบบที่เรียบง่ายตรงไปตรงมา คือเป็นห้องโถงสี่เหลี่ยมผืนผ้าขนาดใหญ่ โถงใช้เป็นที่ทำงานนั่งเล่นรับประทานอาหาร และหลับนอนมีกันห้องนอนไว้ต่างหากสำหรับหัวหน้าครอบครัวส่วนผู้อาศัยคนอื่นๆ ก็นอนกางมุ้งอยู่ในห้องโถง ซึ่งใช้เป็นที่เก็บของด้วย สำหรับชานเรือนใช้เป็นที่ต้อนรับแขกและพักผ่อนบ้างเป็นครั้งคราวด้านหลังเรือนเป็นพื้นที่ประกอบอาหารและตั้งส้วมรอบๆ มีการปลูกพืชผักสวนครัว และเลี้ยงไก่ร่วมด้วย

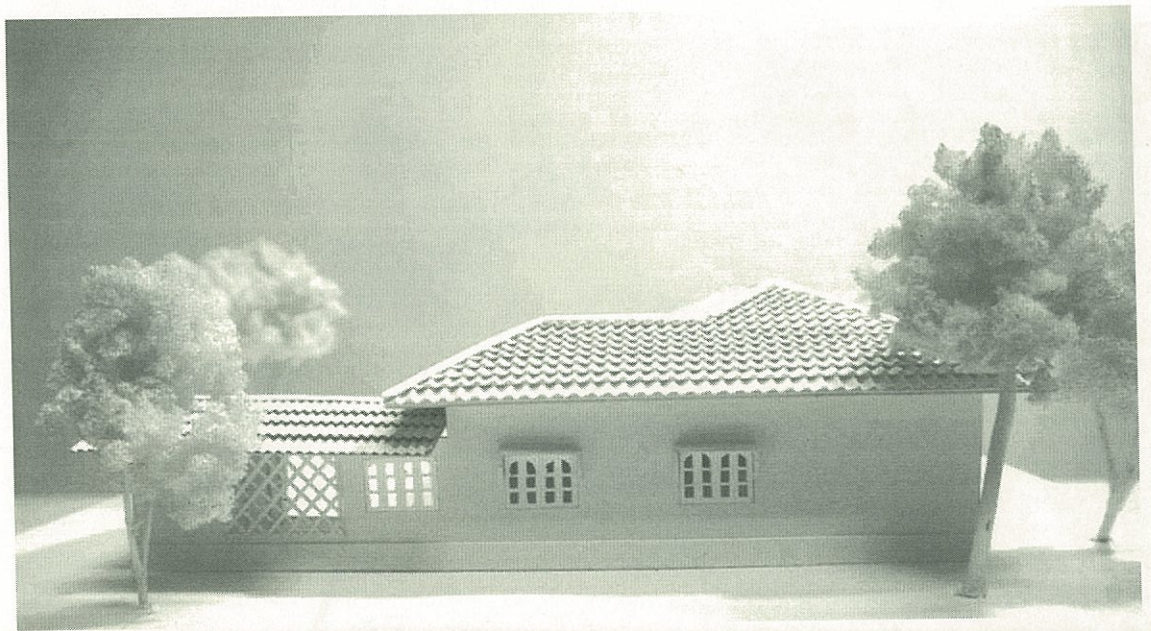
แสดงหุ่นจำลองบ้านครูสมจิตร ใสสุวรรณ

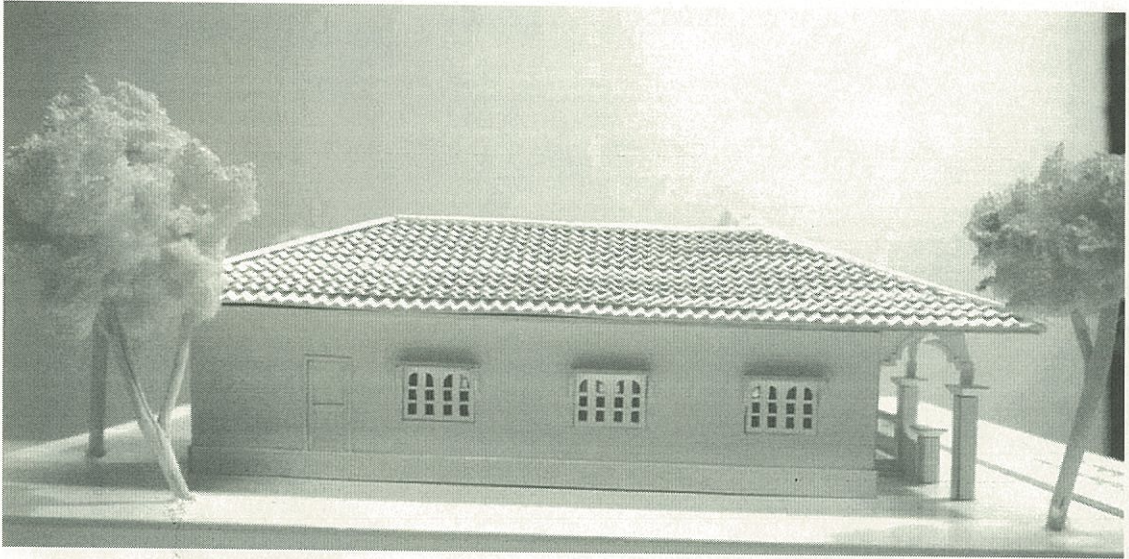
ภาพที่ 21 แสดงถึงหุ่นจำลองภาพรวมอาคาร บริเวณด้านหน้าบ้านของตัวบ้านครูสมจิตร ใสสุวรรณ

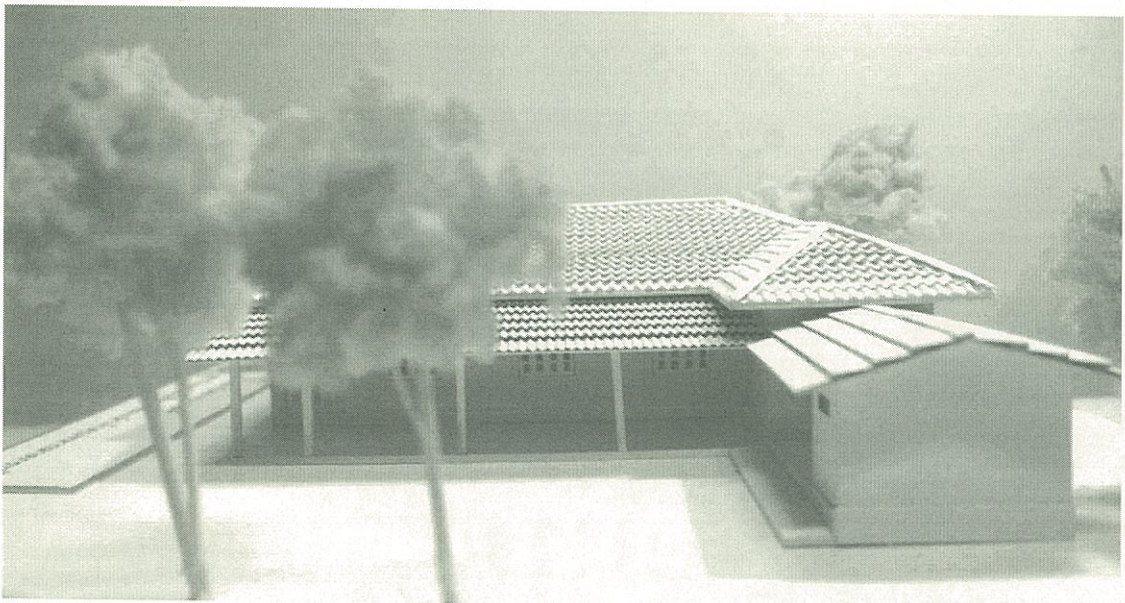
ภาพที่ 22 แสดงถึงหุ่นจำลองภาพรวมอาคาร บริเวณด้านหน้าบ้านของตัวบ้าน
ครูสมจิตร ไสสุวรรณ

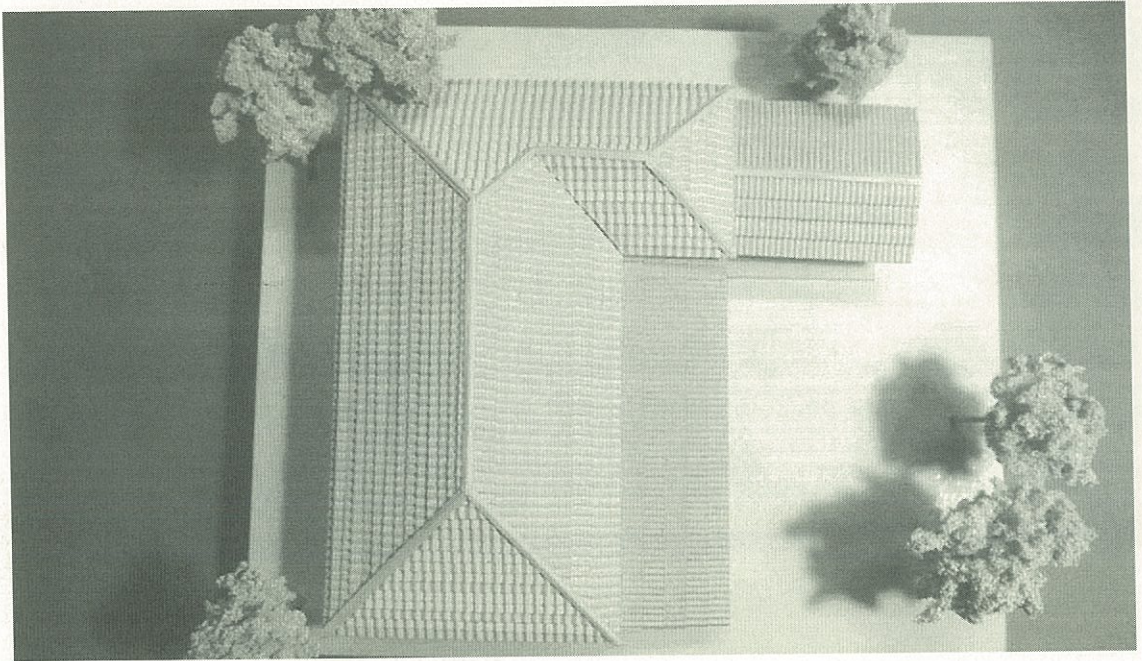
ภาพที่ 23 แสดงถึงหุ่นจำลองรูปด้านหลังของตัวบ้านและหลังบ้าน จะมีสนามหญ้าเล็กๆ

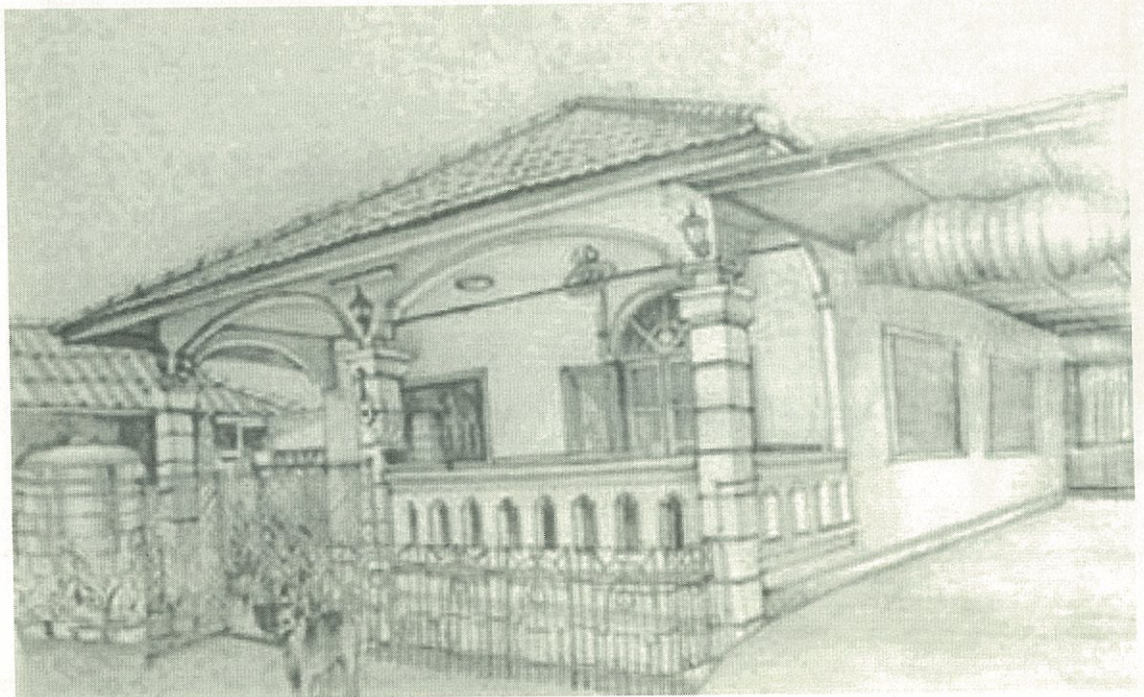
ภาพที่ 24 แสดงถึงหุ่นจำลองรูปด้านซ้าย

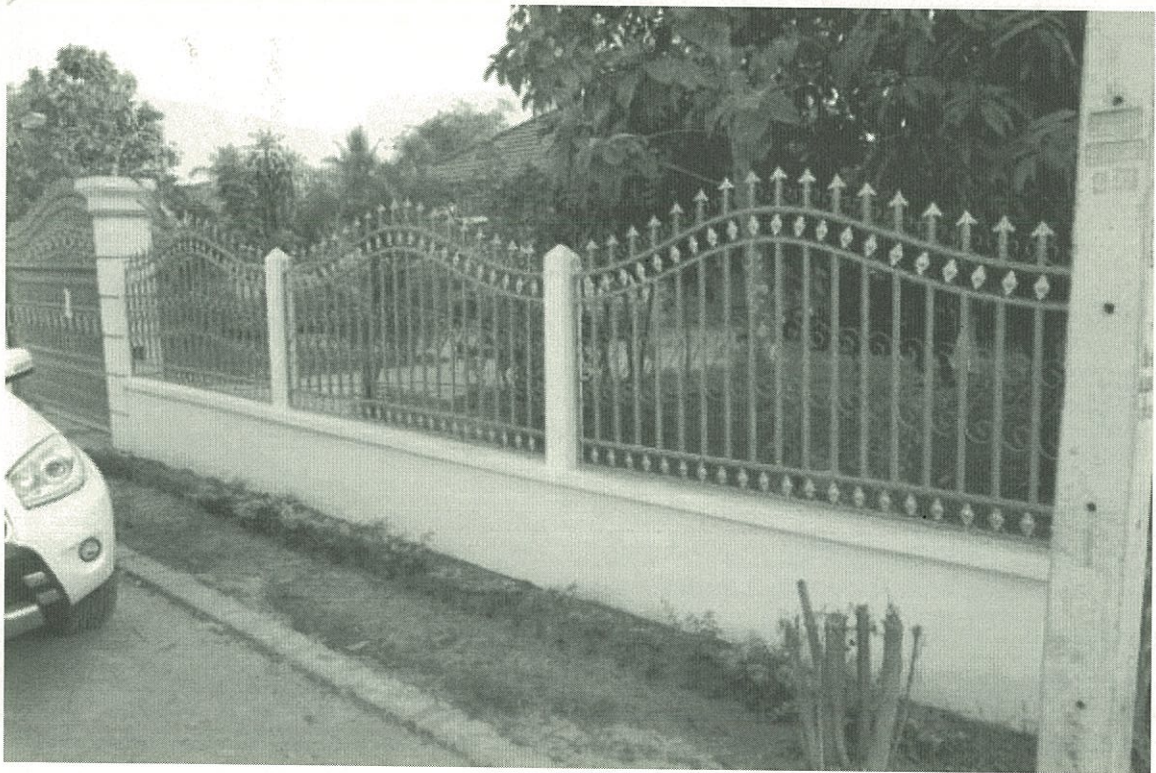
ภาพที่ 25 หุ่นจำลองแสดงถึง ที่ว่างภายนอกของบ้าน
ที่สอดคล้องประสานกับบริเวณภายในตัวบ้าน

ภาพที่ 26 แสดงถึงหุ่นจำลองผังหลังคาบ้านครุสมจิตร ใสสุวรรณ

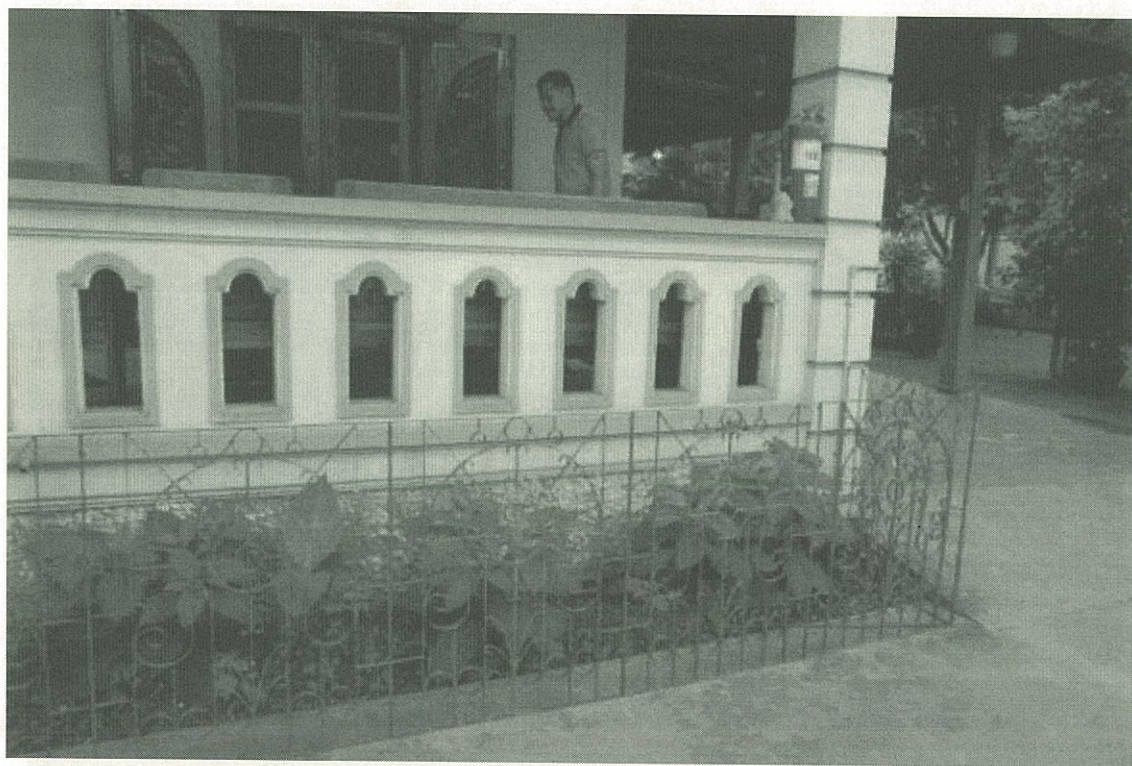
ภาพที่ 27 แสดงถึงความงดงามของลายเส้นบ้านครุสมจิตร ใสสุวรรณ
เขียนภาพโดย นายจิรวัดน์ พลสามารถ (นักศึกษาคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ สถาบันเทคโนโลยี
พระจอมเกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบัง)

ภาพที่ 28-29 บริเวณหน้าบ้าน มีรั้วเหล็กปิดรอบตัวบ้านที่ทันสมัย

ภาพที่ 30-31 แสดงถึงหน้าหมู่บ้านซึ่งเป็นชุมชนเล็กๆ บ้านเป็นหลังๆ ติดต่อกัน และส่วนตัวบ้านนั้นสร้างทันสมัย แต่เรียบง่าย

ภาพที่ 32-33 ที่จัดรถยนต์มีสวนเล็ก ๆ ทางด้านขวามือ และมีหลอดดักปลาห้อยอยู่ เพื่อให้เกิดความอุดมสมบูรณ์

ภาพที่ 36-37 บริเวณหน้าบ้านจะปลูกหญ้า ต้นมะม่วง อื่นๆ เชี่ยวขจี และมีโต๊ะหินอ่อนสำหรับนั่งเล่นพักผ่อนหย่อนใจอีกด้วย

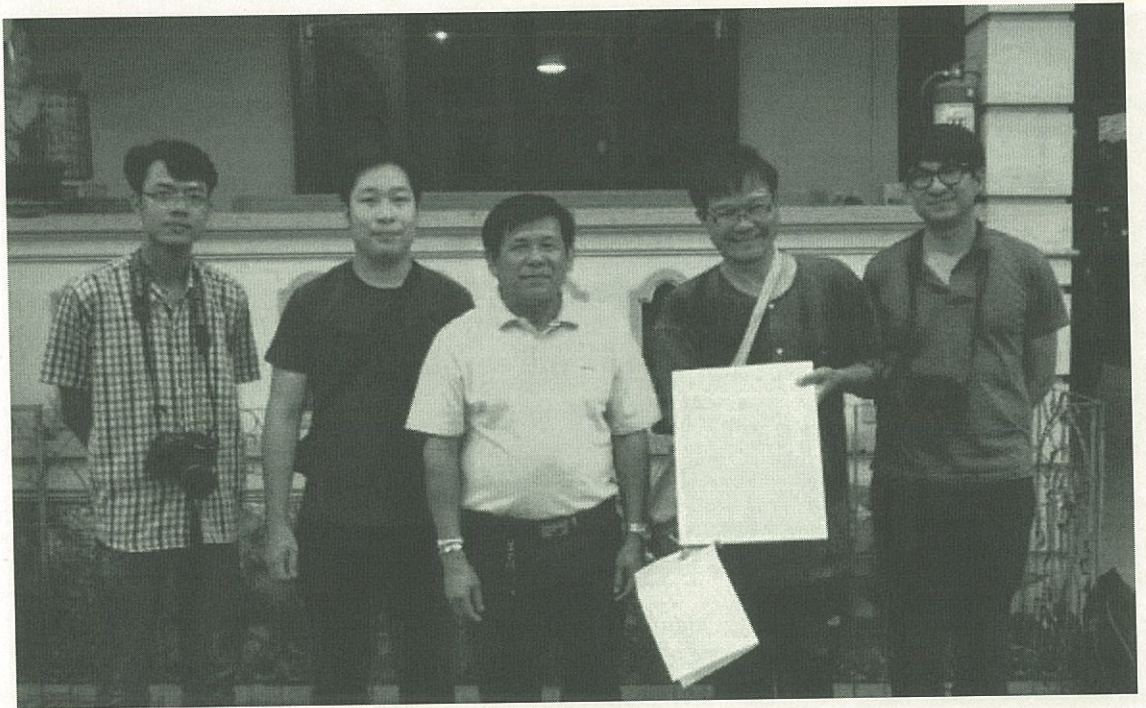

ภาพที่ 38-39 รั้วรอบบ้านครูสมจิตร จะปลูกต้นมะม่วง และมีต้นไม้ประดับโดยรอบ

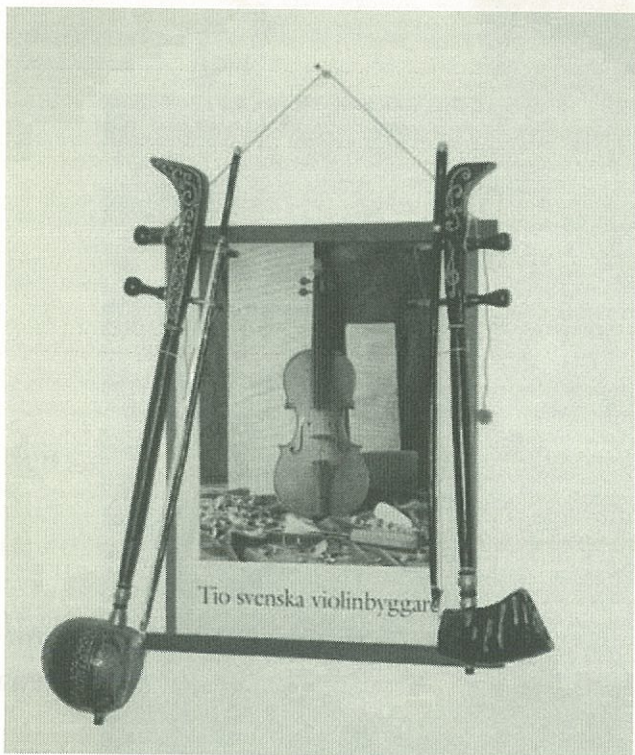
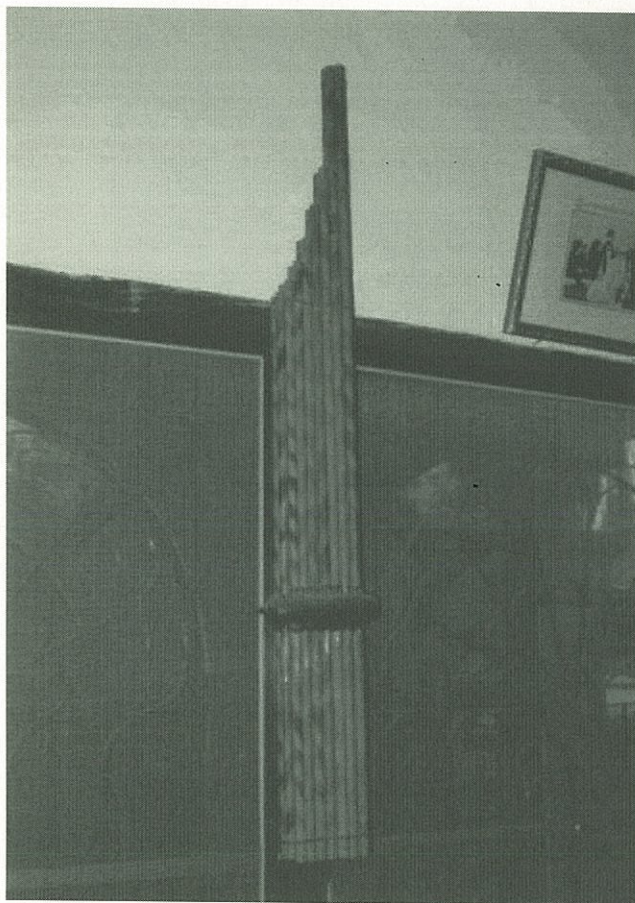
รูปถ่ายนี้จัดทำขึ้นเมื่อครั้งเดินทางไปศึกษา สัมภาษณ์ที่เชียงใหม่

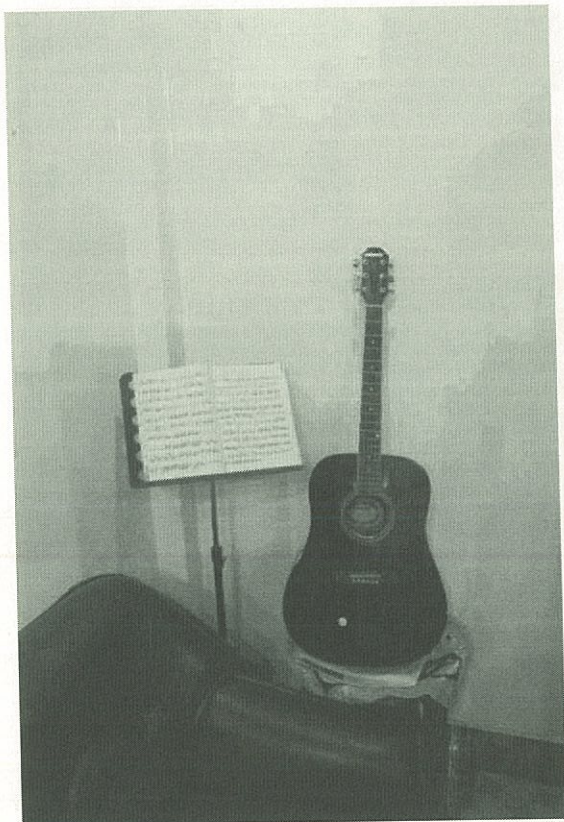
ภาพที่ 40-41 บริเวณหลังบ้าน และรอบตัวบ้านครูสมจิตร จะปลูกต้นไม้เพื่อให้เกิด
ความร่มเงา และปลูกต้นไม้เพื่อเป็นการแบ่งเขตการใช้พื้นที่

ภาพที่ 42-43 บริเวณห้องครัว และทำกิจกรรมอื่นๆ อย่างเรียบง่าย และภาพนักผู้ร่วมวิจัยได้เก็บข้อมูล สํารวจบ้านครูสมจิตร ที่มีความกรุณาและเป็นกันเอง

ภาพที่ 44-45 การตกแต่งภายในบ้านด้วย
เครื่องดนตรีลาวที่มีความผูกพัน
ซึ่งมีเครื่องป่าคือแคน และเครื่องสายคือซอ
ด้วงซอฮู้

ภาพที่ 46-47 มุมบ้านที่จัดวางเครื่องดนตรีโซว์
และตู้วางเครื่องดนตรี สากล

ภาพที่ 48-49 การติดโชว์เครื่องดนตรีไว้หน้าบ้าน ด้วยความรักและผูกพัน
มีแคน ซอ และไวโอลิน

ภาพที่ 50-51 ภายในบ้านมุมแต่ละมุม จะมีเครื่องดนตรีทั้งสิ้น แสดงถึงความรัก ชื่นชอบ

บ้านมุนแต่ละมุน

ภาพที่ 52-53 ภายในบ้านของครูสมจิตร มีการกันห้องด้วยตู้โชว์เป็นการแบ่งสัดส่วนการใช้งาน และเป็นฉาก และมีการจัดห้องที่เป็นระเบียบเรียบร้อย สะอาดสวยงาม

ภาพที่ 54-55 สัมภาษณ์ครูสมจิตร ไสสุวรรณ์ ท่านให้ความกรุณาและเมตตา
ต่อคณะผู้วิจัยจากประเทศไทย เป็นอย่างมาก

ภาพที่ 56-57 สัมภาษณ์ครูสมจิตร ไสสุวรรณ

สัมภาษณ์ ครูสมจิตรไสสุวรรณ ศิลปินแห่งชาติ

สุรพล : อาจารย์ชอบดนตรีศิลปะ ขนงไหนครับอาจารย์

สมจิตร : ก็... ดนตรีคลาสสิก เล่นไปกับดนตรีไทย

สุรพล : ดนตรีโฟล์คพอทราบมั๊ย

สมจิตร : ไม่ค่อยได้จับเท่าไร แต่ก็พอทราบครับ แต่ก็ฟังเป็น (หัวเราะ)

สุรพล : แล้วอาจารย์มีความเป็นมาอย่างไร ถึงชอบศิลปะทางด้านดนตรี

สมจิตร : แรกๆ มันก็ไม่ค่อยได้ตั้งใจแหละ ไม่ได้ตั้งใจคือช่วงเรื่องราวกำลังอยู่ในช่วงสงครามระหว่างอินโดจีน กับ อเมริกา ช่วงนั้นผมบังเอิญออกจากบ้านนี้แหละ ไปตามขบวนการ ก็ไปตกที่เวียดนาม เดินเท้าจากที่นี่ไปถึงเวียดนาม

สุรพล : ในอดีตใช่ไหมครับ ?

สมจิตร : ครับ ในอดีตตั้งแต่อายุ 13 ก็ได้ไปเป็นทหารซั๊ก 2-3 ปี ตอนแรกเพราะเค้าเห็นว่ายังเด็กอยู่เลยส่งต่อไปเรียนหนังสือ แต่ว่าพอตีผมบังเอิญคิดว่าได้ไปเรียนก็ดีนะ เค้าก็เลยเลือกคนไปเรียนที่เวียดนาม ก็เลยสมัครไป

สุรพล : เวียดนามนี้ในส่วนของโฮจิมินห์ หรือ ฮานอย ครับ ?

สมจิตร : ฮานอยครับ

สุรพล : อาจารย์อยู่หลายปีไหมครับผม ?

สมจิตร : 6 ปีได้

สุรพล : แล้วเรียนประถมหรือมัธยมครับเนี่ย ?

สมจิตร : จบเตรียมอุดมฯ ดนตรี

สุรพล : พ่อแม่อาจารย์ล่ะครับ ?

สมจิตร : ก็ย้ายไปอยู่ที่เวียดนามเลย พ่อก็เป็นคนที่เดินเท้าไปส่งถึงโรงเรียน เดินเท้า 6 วัน 6 คืนจนถึง

สุรพล : แล้วอาจารย์อยู่เวียดนามกี่ปีครับ

สมจิตร : 6 ปีครับแล้วก็กลับมาทำงาน

สุรพล : 6 ปีนี้เรียนดนตรีคลาสสิกใช่ไหมครับ หรือดนตรีสากล ?

สมจิตร : ครับ ดนตรีคลาสสิก ที่จริงก็พอดีจบแบบดนตรีการแสดง เพราะว่าเดินร่วมขบวนการ เค้าก็เลยต้องการคนเล่นดนตรี

สุรพล : ที่ฮานอยนี่เป็นคนเวียดนามเลยใช่ไหมครับ

สมจิตร : เป็นคนเวียดนาม ก็ได้รับการถ่ายทอดมาจากฝรั่งเศส รัสเซีย บัลแกเรีย

สุรพล : พ่ออาจารย์จบที่เวียดนามแล้วกลับมาที่ลาวใช่ไหมครับ

สมจิตร : กลับมาก็มาที่ลาวก็มาทำงานในวงดนตรีประจำวิทยุกระจายเสียงแห่งชาติ

สุรพล : บรรจุราชการเลยใช่ไหมครับ ประมาณปีไหนอ่ย ?

สมจิตร : ครับ บรรจุประมาณปี พ.ศ. 2512

สุรพล : กำลังเกิดเลย (หัวเราะ)

สมจิตร : ตอนที่อยู่เวียดนามเนี่ยเล่นแต่ไวโอลิน เพราะเค้าบังคับให้จับอย่างเดียว เพื่อให้ใช้เวลาน้อยแล้วมันดี

สุรพล : วิโอล่า ดับเบิลเบส เซลโล ไม่เอาเลย

สมจิตร : (ยิ้ม) ไม่เอาเลยครับ เค้าให้จับอย่างเดียว ถ้าไปจับอย่างอื่นโดน !! โดนวินัยเลยแหละ (หัวเราะ)

สุรพล : แล้วตอนอยู่เวียดนามนี่เค้าฝึกกันขนาดไหนครับ ?

สมจิตร : เข้ามาก็เล่น ดิกๆ ก็เล่นกัน ตอนนั้นก็ไม่มีของเล่น ไม่มีเกมส์ ไม่มีโรงหนัง แบบทุกวันนี้ ไม่มีอะไรเล่นก็เล่นแต่เครื่องดนตรีนี้แหละ (หัวเราะ)

สุรพล : และพอกลับมาอยู่กระทรวงวิทยุนี้ อยู่ประมาณกี่ปีครับ ?

สมจิตร : อยู่ 2 ปี ก็อัดเพลงไปประมาณ 2,000 กว่าเพลง

สุรพล : เพลงนี้อัดนี่เพลงประมาณไหนครับ ?

สมจิตร : เป็นเพลงปฎิวัติ ปลูกใจ ปลูกระดม รักชาติ เป็นหลัก

สุรพล : ใครเป็นผู้ประพันธ์ครับ ?

- สมจิตร : ก็นักดนตรีที่ได้เรียนมาก็บรรจู่ทั้งนั้นแหละ บางทีก็เป็นทหารเค้าก็ส่งมา
- สุรพล : แล้วอาจารย์ได้มีโอกาสประพันธ์เพลงเองรีเปล่า ?
- สมจิตร : ไม่ได้ประพันธ์ครับ เล่นไวโอลินอย่างเดียว (ยิ้ม) ก็ฝึกสักรอบ สองรอบก็อัดแล้ว
- สุรพล : แบบว่าเค้าเชื่อมืออาจารย์นะเนี่ย กลับมาจากเวียดนามก็จัดไวโอลินเลย (หัวเราะ)
- สมจิตร : วันละ 3 เพลงครับ บางวันก็ได้เยอะกว่านั้น ขอแค่มีเพลงมาปู้ปก็เรียบเรียงกันแล้วก็เล่นเลย สมัยนั้นก็ยังไม่มียุติบัตรไฟฟ้า เอาแอกคอร์ดเขียน เอาดับเบิลเบส เอาไวโอลินเล่น ขึ้นเวทีได้เลย โดยไม่ต้องมีเครื่องเสียง
- สุรพล : พออาจารย์อยู่ 2 ปีแล้วยังไงต่อครับ ?
- สมจิตร : พอดีทางฝั่งโน้นเค้ามีโรงเรียน แล้วก็อยากให้รู้จักดนตรีลาวบ้าง ก็เลยเอามาสอน
- สุรพล : ดนตรีลาวเช่นอะไรบ้างครับ ?
- สมจิตร : เช่น พวกลาวเดิม ลาวสาวเอย ลาวดวงเดือน
- สุรพล : ลาวดวงเดือนเหมือนที่เมืองไทยไหมครับ ?
- สมจิตร : ทำนองเดียวกัน แต่ว่าลูกเล่นต่างกันนิดหน่อย
- สุรพล : ผมเคยดู เอาขลุ่ยมา (เป่า)
- สมจิตร : (ร้องคลอ) นั่นแหละๆ
- สุรพล : เหมือนเป๊าะเลย

- สมจิตร : เวลาการประพันธ์ในเมื่อก่อน มันไม่ได้รู้จักว่าใครเป็นคนออกเสียง เพียงแค่ว่ามันมีเนื้อ เนื้อเก่าๆ โบราณ เมืองไทยก็มีเนื้อของเมืองไทย
- สุรพล : แล้วก็เลยเรียบเรียงเพลงลาวเดิมให้เป็นดนตรีคลาสสิก
- สมจิตร : ตั้งใจให้ไปรู้จักเกี่ยวกับเพลงลาว แต่พอไปแล้วดันไม่มีครูสอน ก็เลยให้สอนหมดเลย (หัวเราะ) ก็เลยไม่ได้กลับไปวิทยุ
- สุรพล : คือ 2 ปี เสร็จแล้วก็ออกข้างนอกเลย ?
- สมจิตร : แรกๆคือ ยืมมาเรียน 5-6 เดือนพอเห็นไม่มีครู และสอนได้ก็เลยให้อยู่สอนยาวเลย
- สุรพล : แล้วมาบรรจุที่โรงเรียน ?
- สมจิตร : บรรจุของโรงเรียนสอนดนตรี ฝึกอาชีพให้กับนักปฎิวัติ ขึ้นกับรัฐบาล กระทรวง และคณะปฎิวัติ แต่ก็มีพวกรัฐมนตรี เทียบได้กับหัวหน้าห้อง แต่เป็นถึงรัฐมนตรีเลยนะ (ยิ้ม) : อยู่โรงเรียนหลายปีเลยใช้ไหมครับ ? หลายปี พอหลังจากจบสงคราม คณะรัฐบาล และคณะปฎิวัติ เข้ามารวมกัน พวกผมก็ได้เข้ามาอยู่กับโรงเรียนนาฏศิลป์ ในปี พ.ศ. 2518 เพิ่งออกโรงเรียนมาไม่นานก็เข้ามาเวียงจันทน์มาอยู่รวมกันแล้วก็จัดตั้งเป็นโรงเรียน
- สุรพล : นาฏศิลป์ด้วยใช่ไหมครับ ?
- สมจิตร : ครับ เอนาฏศิลป์กับดนตรีฝั่งคณะปฎิวัติเข้ามาเป็นโรงเรียนเดียวกัน และตั้งเป็นโรงเรียนดนตรีแห่งชาติ
- สุรพล : แล้วก็มีทั้งดนตรีสดริง แทรมโปมีมัย ?
- สมจิตร : มีครับ แล้วเริ่มเอาพวกอิเล็กทรอนิกส์เข้ามา เอาดนตรีคลาสสิกที่พวกผมได้มา นาฏศิลป์ ดนตรีวงเข้ามาผสมกัน เพราะว่าเอามาสอน
- สุรพล : ดนตรีวงก็พวก ระนาดใช่ไหมครับ ?
- สมจิตร : ระนาด ปี่พาทย์ครับ แล้วมาเรียนมาสอนกัน เพื่อจุดประสงค์แรกคือเพื่อรับนักเรียนประจำ แต่ก็รับนักเรียนแต่ละจังหวัดมาเรียน เพื่อให้มีกองแสดงประจำจังหวัด และก็ส่งกลับไป
- สุรพล : เพื่อปลุกใจ
- สมจิตร : ใช่ครับ เพื่อปลุกใจ สร้างขบวนการศิลปะ ให้ได้กองแสดงประจำจังหวัด หลังจากนั้นอยู่โรงเรียนจนถึงปี 69 ผมก็ได้เปลี่ยนไปอยู่อีกที่หนึ่ง ไปเป็นนักดนตรีประจำกองสังคีต
- สุรพล : อ้อ มาเมืองไทย ขึ้นกับอะไรครับ ?

สมจิตร : ขึ้นกับกรมศิลปกรรม ชื่อจะไม่เหมือนนะ กองศิลปกร ขึ้นกับกรมศิลปกรรม กระทรวงแถลงข่าววัฒนธรรม อยู่ที่นี่ได้ 2-3 ปี ผมก็ได้รับมอบหมายทุนให้ไปเรียนที่บัลแกเรีย ทุนของรัฐบาลบัลแกเรียเรียนอยู่ 7 ปีได้ master of art กลับมาก็ได้เป็นผู้อำนวยการโรงเรียนต่อ

สุรพล : คืออยู่ที่เก่าแล้วทำงานจนตกผลึก แล้วก็ไปเรียน พอกลับมาทำงานที่นี้ต่อ แล้วไงต่อครับ ?

สมจิตร : พอเป็น ผอ. ได้ 10 ปีก็เจออาจารย์สุกรี

สุรพล : อาจารย์เจอได้อย่างไรครับ ?

สมจิตร : เจอที่งานฉลอง 36 ปีของพระเทพฯ เพราะผมนักแสดง กองแสดงที่ลาวเนีย ไปแสดงที่ศูนย์วัฒนธรรม เป็นมหกรรมรามเกียรติ์ เขาก็เลยแนะนำ มีสุจิตต์ วงษ์เทศ ก่อนหน้านั้นเค้ามาที่ลาว ก็เลยแนะนำให้รู้จักกับ ดร.สุกรี ความจริงก็ลืมไปแล้วแหละ ก็ 4-5 ปี ตั้งแต่ 38 ถึง 43 แหะนะ ก็เห็นจดหมายส่งมาว่า ให้ไปรับทุนการศึกษา รับปริญญาศึกษา ตอนนั้นก็เป็นการต่อรอง เพื่อสร้างหลักสูตรปริญญาเอกของมหิดล ซึ่งเอารายชื่อไปต่อรองว่า นักเรียนมาแล้วขออนุมัติ (หัวเราะ) แต่ในที่สุดก็ไม่ได้อนุมัติ ผมก็เลยได้อีกโทหนึ่ง

สุรพล : อ้อ

สมจิตร : โท Music education เพราะได้จากบัลแกเรียมาเป็น Music mandatory คือ การสอน แล้วก็เลยกลับมา

สุรพล : พอกลับมาปั๊ป เป็น ผอ. ?

สมจิตร : กลับมาไม่ได้เป็น ผอ.อีก แต่เค้าให้เป็นรองอธิบดี กรมศิลปกรรม ได้ 5 ปี ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2548 พอปี 2553 ได้ไปต่อปริญญาเอกที่มหาสารคาม

สุรพล : ไปต่อได้ไงครับ มีที่มา ? (หัวเราะ)

สมจิตร : พอดีอาจารย์สุกรีเชิญผมไปพูดในสัมมนาครุฑดนตรีอาเซียน ในหัวข้อนั้นแหละ ก็เลยเจออาจารย์อรรชรณ

สุรพล : อาจารย์โกวิทย์ ชันธศิริ อาจารย์ปนัดดา ?

สมจิตร : ครับ แล้วก็ไปเจออาจารย์สุพรรณิ ก็เลยเจอกันแล้วก็คุยกัน พอกลับมาเค้าก็เชิญผมให้ไปเป็นกรรมสอบวิทยานิพนธ์ปริญญาเอก แต่วิทยานิพนธ์ส่วนใหญ่เค้าจะมีเขียนเรื่องเกี่ยวกับลาวๆ แต่ผมก็บอกผมไม่ได้เป็น

- สุรพล : อาจารย์ไม่ได้จบเอกใช่
- สมจิตร : ผมก็เลยบอกว่าผมไม่ได้เป็นปริญญาเอกอะไรเลยนะ คำก็บอกว่าจะเอาใหม่ละ จะให้ไปมาเรียน
- สุรพล : แต่อาจารย์เป็นนี่อะ (เขียนในกระต่าย) ผู้เชี่ยวชาญด้าน เสมือนมากมายเชี่ยวชาญ (หัวเราะ)
- สมจิตร : (ยิ้ม) คำก็เลยให้ทุนไปเรียน แต่ก็ต้องรอให้ตีพิมพ์ เพราะคำต่อสู้กันอยู่ การเมืองเยอะมาก ในมหาลัยฯ ปัญหาเยอะมาก คนที่รู้จักที่จะส่งบทความไปตีพิมพ์คำแอบซ่อน ไม่ให้เราเห็นเพื่อให้เราไปได้ไปจ้างคำสร้าง ตอนนี้ก็ยังไม่ตีพิมพ์เลย แต่ตอนนี้ก็มีหลายคนต่อสู้ละ ต้องให้พิมพ์ให้ได้ ต้องแก้ไม่แก้ไม่ได้ ปีนี้ก็ต้องจบละ
- สุรพล : ยินดีกับอาจารย์ด้วยครับ (ไหว้)
- สมจิตร : (ยิ้ม) พอดีบังเอิญไปอยู่ได้ 4-5 เดือน อยู่ดีๆคำก็ประกาศเป็นศิลปินแห่งชาติ (หัวเราะ) คำเสนอเป็นอะไรก็ไม่รู้
- สุรพล : ไม่รู้ตัวอีกไง อาจารย์ทำงานเยอะ
- สมจิตร : ตอนผมเดือน 6 ของปี พ.ศ. 2553 พอดีเดือนตุลา คำประกาศ
- สุรพล : คำเลือกสาขาอะไรครับ ?
- สมจิตร : สาขาศนตรีศิลปะการแสดงของเมืองไทย
- สุรพล : เดียววันงาน เรียนเชิญอาจารย์เล่นเพลง "ส้มตำ" ในงานวัฒนธรรม
- สมจิตร : เล่นร่วมกันหลายคน
- สุรพล : เหมือนกับมีวงอเล็กโทนเล็กๆ และก็มีดนตรีไทย อาจารย์อาจจะเล่นไวโอลินให้เพอร์คัสชั่นคำตี
- สมจิตร : มีวงแบบนั้นก็พอได้ ตีงแค่ว่าผมจะเข้าไปได้ก็ส่งบทให้ผมด้วย
- สุรพล : ได้ครับ เดียวจะมีกลุ่มอาจารย์ที่ส่งบทให้อาจารย์
- สมจิตร : เพื่อให้คนทั้งวงได้รู้จักบทก่อน (หัวเราะ)
- สุรพล : (ร้องทำนองให้ฟัง)
- สมจิตร : ครับ เพลงนี้เคยเล่นแต่จะให้เล่นเป็นวงก็ต้องมีบทเขียนเนอะ และก่อนแสดงก็ต้องมีการซ้อมก่อน
- สุรพล : ครับเดี๋ยวมีซ้อมก่อน 1 รอบ
- สุรพล : แล้วอาจารย์ซ้อมดนตรียังไงครับ ก่อนที่จะได้เป็นอาจารย์ที่มีฝีมือ
- สมจิตร : ก่อนจะไปเรียนที่เวียดนาม เน้นไปทางฝึกทักษะเป็นส่วนใหญ่
- สุรพล : เป็นซ้อมเช้าหรือซ้อมเย็นครับ ?

สมจิตร : ทั้งเช้าทั้งเย็นเลย

สุรพล : ซ้อมที่ไหนครับ ?

สมจิตร : ราชเทวีครับ

สุรพล : โรงเรียนหรือบ้าน ?

สมจิตร : สมัยนั้นโรงเรียนก็อยู่กับบ้าน บ้านก็อยู่กับโรงเรียนเพราะสมัยนั้นมันสงคราม ก็หลบในหลุมหลบภัยบ้าง ตอนนี่ตื่นเข้ามาทุกคนก็ตื่นได้แล้ว แล้วก็เล่นใครเล่นมันเสียงมันก็ชนกันไม่เป็นไรเพราะต่างคนต่างเล่นกันอยู่แล้ว พอมาตอนเย็น 4 ทุ่มคนจะเริ่มเงียบแล้ว เพราะว่าเค้าไม่ให้เล่น เราก็ออกไป ลงทุ่งนาไปเล่นในทุ่งนามืดๆ (หัวเราะ) เพราะเค้าจะได้ยินนิดๆ

สุรพล : แต่พออาจารย์มาอยู่ในโรงเรียนก็มีห้องซ้อมเนอะ ?

สมจิตร : มาอยู่ในที่โรงเรียน เราก็ไม่ได้ต้องการห้องหรอก จะฝึกเมื่อไรก็เล่นเลย เพราะว่ามันเก็บเสียงไม่ได้อยู่แล้วละ

สุรพล : แล้วอาจารย์คิดว่า ตอนมานั่งที่บ้านมีความคิดเรื่องดนตรีบ้างไหม ?

สมจิตร : มีความคิดว่าจะเอาออกมาเล่น มาฝึกเพื่อไม่ให้มันหาย เพราะในสมัยสงครามนี้ มันไม่มีโน้ตให้ซื้อ คือครูเค้าจะเอาหนังสือมาให้ฝึก เพื่อให้ไปสอบ เค้าก็เอามาให้บทหนึ่ง แล้วเราก็เอามาเขียนมือ แล้วก็ส่งหนังสือคืนครูแล้วก็เอามาฝึกอย่างนั้นแหละ

สุรพล : อาจารย์กราบนิพนธ์ อยากรู้ว่าอาจารย์ตื่นกี่โมง คืออยากรู้ว่าศิลปินแห่งชาติเนี่ยมีโปรเซสต่างๆตั้งแต่เช้าถึงเย็นเนี่ยยังไง

สมจิตร : (ยิ้ม) ครับ ก็ตื่นตั้งแต่ 6 โมง แต่ถ้าเป็นนักเรียน ตี 5 ตี 5 ครึ่งก็ตื่นแล้ว

สุรพล : แต่เดี๋ยวนี้ปกติก็ตื่น 6 โมง

สมจิตร : ใช่ครับ 6 โมง ก็มาทำความสะอาดบ้าน ทำทุกอย่างในบ้านแล้วก็ไปทำงาน พอกลับมาจะมาซ้อมบ้าง

สุรพล : ซ้อมที่ไหนครับ ในห้องหรือนอกบ้าน

สมจิตร : ในห้องครับ เพราะว่ามีห้องส่วนตัวและ (ยิ้ม)

สุรพล : แล้วพออาจารย์เจอดนตรีลาวเดิม มีการซ้อมยังไง ?

สมจิตร : ผมก็เอาเครื่องดนตรีมาปรับเสียงให้มันได้ แล้วก็เอามาเล่นเข้ากัน วงดนตรีลาวเดิมก็ให้เล่นของเขาต่างหาก

สุรพล : อาจารย์ เพลงนี้ผมฟังแต่เด็ก (หยิบขลุ่ยมาเป่า)

สมจิตร : เพลงจำปาเมืองลาวนี่ มันเกิดนานแล้วนะ 60 ปีได้ (ร้องคลอ)

สุรพล : (ยกมือไหว้) ขอขอบคุณครับ (ยิ้ม)

สมจิตร : โน้ตอยู่ๆ

สุรพล : เพลงนี้เป็นเพลงเก่าใช่ไหมครับ ?

สมจิตร : นักประพันธ์เพลงนี้ สมัยนั้นมีการต่อสู้กับฝรั่งเศสแล้ว ตอนนั้นเค้าก็เป็นนักเรียนมัธยมอยู่ ลาวในสมัยนั้นมีแค่มัธยมต้น มีโรงเรียนเดียวที่อยู่ใจกลางเมือง ชื่อมัธยมเวียงจัน (เป็นภาษาฝรั่งเศส) พอเค้าป่วย เค้าก็ไปรักษาที่ภูเขาควาย ก็เป็นโรคร้ายแรงพอสมควร สมัยนั้นภูเขาควายว่ากันว่าฤๅษีเยอะ ก็เลยไปรักษา ฤๅษีคนก็รู้จักกันเนอะ เป็นคนนี่แหละนุ่งผ้าลายเสือดอนที่เค้าไปเค้าก็แต่งเพลงนี้ตอนเห็นดอกจำปาที่เป็นดอกไม้ประจำชาติก็คิดถึงบ้าน พอเค้ากลับมาก็ไม่ได้เรียนต่อ เลยไปสมัครเป็นครูภาษา พอขบวนการปฏิวัติมันใหญ่เริ่มมีเขตปกครองเป็นของตัวเอง เค้าเองก็ไปร่วมขบวนการ แล้วก็ปรับเนื้อเพื่อให้เข้ากับ การปฏิวัติด้วย

สุรพล : เพราะมากๆ

สมจิตร : ทำนองมันง่ายด้วย แต่ทีนี้เค้าก็เสียแล้ว

สุรพล : (ยกมือไหว้) ถ้าอยู่ตอนนี้เค้าอายุประมาณไหนแล้วครับ ?

สมจิตร : ถ้าเค้าอยู่ก็ประมาณเกือบ 100 ละ เพราะว่าเค้าน่าจะเกิด พ.ศ. 2460

สุรพล : เค้าชื่ออะไรครับ ?

สมจิตร : ชื่อ อุดมะ นามสกุล จุลมณี คือชื่อของพี่น้องเค้าก็ อุดมะ ดารุณะ ชื่อเหมือนพวกญี่ปุ่น เวลาเค้าไปร่วมปฏิวัติขบวนการต่อต้านฝรั่งเศส เค้าก็ได้แต่งเพลงหลายเพลง แต่เพลงนี้ดังสุด แล้วตอนอยู่คณะปฏิวัติ ก็เป็นคนะบริหารงานเกี่ยวกับวัฒนธรรม หลังจากสงบสงคราม เค้าก็ได้เป็นรัฐมนตรีช่วยกระทรวงศึกษาธิการแล้วก็เสีย

สุรพล : เพลงที่ผมเคยร้องให้ฟังตะก็ เป็นเพลงอะไรนะครับ (หยิบขลุ่ยให้เป่า)

สมจิตร : เพลงไทยดาร์ฟัน เพลงนี้มีมีเนื้อหลายเนื้อ เพลงนี้ประพันธ์ในสมัยฝรั่งเศสแตกออกจากเมืองจีน โดยเฉพาะคนที่แตกออกเนี่ยเป็นพวกเวียดนาม คนไทยด่าเนี่ยรับใช้พวกเวียดนาม ฝรั่งเศสเป็นส่วนใหญ่ เพราะฝรั่งเศสไปปกครองส่วนนั้นอยู่ แล้วก็เอาคนไทยด่าไปเป็นทหารรับใช้ เป็นข้าราชการ เป็นคนใช้บ้าง อะไรหลายๆ อย่าง พอฝรั่งเศสแตกหนี เค้าก็ต้องหนี ทำให้เกิดเพลงนี้ขึ้นเพราะคือ 15 ปีที่คนไทยด่าจากแดนมา ระบายความในใจ คนที่แต่งนี่เป็นนักดนตรีประจำทหารอากาศของรัฐบาล จนคณะปฏิวัติปกครองทั่วเป็นแผ่นดินแล้ว

- ก็เห็นว่าเพลงนี้ไม่มีพิชภัยอะไรก็เลยปล่อยไป แต่ก็ยังเห็นมีคนเอาไป
ขายลิขสิทธิ์อยู่ (หัวเราะ)
- สุรพล : (หัวเราะ) (ยกมือไหว้) พออาจารย์ตื่น 6 โมงแล้วนอนกี่โมงครับ ?
- สมจิตร : ตอนนอนเนียเหมือนจะตึกไปหน่อย
- สุรพล : เพราะว่าคิดเรื่องงาน ?
- สมจิตร : คิดเรื่องงานบ้าง ส่วนใหญ่นอน 4-5 ทุ่ม
- สุรพล : แล้วเรื่องอาหารล่ะครับอาจารย์
- สมจิตร : มือเช้า มือเที่ยง มือเย็น
- สุรพล : อาหารประเภทไหนครับ ?
- สมจิตร : อาหารลาวๆ ข้าวเหนียว แต่ข้าวสวยก็กิน (หัวเราะ)
- สุรพล : แล้วอาหารแบบไหนที่อาจารย์ชอบที่สุดบ้าง ?
- สมจิตร : อาหารแบบอีสานแบบลาวเนียแหละ
- สุรพล : อาจารย์แแบงค์ก็ชอบแกงเจียง (หัวเราะ)
- สมจิตร : แต่ก็ไม่ได้ปฏิเสธแบบอื่น ยุโรปก็แบบยุโรปไป
- สุรพล : บ้านนี้อาจารย์อยู่ได้กี่ปีแล้วครับ ?
- สมจิตร : ก็อยู่ได้ 7 ปีแล้ว
- สุรพล : ก่อนหน้านี้อยู่ไหนครับ
- สมจิตร : อยู่ในเมือง ก่อนหน้านั้นมีที่พักของโรงเรียน แล้วก็แยกออกมาอยู่บ้าน
ของตัวเอง
- สุรพล : แถวนี่ก็สบายนะครับ อากาศสบายเลย มีเพื่อนบ้านด้วย
- สมจิตร : ก่อนหน้านั้นข้างหลังก็ไม่มี ข้างๆก็ไม่มีมีแต่บ้านตรงข้าม
- สุรพล : บ้านร่มรื่นมากเลยอาจารย์ อยู่กับธรรมชาติ
- สมจิตร : เขามาปลูกที่หลังหนะ
- สุรพล : อาจารย์ดูไม้แก่เลย ดุ้ยงหนุ่ม
- สมจิตร : โท ก็ 65 แล้ว
- สุรพล : ถ้าเป็นทางอาจารย์นี่ก็เกษียณแล้ว
- สมจิตร : ที่จริงผมกะเสนอให้เกษียณแล้ว แต่ปรากฏที่ราชการเค้าไม่ให้ ยังเก็บ
ไว้อยู่ (ยิ้ม)
- สุรพล : เก็บไว้ให้เป็นหลักชัย (หัวเราะ)
- สมจิตร : แต่ก็ยังไม่ได้ (ยิ้ม)
- สุรพล : เป็นศิลปินแห่งชาติ รองอธิบดี แล้วก็ทำงานด้านนาฏศิลป์

- สมจิตร : ให้ตำแหน่งก็แบบ เลือกตั้งขึ้นมา ได้เป็นรองนายกสมาคมศิลปินแห่งชาติ
- สุรพล : หนักนะอาจารย์ พังดูการทำงาน
- สมจิตร : แต่สงสัยว่าประธานจะวางตำแหน่งประธานซะแล้ว เพราะงานเยอะ ก็เลยไปเป็นรัฐมนตรีช่วย เพราะว่าถ้าเกิดเขาได้เป็นรัฐมนตรีใหญ่เนี่ย เค้าก็อาจจะวางมือและยกนายกสมาคมมาให้ผมเนี่ย
- สุรพล : อาจารย์ไม่เหนื่อยหรือ ?
- สมจิตร : มันก็เหนื่อยนะ
- สุรพล : นี่ 65 ยังดูเหมือน 50 กว่า ดูไม่แก่ซะ
- สมจิตร : จิตใจยังร่าเริงอยู่ ทุกวันนี้เนี่ย บางทีขับรถอาทิตย์ละ 2,000 กิโลเมตร
- สุรพล : ที่ผมโทรหาเมื่อวานนี้ยังอยู่ที่โน่นรีเปลา่ครับ?
- สมจิตร : ยังอยู่มหาสารคาม (ยิ้ม)
- สุรพล : ขับมาเองเลยหรือครับ
- สมจิตร : พักหน้า) ขับมาเองเลย บางทีก็ขับลงกรุงเทพ
- สุรพล : แต่จริงๆแม่น้ำโขง ไปหนองคายไม่ไกล
- สมจิตร : 700 กิโลเมตร จากนี้ไปถึงกรุงเทพ ผมเข้าไป มศว. เนี่ย อาจารย์มานพเขาเชิญไปพูดในงานโครงการของเขา
- สุรพล : ก็พาเด็กมาที่ลาวสินะครับ?
- สมจิตร : มาตลอด เขาก็โทรหาผม ให้ตามไปที่นั่นที่นี้
- อมร : ส่วนใหญ่อาจารย์ได้ซ้อมเพลงที่บ้านไหมครับ มีเวลาบ้างไหม ?
- สมจิตร : 2-3 ปีมานี้ก็ไม่ค่อยได้ซ้อมเลย งานมันเยอะ แต่ว่าเดี๋ยวนี้คือ ทางผู้หลักผู้ใหญ่เขาอยากให้สร้างรายการฉลอง จัดแสดง 3 คืน แล้วไปทางบ้านแสดงอีก 3 คืน ที่นี้ลาวนี่เจียบมานาน ไม่ได้รวมตัวกัน ก็เลยรวมตัวนักดนตรีเข้ามาเป็นวงซิมโฟนี นักร้อง 200 คน นักดนตรี 60-70 คน แล้วก็หมดแล้ว รวมกันได้แค่นี้ก็มานั่งรวมกันเล่นเป็นคอนเสิร์ตมาสเตอร์
- สุรพล : ของลาวมีคนสนใจ มีการที่จะพัฒนาอย่างไรบ้าง เฉพาะของลาวนะครับ ?
- สมจิตร : ลาวเดิมนี่ไม่พัฒนาซักคน ค่อนข้างลำบาก ลำบากตรงที่ลาวเดิมเนี่ย ค่อนข้างวิกฤต คือเขายังทำแบบคนรุ่นเก่า คือเรียนด้วยการจำ แล้วก็ไม่ได้จด พอจำไม่ได้ก็สอนไม่หมด คนที่ถ่ายทอดก็ค่อยๆอ่อนไปเรื่อยๆ

เมื่อก่อนเขาเล่นเพลงโหมโรง 2-3 วันเขาเล่นดี มาปัจจุบันนี้มาให้เล่นก็ไม่กล้าเล่นแล้ว เล่นไม่ได้ เล่นไปก็กลัวว่าผิดครู กลัวครูมาหักขาหักแขน

สุรพล : อ้อ นี่คือปัญหาเล็กๆน้อยๆ แต่ที่เมืองไทยเขาใช้วิธีอื่นใช่ไหมครับ ?

สมจิตร : ที่เมืองไทยมีนักดนตรี ฉลาดสามารถ วิเคราะห์ เชิญชวนให้นักเรียนอยากเรียน ชวนให้ครูมาถ่ายทอด ที่นี้เค้าก็ไม่ถ่ายทอดด้วยไม่จดด้วย

สุรพล : อย่างที่อาจารย์ว่า ก็ค่อยๆร่อยหรอไปเรื่อยๆ

สมจิตร : อย่างมานพ พวกมันไปตระเวนเก็บข้อมูล ปรากฏว่าน่าสงสาร ถ้าเอาคนไทยไปสอน มันจะไม่ออกลาว มันจะออกไทย ผมว่ามันมีวิธีคือให้นักวิชาการของไทยเนี่ยแหละ ไม่ใช่มาสอนเฉยๆ ให้มาวิเคราะห์ก่อน วิจัยก่อนแล้วค่อยสอน มาวิเคราะห์โครงสร้างก่อน เพราะเค้ามีฝีมืออยู่แล้ว เคาะลูกไหนก็โดนลูกนั้น ไม่ใช่เคาะทีไปโดนโด (หัวเราะ) เพราะว่าเราก็กังอยู่แล้ว แต่ที่โน้นเค้ายังเคาะไม่ถูกลูกเลย

สุรพล : (หัวเราะ) เป็นห่วงเรื่องนี้นะครับ ต้องให้จดจำ แบบเมืองไทยที่ทั้งจดทั้งวิเคราะห์มาแล้ว

สมจิตร : ครับต้องทั้งวิเคราะห์ วิจัย

สุรพล : แล้วมันก็คงไม่มีปัญหาเรื่องลิขสิทธิ์ใช่ไหมครับ ?

สมจิตร : ไม่มีปัญหา เพราะว่าเราไม่ต้องพิมพ์ก็ได้

สุรพล : คือตอนอาจารย์สอนนาฏศิลป์อาจารย์ใช้ของยูนิเวอร์แซลหรือของอะไรครับ ?

สมจิตร : ก็ผมจะมองไปตามหลักสูตรของยุโรป ฝรั่งเศสที่เค้าสอนที่เวียดนาม เขาเอาอะไรมาสอน สอนกันแบบไหน ก็ต้องจำให้ได้ พอผมไปเรียนบัลแกเรีย ปรากฏว่ามันก็เหมือนกัน พอกลับมาที่ไทยมันดันไม่ต่างกัน

สุรพล : เรามี ISO มีอะไรพวกนี้ใช่ไหมครับ ?

สมจิตร : ใช่ เวลาสอนมันก็เอาสเกลมาให้เท่ากัน อีกวิธีหนึ่งก็ แบบฝึก เทคนิควิธีต่างๆบทเพลงเพลงสั้น มีเพลงใหญ่อย่างที่ว่าพวกนี้มัน เพลงใหญ่และ พวกนี้ต้องเอามาเรียนมาให้ถึง จะหมดปีนึงต้องเอาที่เพลง บทฝึกก็บท แบบฝึกหัดก็บท แต่ละเทอมต้องได้เท่าไร ผมไปเห็นที่สอนที่มหาสารคาม เห็นแล้วเหนื่อยใจ

สุรพล : เหนื่อยใจเลย (ยิ้ม) ที่ผมเห็นในจุฬาก็ดิ้นะ

- สมจิตร : ในกรุงเทพโอเค ผมสอนที่กรุงเทพ 5 ปี ปีนี้ผมส่งนักเรียนเข้าสอบ
ได้ B ได้ A มา มหิดลก็ให้เกียรติบัตรอาจารย์สอนดีเด่นประจำปีมา
2-3 ปีเลยนะ เหรียญทองด้วย
- สุรพล : ตอนของลาวจะมีวงแชมเฟอร์รีเปล่าครับ ?
- สมจิตร : ผมยังไม่มีเวลาจะสร้างขึ้นมเลย
- สุรพล : แล้วนี้มีวงออเคสตรา
- สมจิตร : มีการกำลังรวมตัวกันจากหลายภาคส่วน
- สุรพล : อ้อ ก็คือเพิ่งเริ่มต้น ก็คืออาจารย์ทำเป็นกิจวัตรเล็กๆ เฉยๆ
- สมจิตร : แต่ถ้าที่ผ่านเนี่ยเป็นของวงของกองแสดงเนี่ย มันก็เป็นวงนะสมัยก่อน
แต่มันหมด เหลือแต่อีเล็กโทน
- สุรพล : แล้วพวกแอดคอร์ดเดียน ?
- สมจิตร : ก็หมดแล้ว คนที่เก่งที่สุดเกิดรุ่นผม เก่งมาก แต่ก็เกษียณแล้วก็เสียไป
แล้ว แล้วก็ไม่มีใครสืบทอด
- สุรพล : ดีที่อาจารย์เป็นรองอธิบดี ก็เลยมีหน้าที่ดูแลบางส่วนได้
- สมจิตร : ช่วงเช้าก็ไปดูกองฝึกได้ ที่ศูนย์วัฒนธรรมก็จะซ้อมกัน 9 โมง แต่
หมดแล้วดึงมาหมดแล้วอยู่ที่ไหนก็ดึงมาหมด ลูกศิษย์ลูกหาที่เรียนข้าง
นอกก็ดึงเขาไป
- สุรพล : อาจารย์ได้ส่งลูกศิษย์ไปเรียนที่แม่น้ำโขงบ้างไหมครับ ?
- สมจิตร : ปรากฏว่าทางกระทรวงส่งไปจากมหิดลก็มีแค่ 2 คน มาตรฐานทาง
โน้นไม่ถึง ทางนั้นเค้าไม่รับ มาตรฐานเขาสูง แต่ก็มีไปเรียนที่
เวียดนามด้วย 12 คน พวกนี้เนี่ยแหละจะมาเป็นหลักต่อไป เขาอยู่ไป
เรียน 13 ปีแล้ว กลับมาก็จบปริญญาตรี
- สุรพล : ที่ประเทศลาวมีการเปิดโรงเรียนสอนดนตรีใหม่
- สมจิตร : มีโรงเรียนที่ผมเคยไปอยู่เนี่ย แต่ตอนนี้ยังอยู่ในระดับเตรียมอุดม
เรียกว่าเก่งไหม สำหรับวงปี่พาทย์โอเคพอได้ไม่เก่งแต่ก็พอไปประกอบ
อาชีพได้ มันเป็นวงไม่ใหญ่ ส่วนฟ้อน นาฏศิลป์ก็โอเคสามารถทำงาน
ใหญ่ขึ้นมาได้แต่ก็ไม่ได้ใหญ่มาก ก็มีสวนבלเลต์ การละครที่ยังต่ำมาก
จะมาแสดงแบบละครดราม่าแบบที่ไทยไม่ได้เลย
- สุรพล : แล้วนี่พอจบมา อาชีพดนตรี นาฏศิลป์ยังมีรับไหมครับ ?
- สมจิตร : มีรับทำอยู่ ยังสามารถประกอบอาชีพได้ ส่วนดนตรีคลาสสิกที่ยอม
เลย เหนื่อยไม่มีครุ ผมคนเดียวทำอะไรไม่ได้ ขนาดวงใหญ่ที่รวมตัว

กันยังขาดเครื่องเล่นหลายเครื่องเลย ก็เลยว่าดูแล้วถ้าผมยังมีเวลา ก็คงจะพยายามตั้ง ผมได้ทำโครงการขออนุมัติแล้ว แต่ยังไม่ได้ดำเนินการว่าจะสร้างบุคลากรให้เอามาฝึกเป็นวงใหญ่ เก่งไม่เก่งไม่ว่า ขอให้มารวมตัวกันก่อน คนมันไม่เก่งแต่ก็มาฝึกเอาละกัน พอเอามาฝึกเราก็ใช้เวลาสั้น 4 ปี ให้มันเล่นซิมโฟนีให้ได้แบบส่วนใดส่วนหนึ่งแบบเบื้องต้น

สุรพล : ลูกอาจารย์เป็นนักดนตรีทั้ง 2 คนเลยรีเปล่าครับ

สมจิตร : เป็นทั้งสองคนเลย คนหนึ่งเล่นวิโอล่า

สุรพล : โอ้ เยี่ยมเลย มีคุณพ่อถ่ายทอด

สมจิตร : อ่อไม่หรอก ให้ไปเรียนที่เวียดนาม ตอนอายุ 13 กลับมาก็เรียนเป็นครู ตอนนั้นก็บอกเขาว่าให้ไปเรียน Perform ต่อปริญญาโท ส่วนลูกสาวอีกคนเน้นไปเรื่องภาษาผมให้เขาไปเรียนเปียโนอยู่กับบ้าน แล้วก็ไปเรียนพิเศษ ส่วนไวโอลินเรียนกับพ่อ แล้วก็ให้ไปนั่งวงซิมโฟนีกับพ่อด้วย

สุรพล : ครับผม แล้วคนสอนนี้เป็นครูฝรั่งหรือครูไทยครับ?

สมจิตร : เรียนกับฝรั่ง เพราะแม่เขาอเล็กแซนดร้าที่บัลแกเรีย

อมร : ตอนไปเรียนอาจารย์เคยท้อไหมครับ ?

สมจิตร : การเรียนไม่เคยท้อ

อมร : จะได้สร้างแรงบันดาลใจ ให้คนอื่น

สมจิตร : ไม่ท้อเลย แต่คิดว่ามันต้องสู้ได้ เรียนได้ก็เรียน คือท้อต้องคิดกลับมาแล้วว่ากลับมาแล้วว่า เราไม่สามารถทำอะไรให้มันเป็นเรื่องได้ ถ้าเราไม่มีทุน สองไม่มีความอำนาจพอ ถ้าเกิดเรามีทุน ก็สามารถให้เด็กมาฝึกกับเราได้ ส่วนตัวเนี่ยผมก็ยังคิดว่าจะเอาเพลงร้องของลาวนี่แหละ มาเรียบเรียงเป็นแนวโซโล่ของไวโอลินกับเปียโน เพื่อให้เป็นไลฟ์มิวสิกแล้วก็อัดบันทึกไว้ที่กรมศิลปากร เพราะว่ามันไปแล้ว เดี่ยวมันแก่แล้วเล่นไม่ได้ (หัวเราะ)

สุรพล : จากที่อาจารย์เล่าให้ฟังเนี่ย โชคดีที่มีรุ่นลูกได้สืบทอดต่อ

สมจิตร : หลายคนก็ใส่ใจมาเรื่องนี้ หลายครอบครัวหลายคน พ่อแม่ก็ให้ลูกเอาก็ไม่เอา แต่อันนี้ผมเนี่ยต้องไล่ลูกหนีไปเอาอย่างอื่น แค่ว่าไม่ไป (หัวเราะ)

สุรพล : กราบฝากอาจารย์ ฝากให้ผมชื่นใจเรื่องดนตรีหน่อยครับอาจารย์ดนตรีมีค่าอะไรกับอาจารย์บ้าง ?

สมจิตร : สำหรับผมนี่ ที่ผ่านมาในชีวิตผม บางทีเสื้อผมก็มีลายไปหมดเลย ผมก็ชอบเอามาใส่ อะไรต่างๆที่มีลายนี่ตบบางทีผมก็เก็บเข้ามาที่บ้านให้ครอบครัว หรือว่าใส่ไปแสดง ให้เขาได้รู้ว่าเราเป็นนักดนตรีไม่ต้องอาย มีหลายคนที่จะสะพายไวโอลินเดินตามถนนแล้วก็อาย ตอนเด็กๆนะ ก็อย่าอาย คนเล่นไวโอลินเป็นไม่ใช่คนธรรมดา ต้องให้เขาคิดอย่างนั้น การฝึกก็เหมือนกันต้องคิดว่าไปฝึกที่ห้องเก็บเสียง บอกว่าไปฝึกที่บ้านให้เยอะ วันละ 4 ชั่วโมงอย่างน้อย ธรรมดา นักดนตรีไวโอลินพอจบปริญญาตรีแล้ว ต้องฝึกอย่างน้อย 8 ชั่วโมงต่อวัน จะไปฝึกที่ไหนบ้านก็ไม่มีห้องเก็บเสียง โรงเรียนก็ไม่เปิดห้องให้ อย่าไปคิดตรงนั้น ถ้าคิดตรงนั้นแล้วอาย พออายแล้วเราก็ไม่เล่นแล้วเราจะไม่มีฝีมือถึงกระนั้นคนที่อยู่ใกล้ก็อย่าเพิ่งเบื่อ อย่าเพิ่งไปต่อว่าเค้าว่ารบกวน เพราะว่าที่เขาฝึกดนตรีเนี่ยไม่ใช่ฝึกเพื่อเค้า พอเค้าเป็นดนตรีที่เป็นอาหารหูหนะ ไม่ใช่ของเขา แต่เป็นของคุณ คุณจะได้เป็นคนเสพยาไม่ใช่เค้า คนที่อยู่รอบข้างควรให้อภัย และเห็นใจอย่าไปด่าว่า ส่วนเราเองก็ต้องคิดว่าเมื่อไรว่าง เขายังไม่นอนก็รีบเล่นเลย เขาก็จะฟังไปฟังมา เขาอาจบอกว่ามันก็ดีขึ้นนะนั่น (หัวเราะ) แต่เขานอนแล้วเราไปเล่นเขาก็อาจจะว่าเรา ถ้าจั้นเราก้ยังมีตัวหนีบ

สุรพล : เคาะช่วงเวลาเธอครับ ?

สมจิตร : ไม่ใช่ๆ หนีบคอไวโอลิน ไม่ใช่เสียงมันออกกว้าง เราก้เอาเหล็กที่มานักดนตรีนิ่งมาอันนึงแล้วก็หนีบไวโอลิน เสียงมันก็จะเบาๆ เพื่อให้เราเล่นคล่อง จากที่เราใส่เสื้อผ้าหรือว่าเครื่องสร้อย ที่มันมีเครื่องหมายของดนตรีเนี่ย มันจะชวนให้เรารัก คนอื่นเห็นก็จะชอบด้วย ไอความรักดนตรีเนี่ยมันเกิดในใจของเราเหมือนกัน ถ้าเกิดเราเห็นเครื่องดนตรีแล้วก็เฉย ใช้ทิ้งๆขว้างๆ ก็เป็นนักดนตรีไม่ได้ ต้องภูมิใจกับหน้าที่ที่เรากำลังทำ คนเป็นครูก็ยังมีภูมิใจกับความภูมิใจเป็นครูเวลาสอน ประพติตัวให้เป็นครูเหมาะสมเปล่านั้นก็ยังไม่ว่ากัน บางคนก็ครูก็ไปด่าเอาๆ มันก็ไม่ใช่ครูที่ใส่ชุดครูอยู่ แต่จิตวิญญาณไม่ได้เป็นครู ดีไม่ดีเป็นตัวพวกนักเรียน(หัวเราะ) ดังนั้นเวลาเราใส่ชุดครูเนี่ยวิญญาณของเราก็เป็นครูให้เต็ม เราเป็นนักดนตรีเนี่ยใส่เสื้อผ้า ข้าวของให้เป็นดนตรีได้ ก็จะช่วยให้เราเป็น นักดนตรีที่ดี สดชื่น สดใจ เต็มเปี่ยม

สุรพล : อาจารย์ต้องกราบขอบพระคุณอย่างสูงเลยครับอาจารย์

สมจิตร : ไม่เป็นไรครับๆ ยินดีๆ

สุรพล : พวกเราก็มามี 5 คน จากประเทศไทยนะ ซึ่งใจอาจารย์มากเลยครับ ก็ได้ข้อมูลเบื้องต้นมาแล้ว เดี่ยวผมไปกราบอาจารย์อรุณ อาจารย์พงษ์ลดา แต่ผมเคยเจออาจารย์ที่เมืองไทยแต่ไม่เคยได้คุยกัน อาจารย์ทำหน้าที่ของอาจารย์อยู่ เราก็ทำหน้าที่ของเรา (หัวเราะ) แล้วเดี๋ยวเจออาจารย์อีกที

สมจิตร : วันที่เท่าไรนะ ?

สุรพล : วันที่ 16 17 18 ประชุมที่ศูนย์วัฒนธรรม หอประชุมเล็ก

สมจิตร : ถ้าเกิดจะเชิญผ่านกระทรวงอาจจะระบุชื่อเลยก็ได้ออกชื่อผมพร้อมกับนักวิชาการร่า

สุรพล : ชื่ออะไรนะครับอาจารย์ ?

สมจิตร : เดี่ยวผมจะไปไต่ถามหา

สุรพล : เดี่ยวผมจะเมลบอก ว่าจองตั๋วแล้ว ให้กระทรวงเชิญอาจารย์พร้อมด้วยนักวิชาการ

สมจิตร : ออกชื่อผมจะถึงหรือไม่ถึงแบบนี้นะ พุดไปก่อนก็ได้ ทำหนังสือเชิญวิทยากรจาก สป.ลาว มาเพื่ออะไร

สุรพล : เรียนอะไรครับอาจารย์ ?

สมจิตร : เรียนรัฐมนตรีกระทรวงแถลงข่าววัฒนธรรมและท่องเที่ยว

สุรพล : เป็นภาษาอังกฤษใช้ไหมอะ ?

สมจิตร : เป็นอังกฤษก็คงดี และงานมันมีอะไรบ้างก็ติดมาด้วย แล้วก็เพิ่มว่าได้ประสานงานแล้วก็ได้คุยกันกับผมแล้ว ดังนั้นจึงได้เรียนเชิญผ่านกระทรวง พร้อมกันนั้นเชิญท่านอาจารย์อีกคน ระบุชื่อเลย และวิทยากรฝ่ายการฟ้อนรำอีก 1 ท่าน

สุรพล : เน้นโดยว่ากระทรวงวัฒนธรรม จัดงานนี้มาเพื่ออะไรนะครับ เพื่ออาเซียน

สมจิตร : ถ้าเป็นของกระทรวงวัฒนธรรม ก็ให้เป็นห้องว่าการกระทรวงวัฒนธรรม ส่งไปให้ห้องว่าการกระทรวงวัฒนธรรมของลาว ให้ปลัดนะ

สุรพล : คืองานนี้ให้ปลัดหรือครับ

สมจิตร : อธิบดีกรมอะไรนะ ?

สุรพล : อธิบดีกรมส่งเสริมวัฒนธรรม ของกระทรวงวัฒนธรรม

สมจิตร : นั่นก็ส่งหากกรมเลย กรมศิลปากรแสดง ถ้ากรมก็ส่งเป็นกรม

สุรพล : ระบุอาจารย์กับอาจารย์อีกท่านหนึ่ง เป็นภาษาอังกฤษ

สมจิตร : คือผู้ชายก็ได้ แต่เป็นศิลปินรำ ถ้าเอาผู้หญิงไปด้วย จะลำบากเรื่อง
เจ้าภาพหน่อย ต้องเช่าห้องเดี่ยวแล้วติดสองห้อง

สุรพล : แต่เจ้าภาพงบเยอะครับ (หัวเราะ) ปีนี้โชคดีที่ว่าทำเพื่อถวายพระเทพ
60 พรรษา

สมจิตร : เล่นร่วมวง ในวงกันเลย

สุรพล : ใช่ครับ ทั้งไทยแล้วก็ระดับอาเซียน

สมจิตร : แล้วก็ไปชูดไทยมาหาอาจารย์ด้วย (หัวเราะ)

สุรพล : ดีใจจังเลยนะ ผมก็คงมีเท่านั้นแหละครับอาจารย์ อาจารย์ได้ให้ข้อมูล
และประวัติผมมาดีมาก แต่พอมีไวโอลินพอให้โซ่ชนิดนี้ไหมครับ ?

สมจิตร : ไวโอลินเก็บไว้ที่ซ่อม ไว้พุงนี้

สุรพล : อ้อ พุงนี้ไปถ่ายรูปอาจารย์ได้ ทำทำนิดนึง (ยิ้ม)

สมจิตร : ผมมีรูปถ่ายตอนที่รับเสด็จที่ ม. วัฒนธรรมเนี่ย แต่ที่นี่ไม่มีมีแต่ที่ผม
รับปริญญา เดี่ยวผมส่งทางเฟสบุ๊คให้

(เดินชมบ้าน)

สุรพล : มีทั้งขอ ทั้งเปียโน

สมจิตร : อันนี้เปียโนลูกสาว แต่ฟังแล้ว ชื่อมาสิบกกว่าปีละ ชื่อมาที่เมืองไทย
ของจีนนะ ลูกมันหยาดแล้ว มันติดหมดแล้วนะผมมาซ่อมเอง แต่มัน
ก็เสียตัวอื่นยังไม่มีเวลาซ่อม ซ่อมเองส่วนมาก

สุรพล : (หัวเราะ) ฟังดูจากงานอาจารย์ คงดูยุ่งมาก นี่คือขอลาวใช้ไหมครับ
อาจารย์

สมจิตร : ครับ พอดีลูกศิษย์ผมอยู่ที่หลวงพระบาง เขาทำให้มา

หมายเหตุ :

สุดจิต = ครูสมจิตร ใสสุวรรณ

สุรพล = รศ. สุรพล สุวรรณ

อมร = ผศ.ดร. อมร กฤษณพันธ์

สัมภาษณ์วันที่ 3 มีนาคม พ.ศ. 2558

ณ. ประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว

บทที่ 5
ประวัติความเป็นมาของสถาปัตยกรรมที่อยู่อาศัย
บ้านครูดนตรีอาเซียน

๕ ศิลปะ

หลักการเขียนภาพบุคคลเบื้องต้นของคณะครู
มหาวิทยาลัยศิลปากร

การศึกษาวิจัยเรื่อง สถาปัตยกรรมที่อยู่อาศัยและการดนตรีสู่สำเนียงดนตรีไทยร่วมอาเซียนเพื่อนบ้าน” ครั้งที่ 2 คือ บ้านक्रमนตรี ตราโมท ประเทศไทย

การวิเคราะห์ข้อมูลบ้านมรดกความงามสถาปัตยกรรมที่อยู่อาศัยแหล่งการถ่ายทอดการดนตรีสู่สำเนียงดนตรีไทยร่วมอาเซียนเพื่อนบ้าน ได้ดังนี้คือ

ภาพที่ 59-60 ครมุนตรีตราโมท (ประเทศไทย)

ประวัติครมุนตรี ตราโมท

ประวัติครมุนตรี ตราโมท เดิมชื่อบุญธรรม (ศิลปินแห่งชาติ พ.ศ. 2528) นามปากกา บ. ตราโมท อัจฉรพรรณ ม. ตราโมท บุญธรรมหุ่ม เกิดวันอาทิตย์ ที่ 17 มิถุนายน พ.ศ. 2443 ที่บ้านท่าพี่เลี้ยง อำเภอเมือง จังหวัดสุพรรณบุรี บิดาชื่อนายยิ้ม เป็นข้าราชการตำรวจ มารดาชื่อ ทองอยู่ เป็นชาวสุพรรณบุรี ในชีวิตครอบครัวแต่งงานกับนาง ลิ่นจี่ (บุรานนท์) มีบุตรที่ 2 คน คือ นายฤทธิ ตราโมท และนายศิลป์ ตราโมท ต่อมาเมื่อนางลิ่นจี่ถึงแก่กรรม ครมุนตรี ได้แต่งงานกับนางพูนทรัพย์ (นาฏประเสริฐ) มีบุตร 2 คน คือนางดนตรี ตราโมท และนายญาณิ ตราโมท

การศึกษา วิชาสามัญศึกษาสำเร็จชั้นมัธยมตอนปลายที่โรงเรียนพรานหลวง และศึกษาต่อคณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ สอบได้ภาค 3

วิชาศิลปะ ศึกษาดนตรีไทยกับครูสมบุญ นักร้อง ที่หอพิพาทย์วัดสุวรรณภูมิ จ. สุพรรณบุรี และกับครูสมบุญ สมสุวรรณ ที่จังหวัดสมุทรสงคราม ต่อมาเมื่อเข้ารับราชการ ในกรมพิพาทย์หลวง ได้เข้าศึกษาเพิ่มเติมพร้อมไปกับการปฏิบัติงาน โดยมีพระยาประสานดุริยศัพท์ (แปลก ประสานศัพท์) เป็นครูใหญ่และได้มีโอกาสเรียนวิชาโน้ตสากล ทั้งทฤษฎี และเรียบเรียงเสียงประสานกับ พระเจนดุริยางค์ (ปิติ วาทยกร) เมื่อ พ.ศ. 2476

- ได้รับการครอบประสิทธิ์ประสาทการเรียนเพลงองค์พระพิราพ จากครูทองดี ชู สัตย์ เมื่อ พ.ศ. 2467

- ได้รับครอบให้เป็นผู้ประกอบพิธีไหว้ครูดนตรีไทย จากหลวงประดิษฐ์ไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) เริ่มรับราชการที่กรมพิพาทย์หลวง กรมทหรสพ เข้าประจำในวงตามเสด็จ รัชกาลที่ 6 เมื่อ ปี พ.ศ. 2460

- เป็นประธานผู้ประกอบพิธีไหว้ครู และครอบประสิทธิ์ประสาทวิชาดนตรีไทยให้แก่ ศิลปินกองการสังคีต วิทยาลัยนาฏศิลป์ ทั้งส่วนกลางและต่างจังหวัด นายราชการ สถานศึกษาทั้งภาครัฐ และเอกชนทั่วไป

- ได้รับศิลปินเอก และพิเศษคนแรกของกรมศิลปากร เมื่อ พ.ศ. 2498-2530 ตามลำดับ

- ได้รับพระราชทาน แต่งตั้งเป็นราชบัณฑิต ในราชบัณฑิตยสถาน เมื่อ ปี พ.ศ. 2524

หลังเกษียณอายุราชการแล้ว กรมศิลปากรจ้างต่อฐานะผู้เชี่ยวชาญด้านดนตรีไทย จนถึงแก่ อนิจกรรม เมื่อปี พ.ศ. 2538 รวมรับราชการ 78 ปี

ผลงานการแต่งเพลง ครอบคลุมตรีตราโมท แต่งเพลงไว้มีจำนวนกว่า 200 เพลง โดย แยก ออกเป็นประเภทต่างๆ เช่น โหมโรงต๋อยตริง โหมโรงราโค โหมโรงรัตนโกสินทร์ โหม โรงมหาราช โหมโรงเทิด สธ เป็นต้น

เพลงเถา เช่น เพลงโสมส่องแสง เพลงแขกกุสิต เพลงแขกต๋อยหม้อ เพลงขอม ทรงเครื่อง เพลงขอมเงิน เป็นต้น

เพลงประวัติศาสตร์ เช่น เพลงไทยมุง เพลงน่านเจ้า เพลงสิบสองจุไทย เพลงขุน บรม เป็นต้น

เพลงระบำ เช่น เพลงนกเขามะราปี เพลงระบำพรรัตน์ เพลงเฝ้าไทย เพลงราณ คดี เป็นต้น

เพลงเดี่ยว เช่น เดี่ยวจะเข้ เพลงจีนแสด เดี่ยวระนาดทุ้ม เพลงอาเฮีย เดี่ยวฆ้องเล็ก เพลงกราวใน เดี่ยวขิม เพลงลาวแพน เป็นต้น

ครุมนตรี ตราโมท ยังทำเพลงไทยสากล ผลงานละครวิทยุ ผลงานด้านกวีนิพนธ์ ผลงาน หนังสือดุริยางคศาสตร์ หนังสือศัพท์สังคีต เป็นต้น

ครุมนตรีตราโมท มีชีวิตที่ตั้งอยู่อย่างแน่นในวิถีความพอดีพอเพียงเรียบง่าย บ้านโสมส่องแสง อันเป็นสถานที่ที่ซึ่งท่านใช้ชีวิตในบ้านปลายอย่างเรียบง่ายงดงามทำให้ผู้มาเยี่ยมชมได้รับรู้ถึงความเรียบง่ายการมีชีวิตที่สงบ ภายใต้ความร่มรื่นเขียวขจีของธรรมชาติ ต้นไม้ในวิถีชีวิตการดำเนินชีวิตของครุมนตรีตราโมทได้เป็นอย่างดี

สภาพแวดล้อม

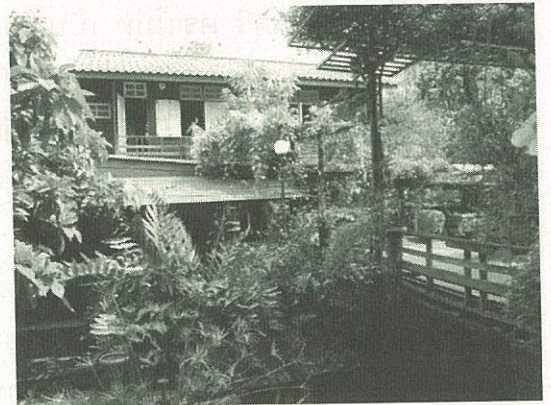
บ้านครุมนตรี ตราโมท เป็นเรือนไม้ 2 ชั้น ตั้งเรือนอยู่ท่ามกลางความร่มรื่นของพรรณไม้มีการจัดวางตำแหน่งผสมผสานกันทั้งไม้ผล และไม้ประดับอย่างเหมาะสมกลมกลืน มีไม้ดอกผลิดอกส่งกลิ่นหอมชุ่มประดู มีไม้เลื้อยผลิดอกสอดประสานอยู่ทำให้ทางเข้าบ้านโสมส่องแสงดูร่มรื่นและสง่างามทางเดินเข้าไปยังตัวเรือนลาดเลาะสระน้ำ โดยที่บนไม้กระดานทางเดินนั้นยังมีชუმไม้ให้ร่มเงาเป็นระยะๆ บ้านครุมนตรีมีการต่อเติมขึ้นจากเดิมให้เป็นเรือนพระเรือนครุมีห้องสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในพิธีไหว้ครุครอบครุ และพระพุทธรูปแบบมอญทรงเครื่องแบบพระมหามัณเฑียร อยู่ด้านหลังของเรือนนอนติดกันเป็นลานจัดกิจกรรมที่ต่อเติมเป็นห้องเก็บรวบรวมเอกสาร และผลงานสำคัญของ ครุมนตรี ตราโมท นับเป็นเรือนตัวอย่างที่สำคัญของกวีไทยที่มีมรดกความงามสถาปัตยกรรมอยู่อาศัยอย่างลงตัวและเหมาะสมยิ่งสภาพแวดล้อมกับผู้พักอาศัย

ตัวเรือนมีโครงสร้างทำด้วยไม้เป็นส่วนมาก ตั้งอยู่บนระบบเสาคานการใช้ประโยชน์ของพื้นที่ตรงไปตรงมาคือ เป็นห้องโถงสี่เหลี่ยมผืนผ้าขนาดใหญ่โล่ง ใช้เป็นที่รับแขกทำงานนั่งเล่นและรับประทานอาหารบางส่วนถูกกันห้องไว้ต่างหากเพื่อความเป็นส่วนตัวเช่นห้องทำงานห้องนอนเป็นต้นสำหรับชานเรือนใช้เป็นที่พักซัอม แต่งเพลงรอบๆ เรือนมีการปลูกพืชสวนครัวและพืชอาหารอื่นๆ เช่น มะม่วงรวมถึงพืชที่มีดอกหอมอีกด้วย

ยิ่งไปกว่านั้นด้วยผู้อยู่อาศัยอยู่ในเรือนมาหลายช่วงอายุคนจึงมีทักษะและประสบการณ์ในการดนตรีที่สืบทอดต่อกันมาอย่างยาวนาน จึงมีทักษะภูมิปัญญาความสามารถและความชำนาญในการปรับตัวเรือนให้ผสมผสานกับวิถีชีวิตได้เป็นอย่างดีดังจะเห็นได้จากพื้นที่แต่งเพลงที่แวดล้อมด้วยความสงบมีบรรยากาศโดยรอบเหมาะสมต่อการซัอมด้วยเช่นกัน

สรุปได้ว่า บ้านครุมนตรี ตราโมท จึงเป็นแหล่งเรียนรู้ที่สำคัญของชาติ เป็นสำนักวิชาการการดนตรีไทยชั้นสูง ที่ใครได้เข้าชมพื้นที่จริงซึ่งเป็นแหล่งรวบรวมองค์ความรู้ จะได้ทราบเข้าถึงวิถีไทยโบราณ ที่ได้คิดผลงานทางศิลปะให้กับแผ่นดินไว้มากมาย ตัวบ้านห้องนอน ห้องนั่งเล่น ห้องพระ พื้นที่สวนหน้าบ้าน สระน้ำ ลานบ้าน และการจัดสวนต้นไม้ เป็นต้น ทั้งสิ้นที่กล่าวมานั้นจึงเป็นพิพิธภัณฑ์ที่มีชีวิต มีคุณค่ายิ่งต่อวงวิชาการสืบไป

ท่านจากไป เมื่อ วัน อาทิตย์ ที่ 6 สิงหาคม พ.ศ. 2538 สิริรวมอายุ 95 ปี มีชีวิตอยู่นั้น ท่านได้สร้างผลงานมากมายไม่สามารถกล่าวได้ครบถ้วน ตั้งแต่ในสมัยรัตนโกสินทร์ ในรัชสมัยของพระมหากษัตริย์ราชวงศ์จักรีรวม 5 แผ่นดิน นับตั้งแต่รัชกาลที่ 5-รัชกาลที่ 9

ภาพที่ 61-62 สภาพแวดล้อม บ้านครุมนตรี ตราโมท

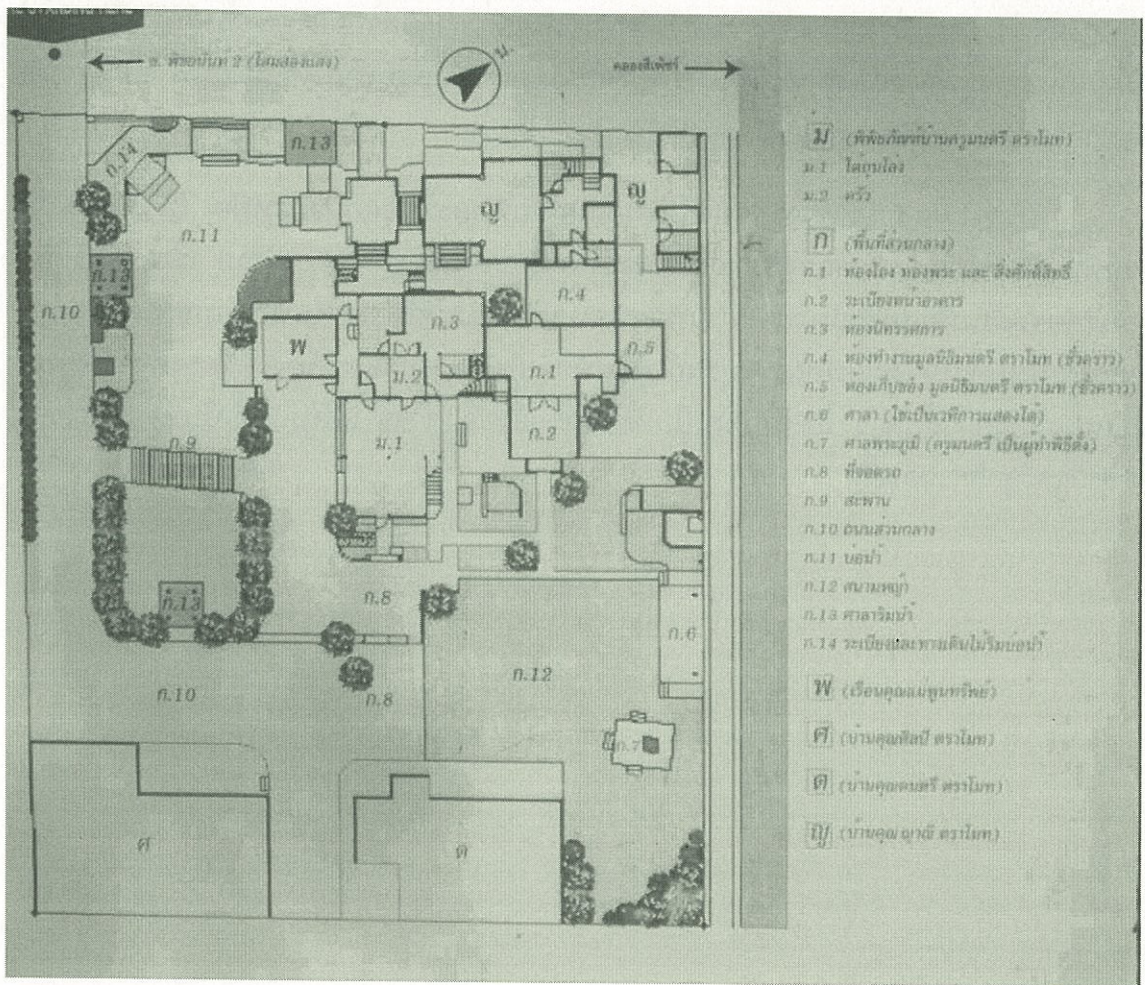
ผังบริเวณ

ลักษณะที่ดินของบ้านครุมนตรี ตราโมท มีลักษณะสี่เหลี่ยมจัตุรัสขนาดประมาณ 1 ไร่ ถนนทางเข้าบ้านเป็นซอยพิชยพันธ์ ถนนติวานนท์ ย่อยจากซอยหลัก สุดปลายถนนจะเป็นคลองสีเพ็ชรจากอดีตที่เป็นคลองใหญ่ใช้สัญจร ปัจจุบันไม่ได้ใช้งานด้านคมนาคมแล้ว จึงมีลักษณะเป็นคลองระบายน้ำแทนและเริ่มมีกลิ่นเหม็นจากคลองที่เริ่มนิ่ง ตรงข้ามบ้านยังเป็นพื้นที่โล่งมีทิวทัศน์สูงประมาณ 1 ไร่ เช่นกัน

ประตูทางเข้าบ้านจะอยู่ชิดรั้วถึงก่อนหันที่เมื่อเลี้ยวเข้ามาในที่ดินแล้ว ด้านขวาจะประดับด้วยแนวต้นไม้ประดับรั้วสูงใหญ่ ด้านซ้ายจะติดสระน้ำเดิมที่เคยขุดไว้ตั้งแต่ซื้อที่ดินเมื่อแรกโดยจะมีศาลาตรงประตูที่เมื่อเลี้ยวเข้ามา ได้หันที่เพื่อเป็นจุดหรือทางแยกสำหรับทางเดิน

ริมรั้วและริมน้ำไปยังบ้านนายญาณี ตราโมท ซึ่งเป็นกลุ่มบ้านหลังใหม่ที่อยู่ติดริมรั้วด้านถนนไปจรดคลอง

สภาพคลองที่เหลื่อปรากฏอยู่จะเป็นรูปตัวตัวแอล (L) ปลายถนนคอนกรีตเสริมเหล็กจะไปสุดที่บ้านของอาจารย์ศิลป์ ตราโมท และบ้านอาจารย์ดนตรี ตราโมท จบด้วยลานสนามหญ้าสำหรับจัดกิจกรรมทางดนตรีทุกอย่าง ที่อยู่ติดคลองโดยมีศาลาสำหรับการแสดง ดิตรีมรั้วคลองสี่เพ็ชร ที่เป็นตัวเชื่อมห้องโถง ห้องพระ ห้องทำงานมูลนิธิ ที่เป็นส่วนต่อเติมใหม่ออกมาจากบ้านหลังแรกดั้งเดิมของ ครูมนตรี ตราโมท บ้านของครูมนตรี ตราโมท ปัจจุบันจัดเป็นพิพิธภัณฑ์ เพื่อเปิดให้เข้าชมงานวิถีชีวิตทางวัฒนธรรมได้อย่างสมบูรณ์

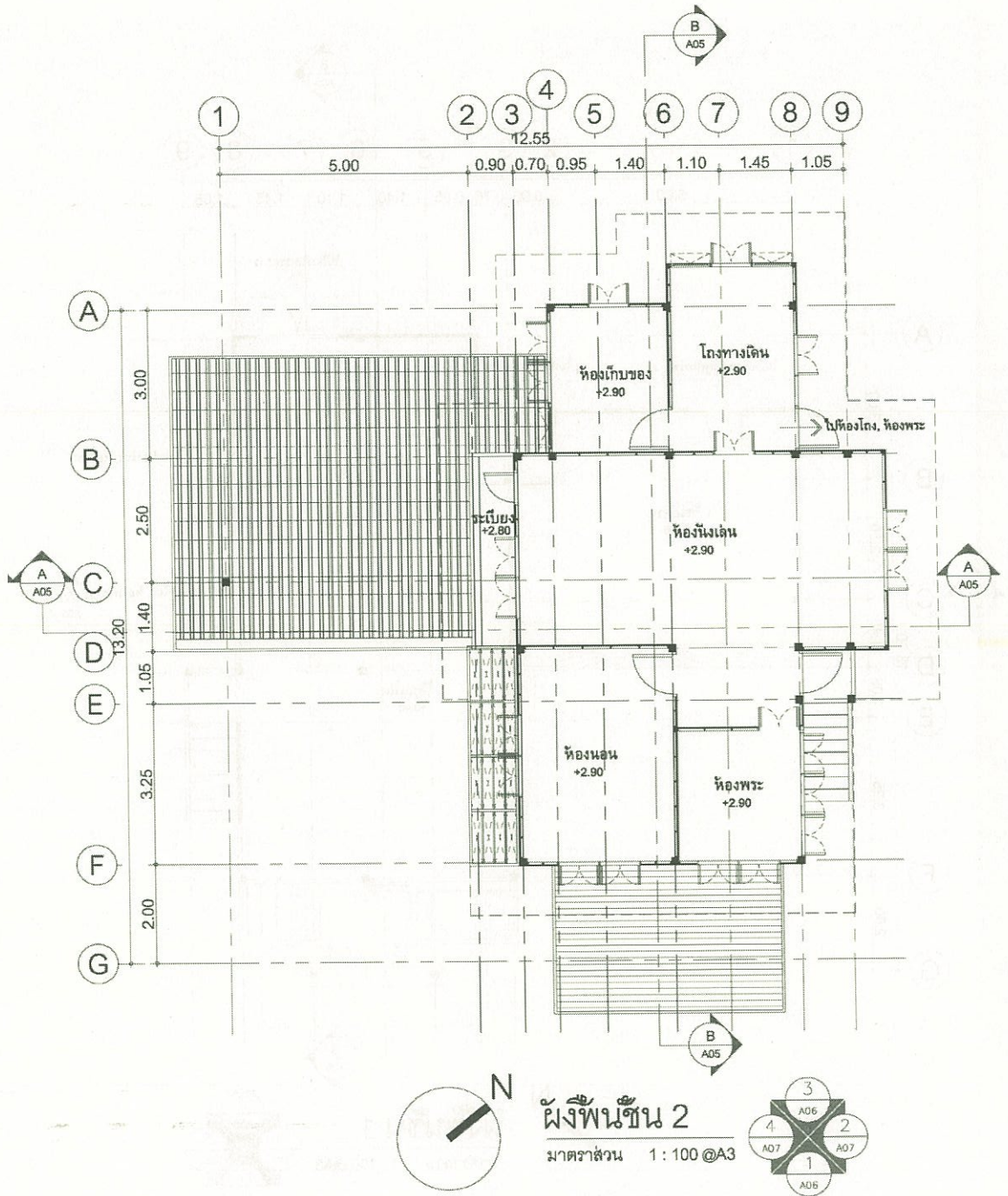

ภาพที่ 63 แสดงผังที่ตั้งภายในพิพิธภัณฑ์ บ้านครูมนตรี ตราโมท

สถาปัตยกรรมและผังบ้าน

บ้านक्रमนตรี จัดเป็นบ้านไม้ 2 ชั้นยกใต้ถุนสูง ยกเว้นระบบพื้นที่เปลี่ยนเป็น โครงสร้างคอนกรีตเสริมเหล็กเนื่องจากการยกบ้านสูง 1.50 เพื่อหนีน้ำท่วม โครงสร้างไม้ ระบบเสาและคาน ฝ้าอาคารเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า สามห้องเสาหลักใต้ถุนโล่ง (Bay) 4.50 เมตร และ 3.00 เมตร จัดเป็นชุดโต๊ะนั่งคุยและตู้แสดงและจำหน่ายของที่ระลึกและห้องเสา ส่วนครัวอีก 3.00 เมตร และส่วนด้านหน้าติดสระน้ำในบ้านต่อหลังคาเพิงหมาแหงนเพื่อ จอดรถขนาด 4.00x5.00 หนึ่งโรง ขนาดความกว้างของบ้าน (Span) 7 เมตร มีเสา กลางบ้านแบ่งหน้ากว้างออกเป็น 3.50 เมตร และ 2.50 เมตร และมีเสาขึ้นไปรับชั้นสอง กับบันไดอีกสามเสาที่ระยะ 1.00 เมตร ในส่วนด้านหน้าจะมีส่วนของทางขึ้นบันไดชั้น 1 นี้ ในด้านหน้าจั่วและต่อหลังคาเย็นเป็นพาไลไปกันแดดกันฝนส่วนบันไดขึ้นใต้ถุนนี้ ทั้งที่ส่วนที่ เข้าจากโรงรถก็เป็นเพียงบันไดเล็กๆ เท่านั้น

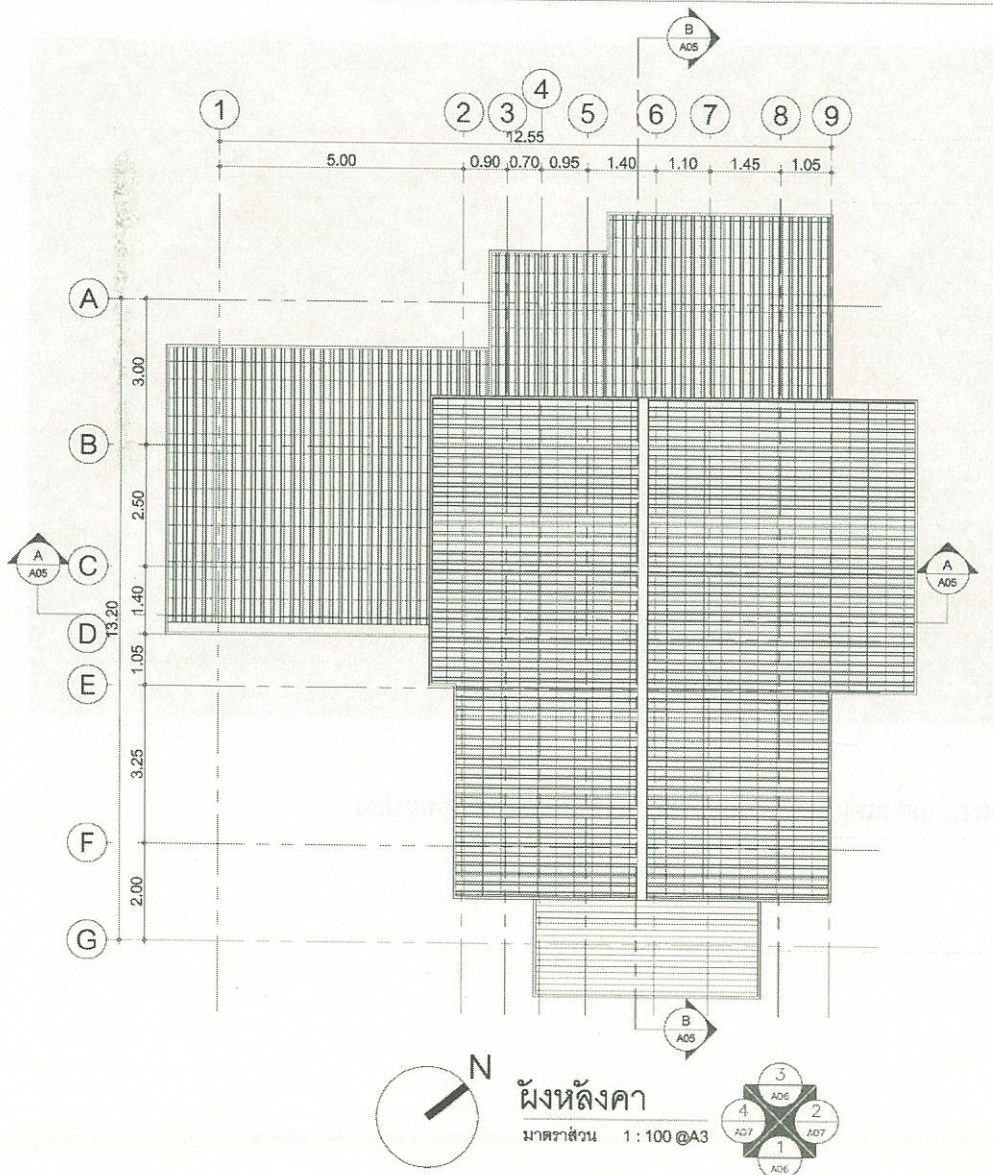
ในส่วนของชั้นที่สองจากบันไดทางขึ้นด้านทิศตะวันออกเฉียงเหนือ ในอดีตจะเป็น ส่วนที่หันด้านหน้าเข้าหาคลองสี่เหลี่ยม (ปัจจุบันเหมือนเป็นด้านหลังของบ้าน) เมื่อเข้าตัวบ้าน ด้านซ้ายจะเป็นห้องพระถัดไปจะเป็นห้องนอนของक्रमนตรี ตราโมท ด้านขวาตรงกลาง ทั้งหมดเป็นห้องโถงใหญ่ที่เปิดทะลุถึงกันเป็นห้องนั่งเล่น และส่วนห้องเล็กสองห้องที่อยู่บน ตำแหน่งห้องครัวชั้นล่าง ปัจจุบันจัดเป็นห้องแสดงสิ่งของต่างๆ แต่ในอดีตเป็นห้องนอนของ ลูกชายและลูกสาวของครู

ภาพที่ 65 แสดงผังพื่นชั้น 2

หลังคา

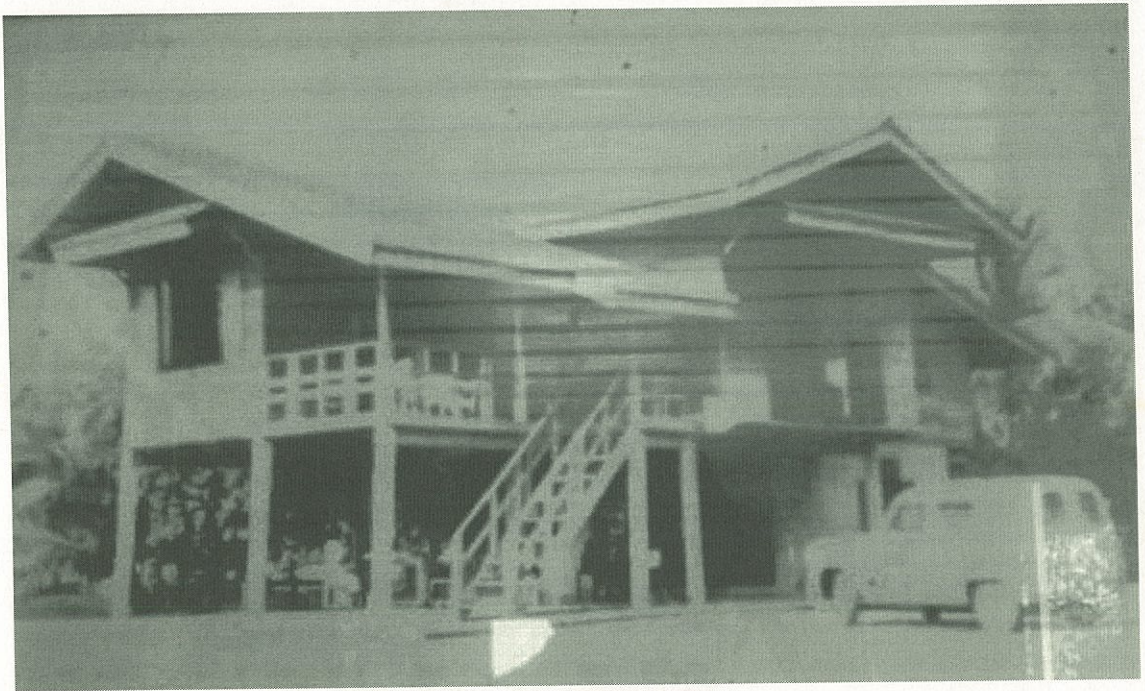
หลังคาบ้านครุมนตรี เป็นทรงหน้าจั่ว (Gable) เอียง 30 องศา มุงด้วยกระเบื้องที่ลอนคู่คลุมพื้นที่สองห้องเสาหลัก ในส่วนของห้องโถงกลางยื่นส่วนของหลังคาเพิ่มอีก 1.50 เมตร และ 0.50 เมตร ส่วนห้องเสาที่สามในส่วนห้องนอนเล็กๆ หลังคาเป็นเพิงหมาแหงนต่อออกจากจั่วอีกที

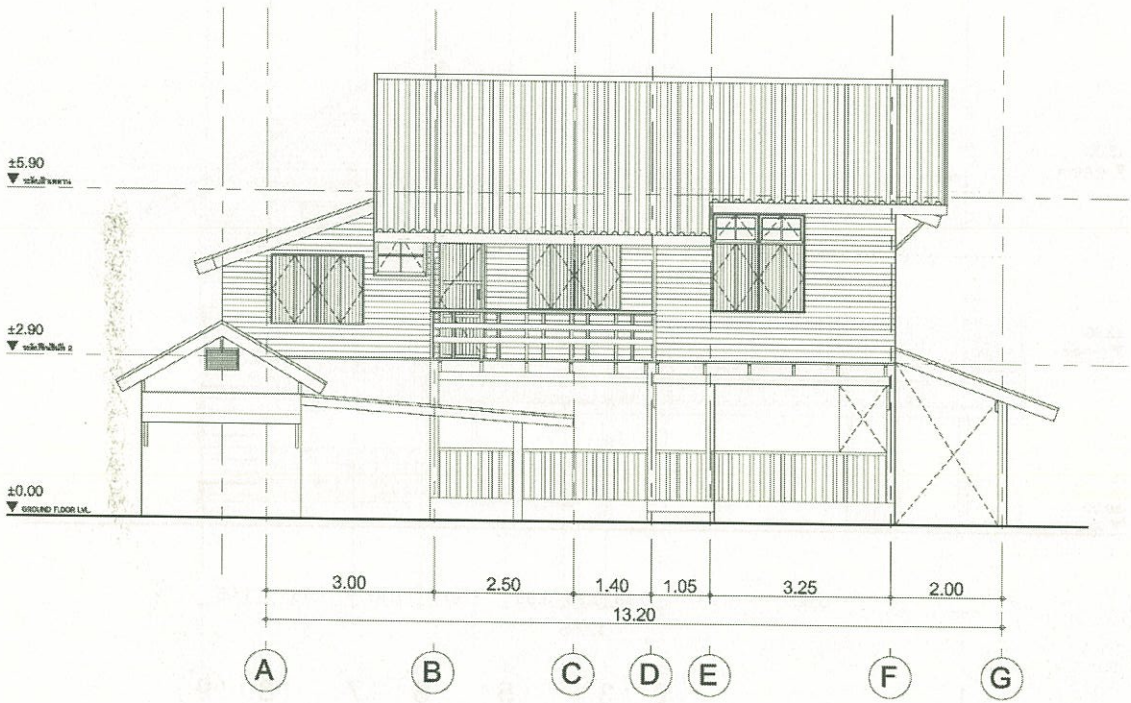
ภาพที่ 66 แสดงผังหลังคาบ้าน

เปรียบเทียบความเปลี่ยนแปลงของตัวอาคาร

จากการสำรวจรั้ววัดบ้านครุมนตรีในปัจจุบัน จะพบความเปลี่ยนแปลงที่สำคัญ คือ ทรงหลังคาที่เปลี่ยนไปจากเดิมที่ผังหลังคาจะเป็นหน้าจั่วสองหลังมาชนตั้งฉากกันเป็นตะเข้รางขึ้น โดยใช้ที่ห้องเสาหลักคือ 3.50 เท่านั้น ส่วน 2.50 เมตร ที่เป็นห้องพระปัจจุบันจะเป็นส่วนระเบียงบันได ก็ปรับเป็นหลังคาจั่วใหญ่คลุมทั้งสองช่วงเสาดตามที่ได้สำรวจไว้

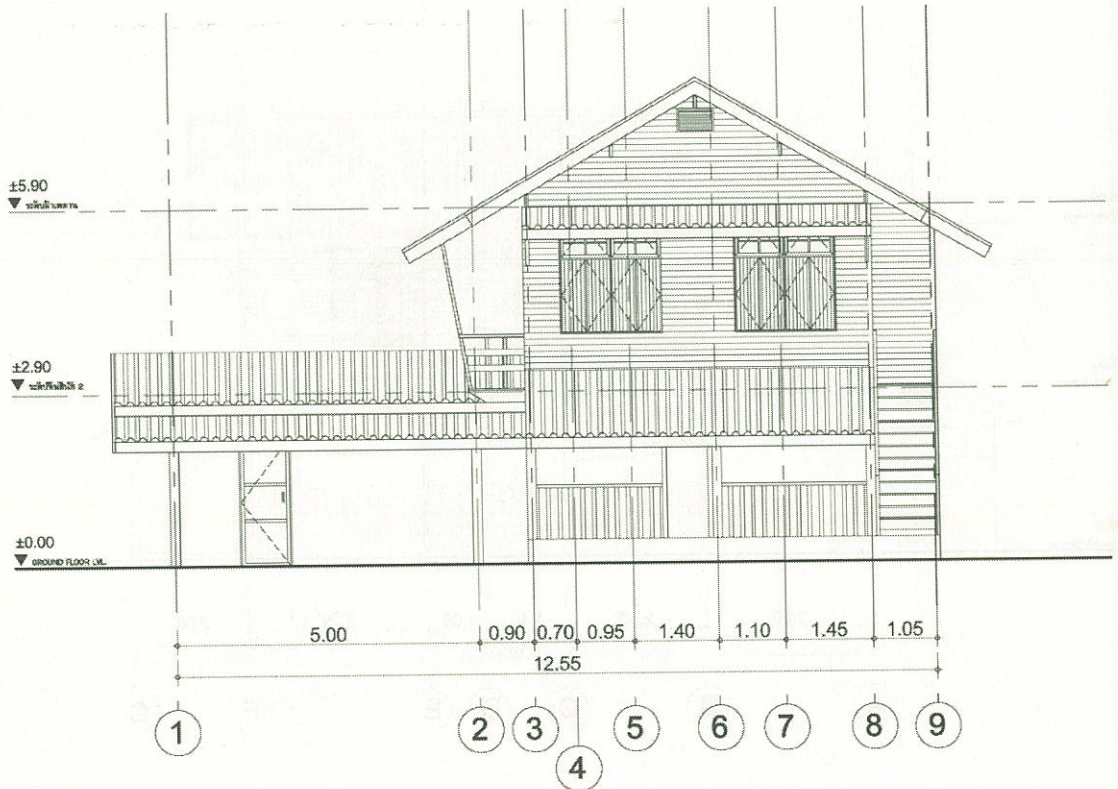
ภาพที่ 67 แสดงบ้านตั้งแต่เริ่มสร้างก่อนที่จะมีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลง

รูปด้าน 1

มาตราส่วน 1:100 @A3

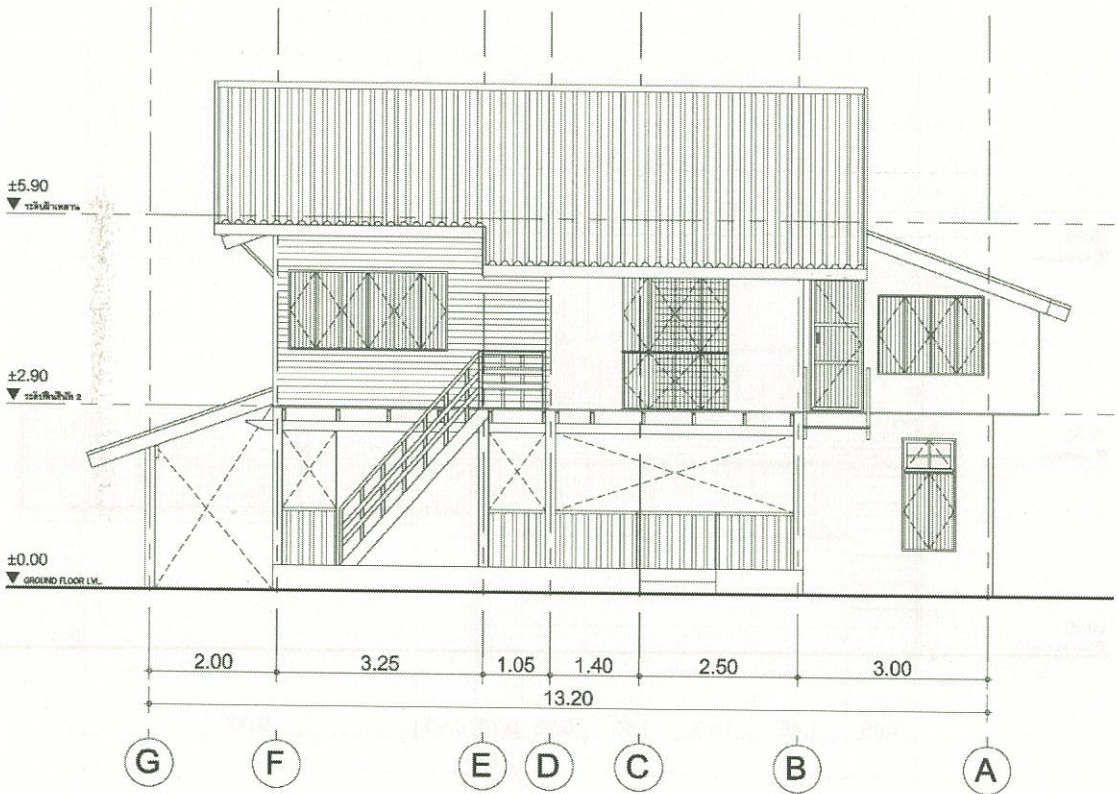
ภาพที่ 68 แสดงรูปด้าน (1)

รูปด้าน 2

มาตราส่วน 1 : 100 @A3

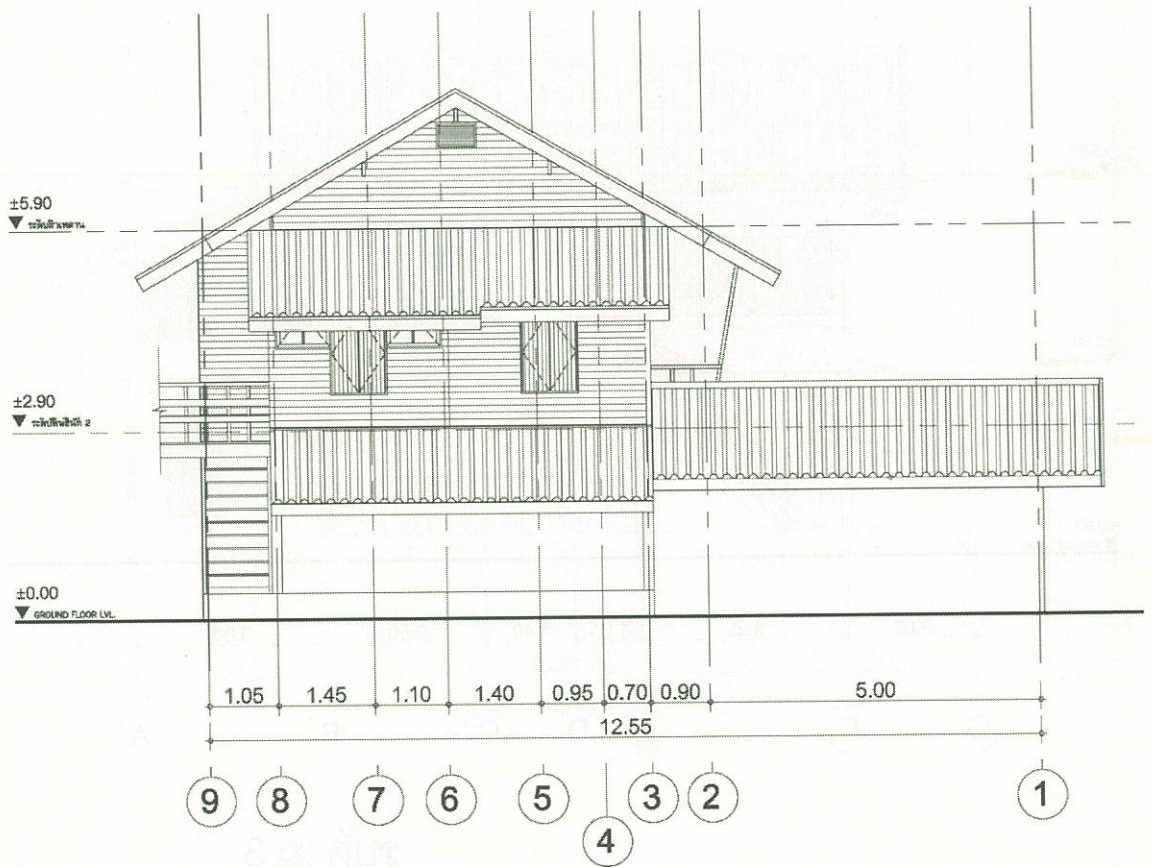
ภาพที่ 69 แสดงรูปด้าน (2)

รูปด้าน 3

มาตราส่วน 1:100 @A3

ภาพที่ 70 แสดงรูปด้าน (3)

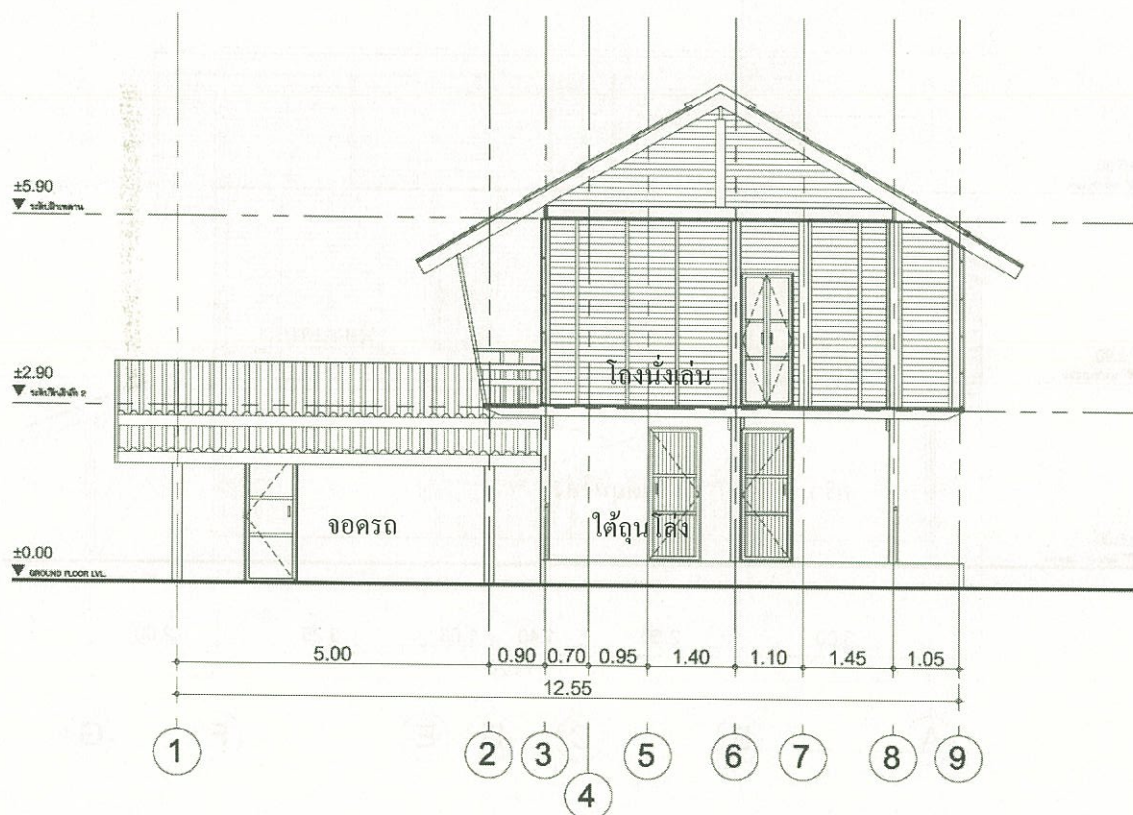

รูปด้าน 4

มาตราส่วน 1 : 100 @A3

ภาพที่ 71 แสดงรูปด้าน (4)

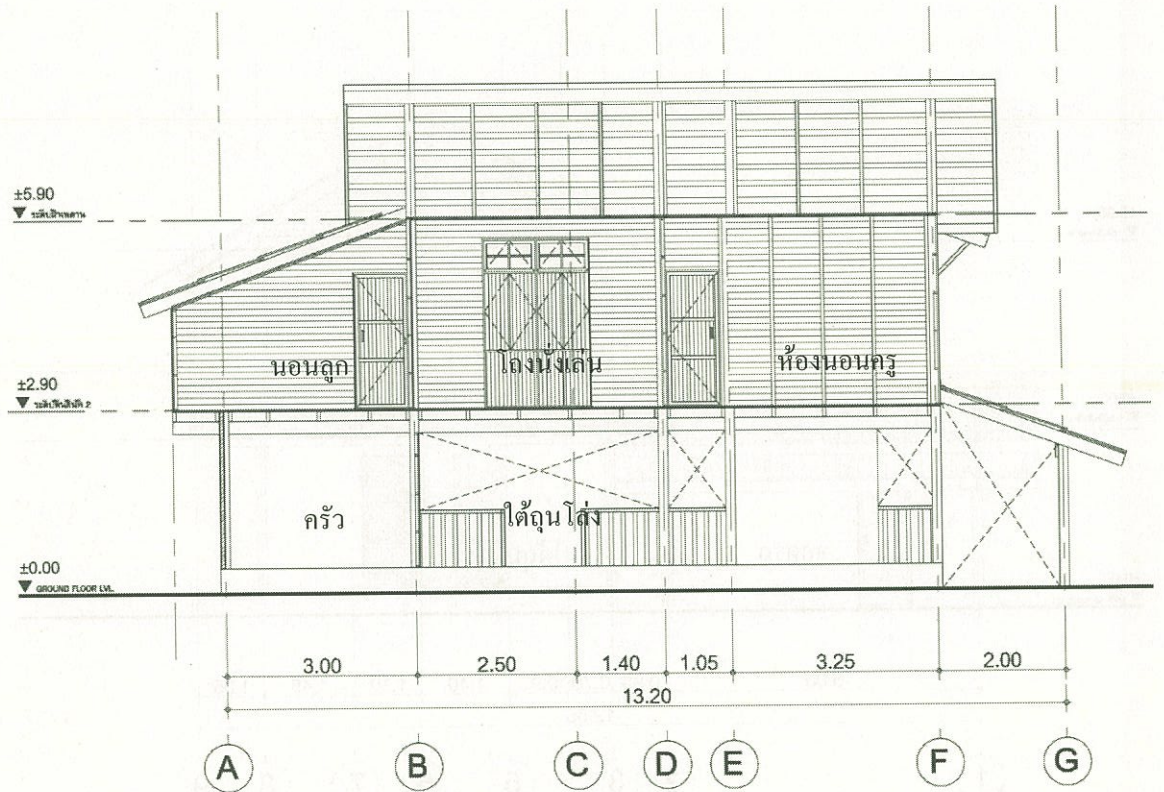
)

รูปตัด A

มาตราส่วน 1 : 100 @A3

ภาพที่ 72 แสดงรูปตัดตามยาว (A)

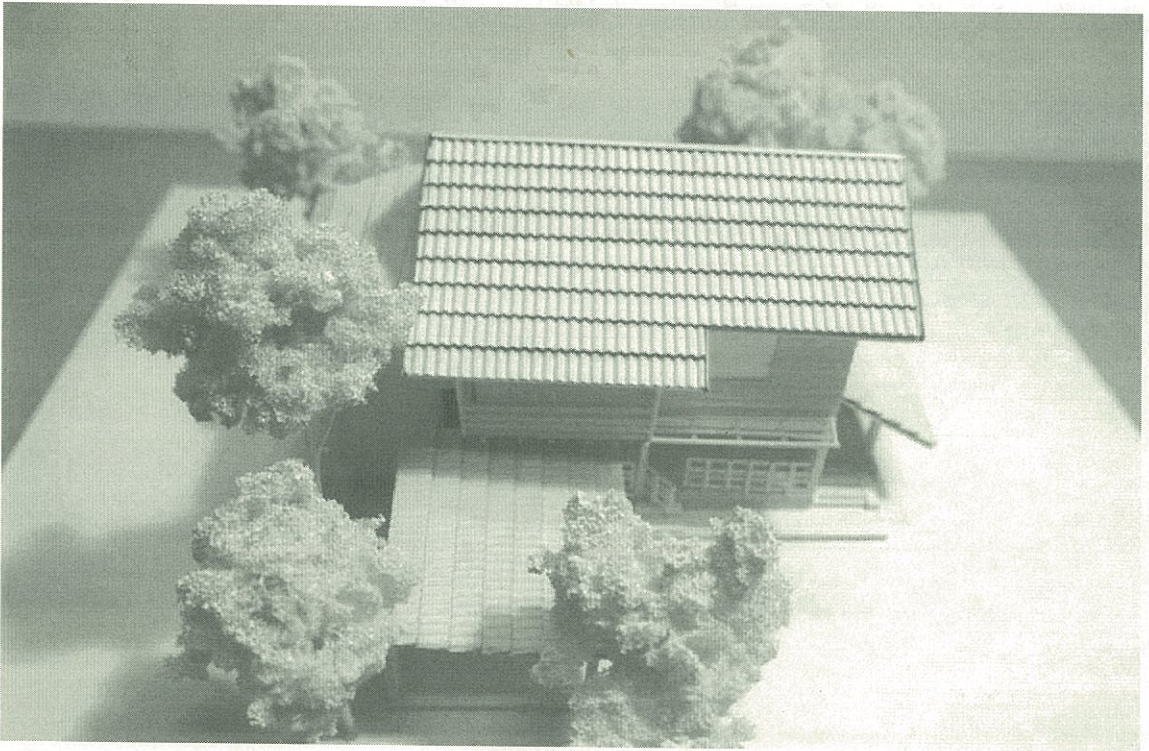
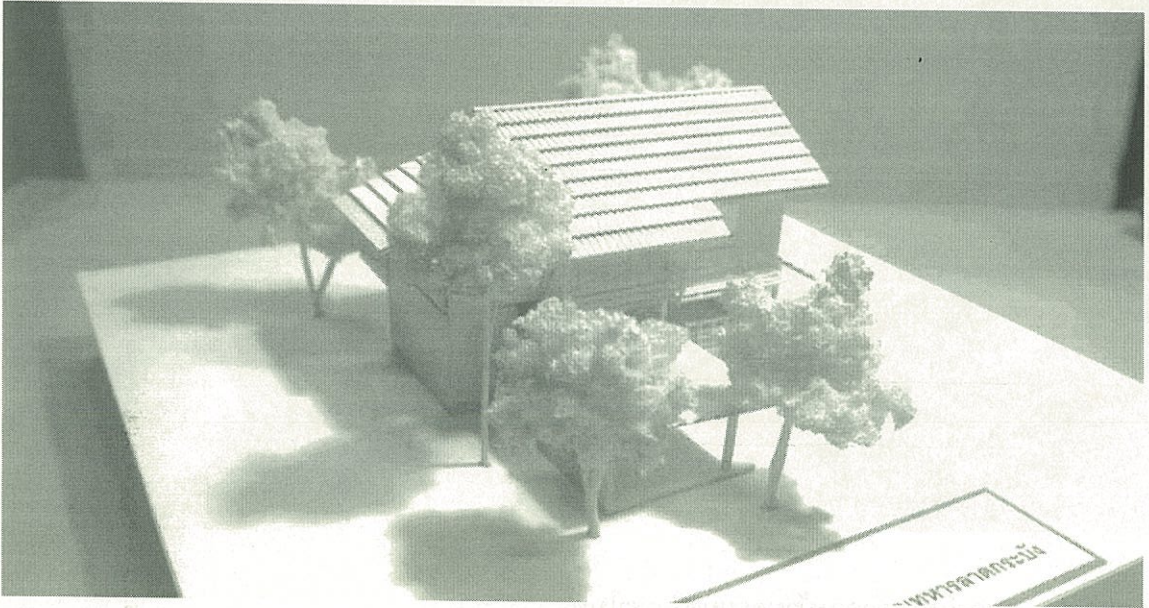

รูปตัด B

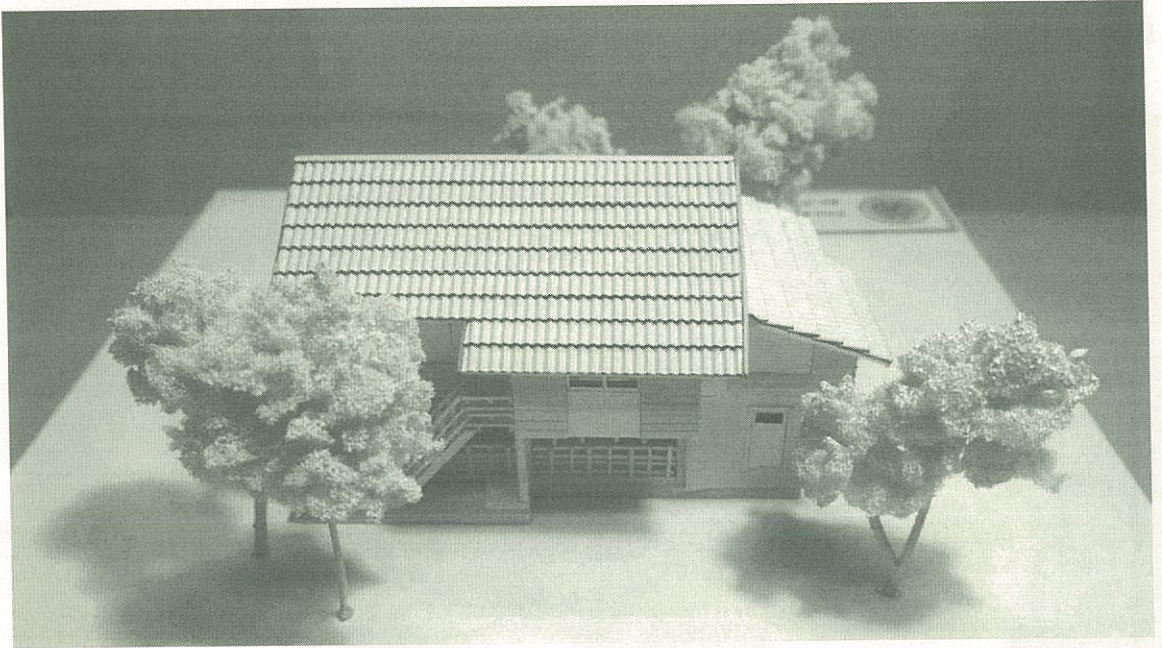
มาตราส่วน 1:100 @A3

ภาพที่ 73 แสดงรูปตัดตามยาว (B)

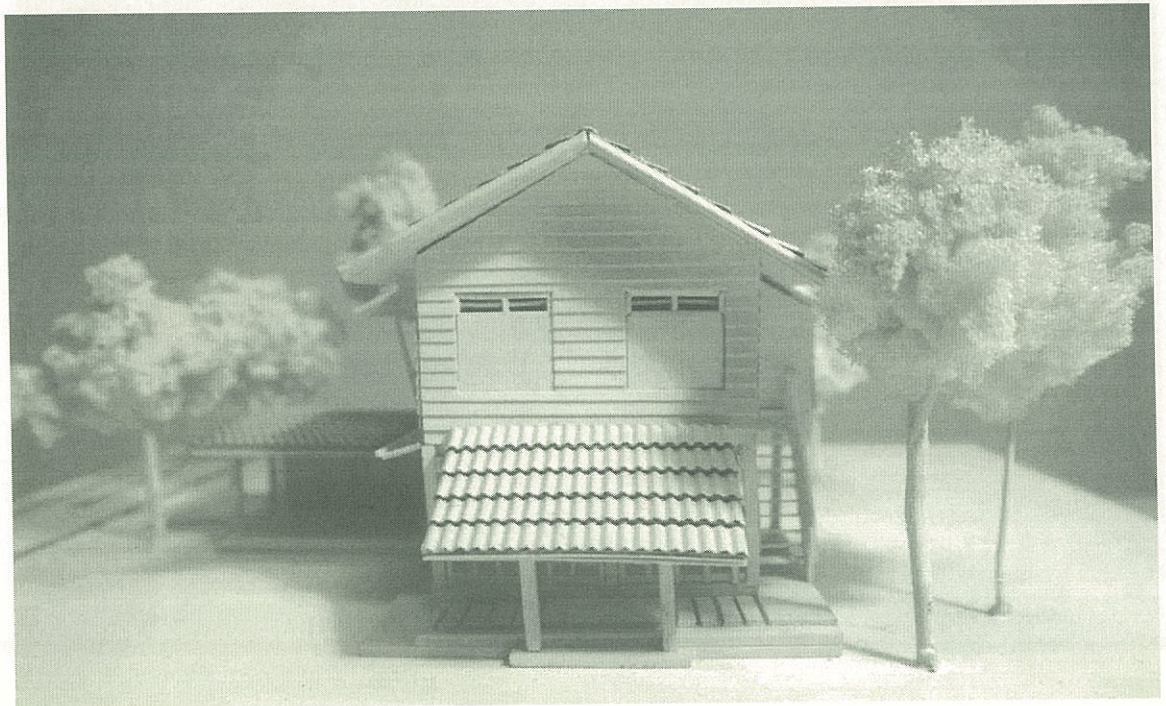
แสดงหุ่นจำลองบ้านครุมนตรี ตราโมท

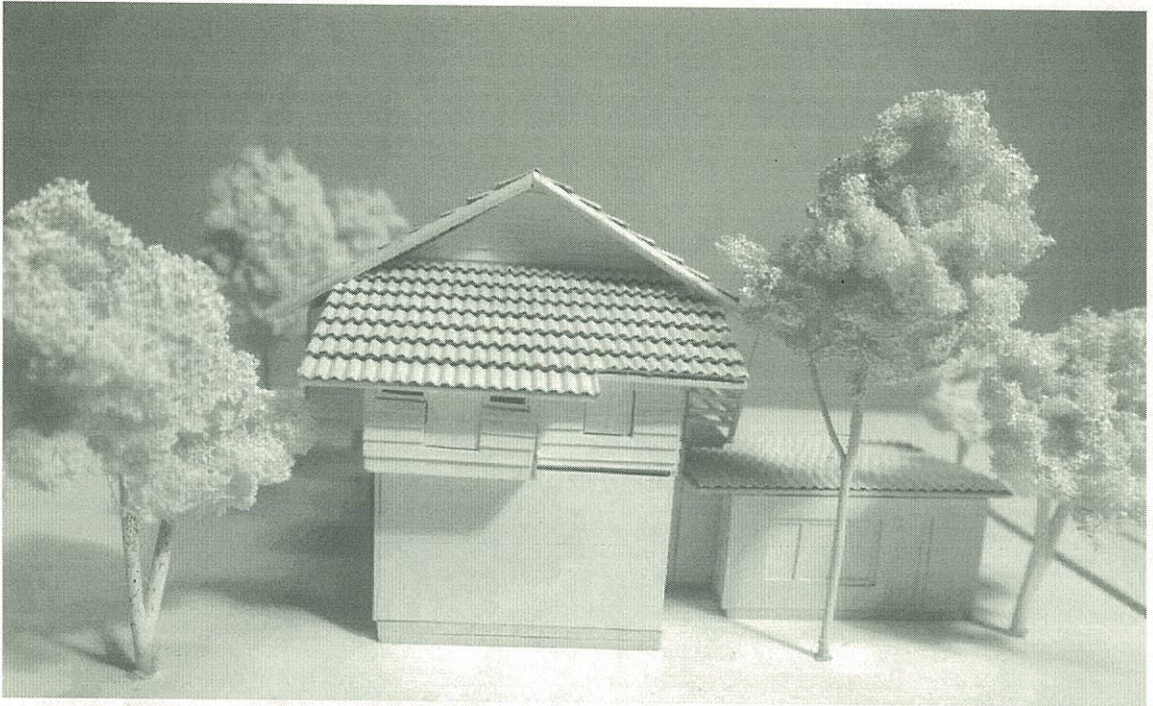
ภาพที่ 74-75 แสดงถึงหุ่นจำลองบ้านครุมนตรี ตราโมท บริเวณด้านหน้าตัวบ้าน เห็นถึงทางเข้าบ้านที่มีความร่มรื่นของพันธุ์ไม้

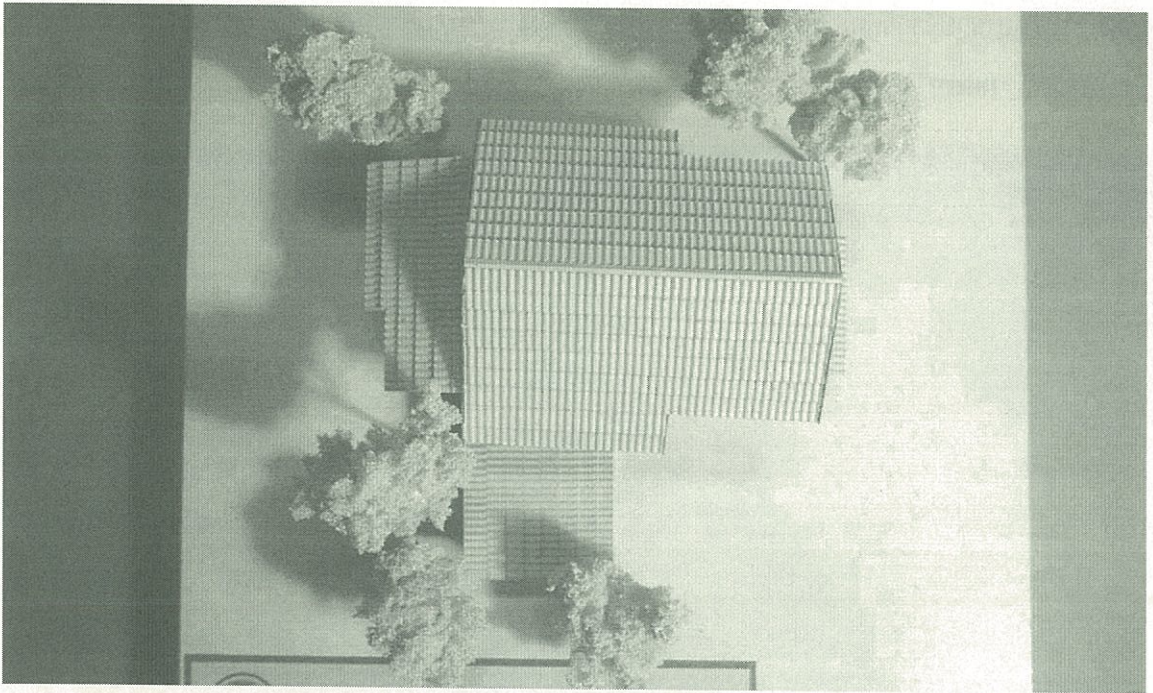
ภาพที่ 76 แสดงถึงหุ่นจำลองบ้านครุมนตรี ตราโมท
บริเวณด้านหลังตัวบ้าน เห็นบันไดทางขึ้นลงระหว่างชั้นล่างและชั้นบน

ภาพที่ 77 แสดงถึงหุ่นจำลองบ้านครุมนตรี ตราโมท
บริเวณด้านข้าง ทิศตะวันออกของตัวบ้าน เห็นพื้นที่จัดวางเครื่องเรือนและไม้ประดับในร่ม

ภาพที่ 78 แสดงถึงหุ่นจำลองบ้านครุมนตรี ตราโมท บริเวณด้านข้างทิศตะวันตกของตัวบ้าน เห็นส่วนจอตลอดและห้องเก็บของ

ภาพที่ 79 แสดงถึงหุ่นจำลองผังบริเวณบ้านครุมนตรี ตราโมท

ภาพที่ 80 ความงามภาพลายเส้นบ้านครูมนตรี ตราโมท

เขียนภาพโดย นายจิราวัฒน์ พลสามารถ (นักศึกษาคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบัง)

ภาพที่ 81 บริเวณหน้าบ้าน มีคลองสีเพ็ชรที่เก่าแก่ ใกล้ๆตัวบ้าน

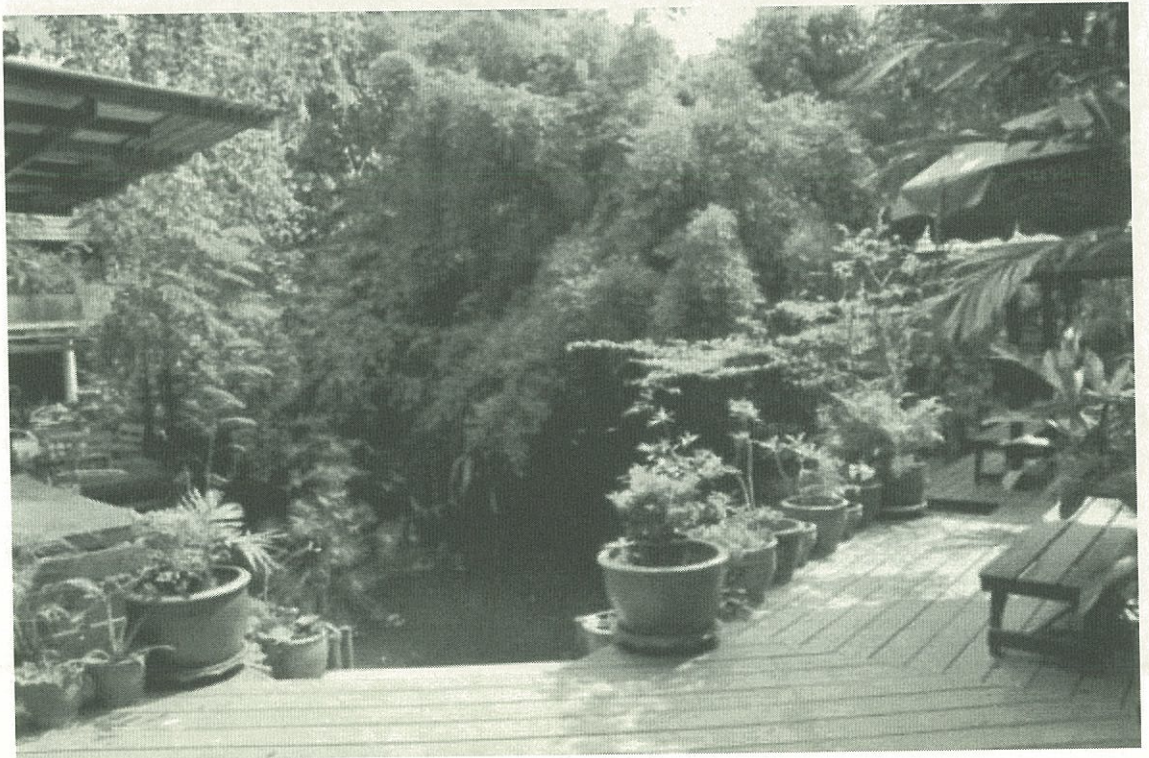
ภาพที่ 82-83 แสดงถึงบริเวณทางถนนทางเข้าหน้าบ้านครูมนตรี ตราโมท

ภาพที่ 84-85 ประตูทางเข้าบ้านครูมนตรี ซึ่งมีการออกแบบอย่างสวยงาม

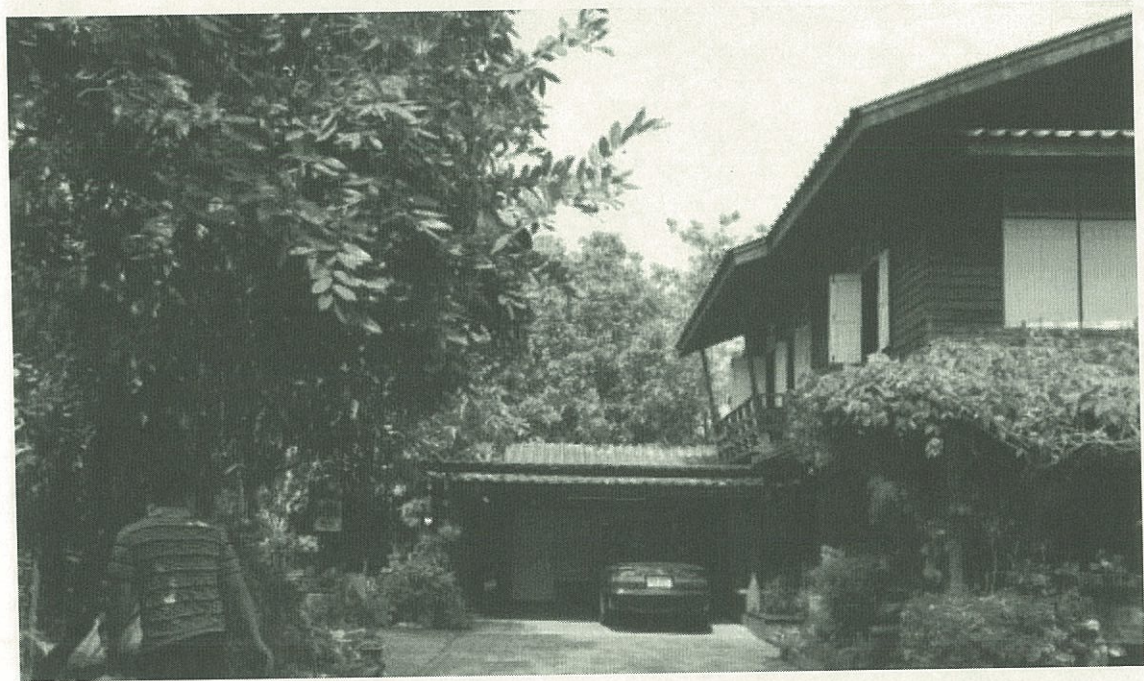
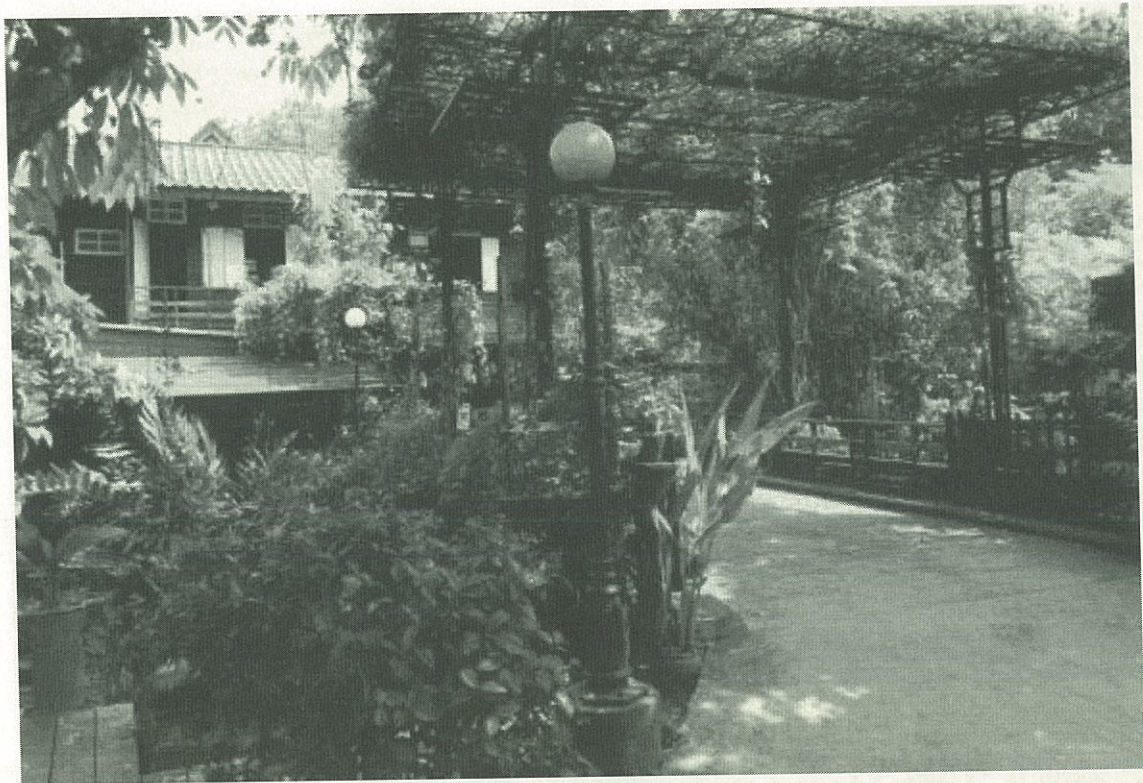
ภาพที่ 86-87 บริเวณถนนหน้าตัวบ้าน ที่มีความร่มเย็นจากแมกไม้ และมีรูปถ่ายครุมนตรี ติดไว้ใต้ถุนบ้านอย่างสง่างาม

ภาพที่ 88-89 เป็นความร่วมมือ เชี่ยวขจีจากสภาพแวดล้อมปิดล้อมด้วยต้นไม้รอบตัวบ้าน

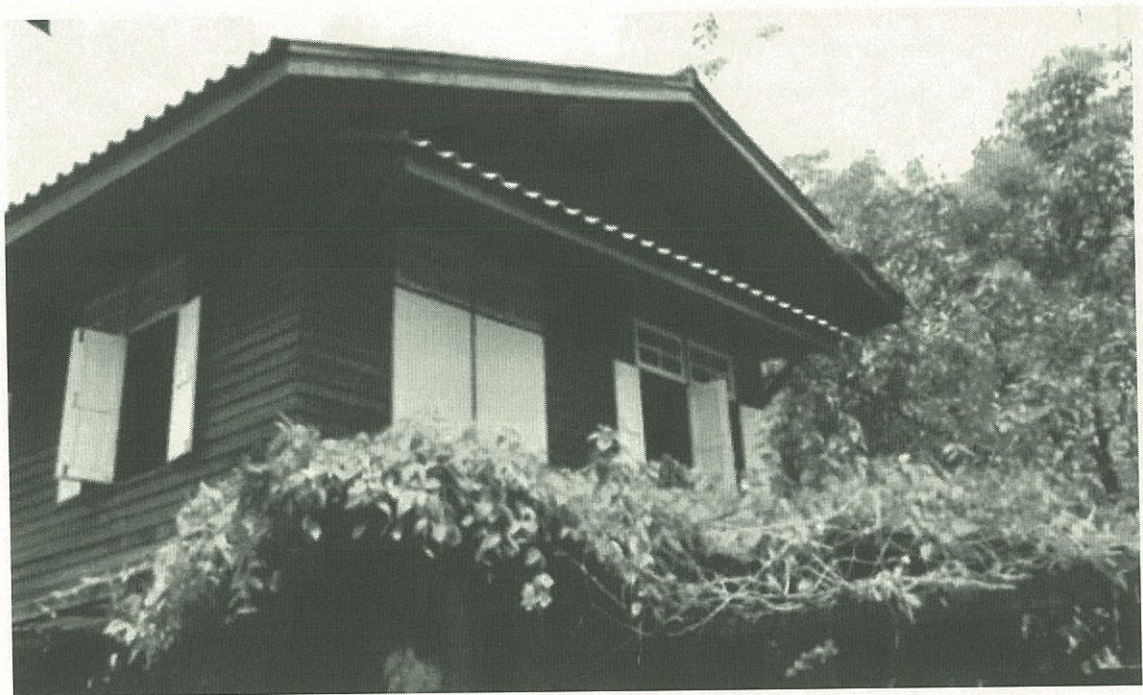
ภาพที่ 90-91 มีสระน้ำเล็กๆ และต้นไม้เล็กใหญ่ รอบบริเวณพื้นที่ทำให้เกิดความสดชื่น

ภาพที่ 92-93 มีซุ้มต้นไม้ที่สวยงามพร้อมมีกลิ่นหอม และบริเวณตัวบ้านปัจจุบันได้จัดเป็นพิพิธภัณฑ์ที่มีชีวิตอย่างลงตัว

ภาพที่ 94-95 บริเวณใต้ถุนชั้นล่าง ได้จัดต้อนรับแขกผู้มาศึกษาวิถีชีวิตของครุมนตรี ตราโมทตลอดจน การต้อนรับเป็นอย่างดี จากทายาท คือครุดนตรี ตราโมท และ คุณญาติ ตราโมท และอธิบายถึง วิถีชีวิตของครุมนตรี ตราโมท ได้อย่างลึกซึ้ง

ภาพที่ 96-97 ความสวยงามที่มีต้นไม้ต้นใหญ่ปลูกรอบบ้าน
และยังมีต้นไม้เลื้อยไปตามตัวบ้านที่สวยงาม

ภาพที่ 98 ห้องบูชาพระ และห้องไหว้ครู ครูมนตรี ตราโมท จะมากราบบูชาทุกวัน

ภาพที่ 99-100 ภายในห้องเล็กๆ ได้จัดสิ่งศักดิ์สิทธิ์กราบบูชาอย่างเรียบง่าย

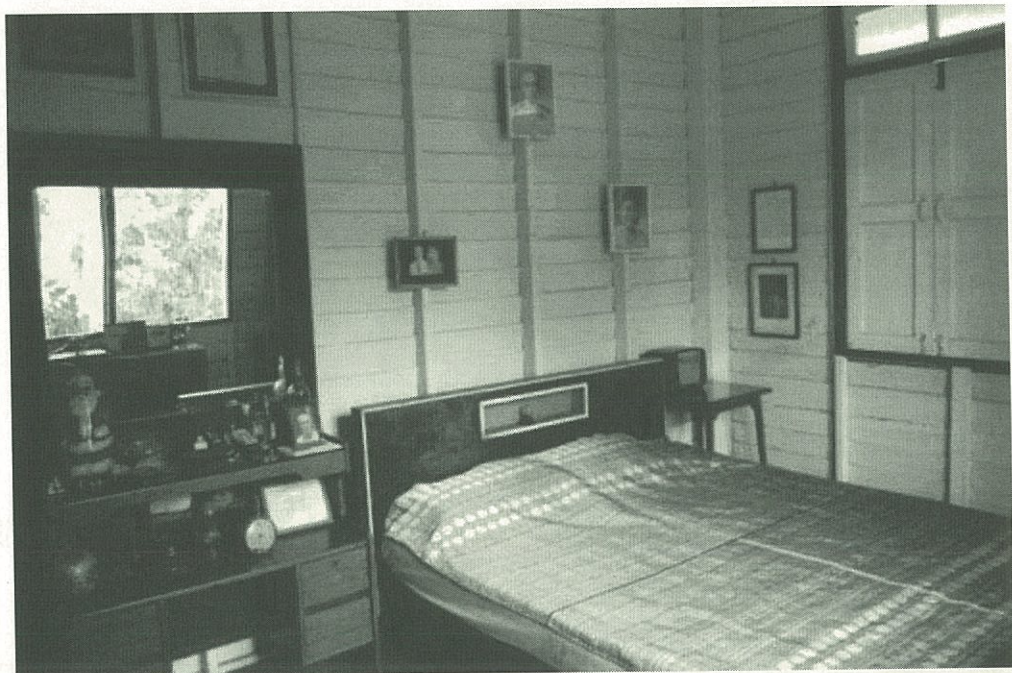
ภาพที่ 101-102 ภายในตัวบ้านจะมีรูปภาพติดเล่าเรื่องราวทางประวัติศาสตร์
ของครุมนตรี ตราโมท อย่างสมบูรณ์

ภาพที่ 103-104 โต๊ะ แก้วอี้ ที่จัดแสดงนั้นเป็นความผูกพันของครุมนตรีเป็นอย่างยิ่ง
เพื่อในการพักผ่อน เขียนหนังสือ เขียนกลอน แต่งเพลง เป็นต้น

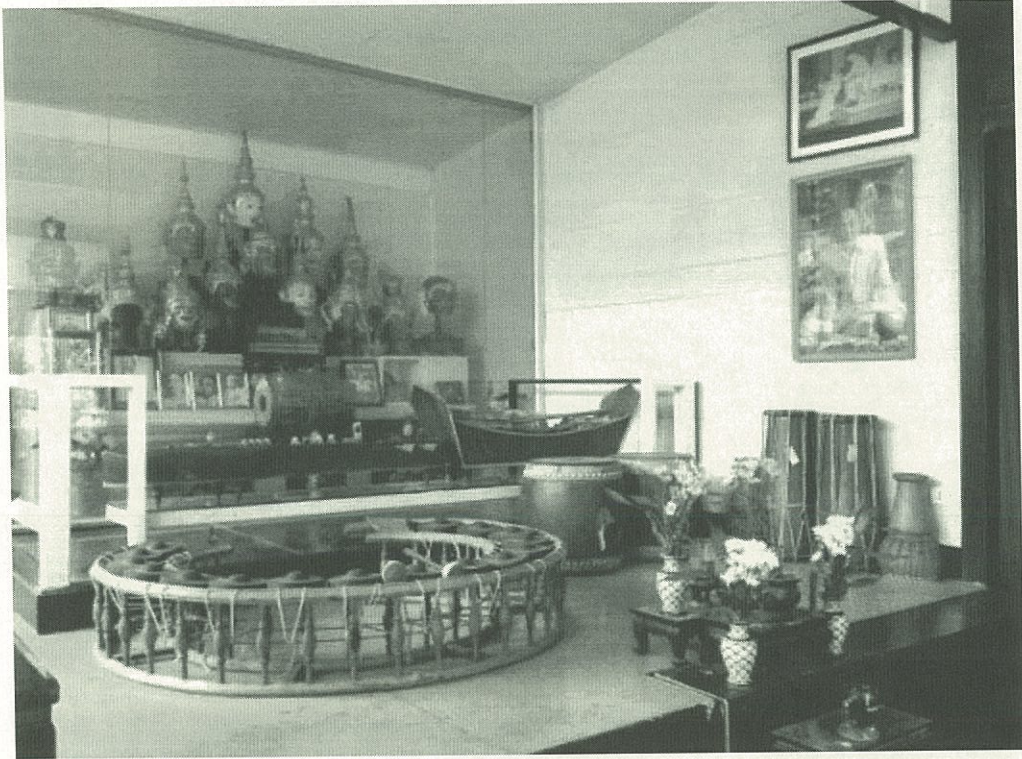
ภาพที่ 105-106 มุมห้องแต่ละห้อง ได้มีเรื่องราวที่ถ่ายทอดให้กับผู้เข้าชมอย่างประทับใจ

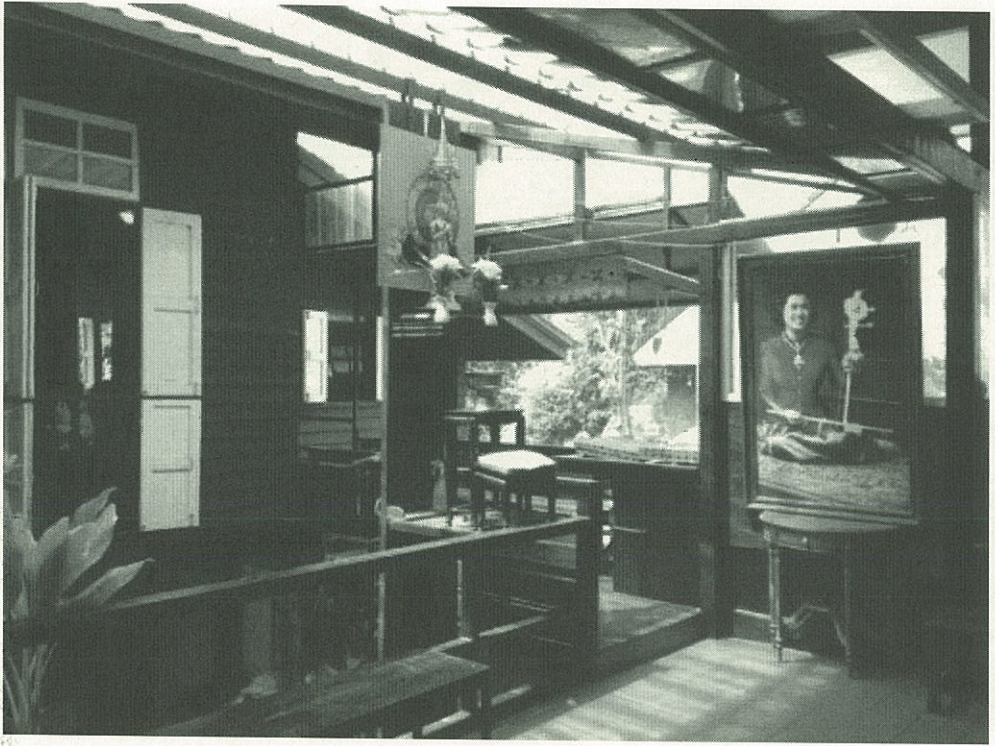
ภาพที่ 107-108 ภายในตัวบ้านที่สวองามเรียบง่ายลงตัว
แต่สิ่งที่สำคัญอีกจุดหนึ่ง คือเตียงนอนนั้น ครูดนตรี ตราโมท เล่าให้ฟังว่า “คุณพ่อ
(ครูมนตรี) จะเคาะจังหวะที่หัวเตียง เมื่อต้องแต่งเพลงต่อเนื่องเสมอๆ ”

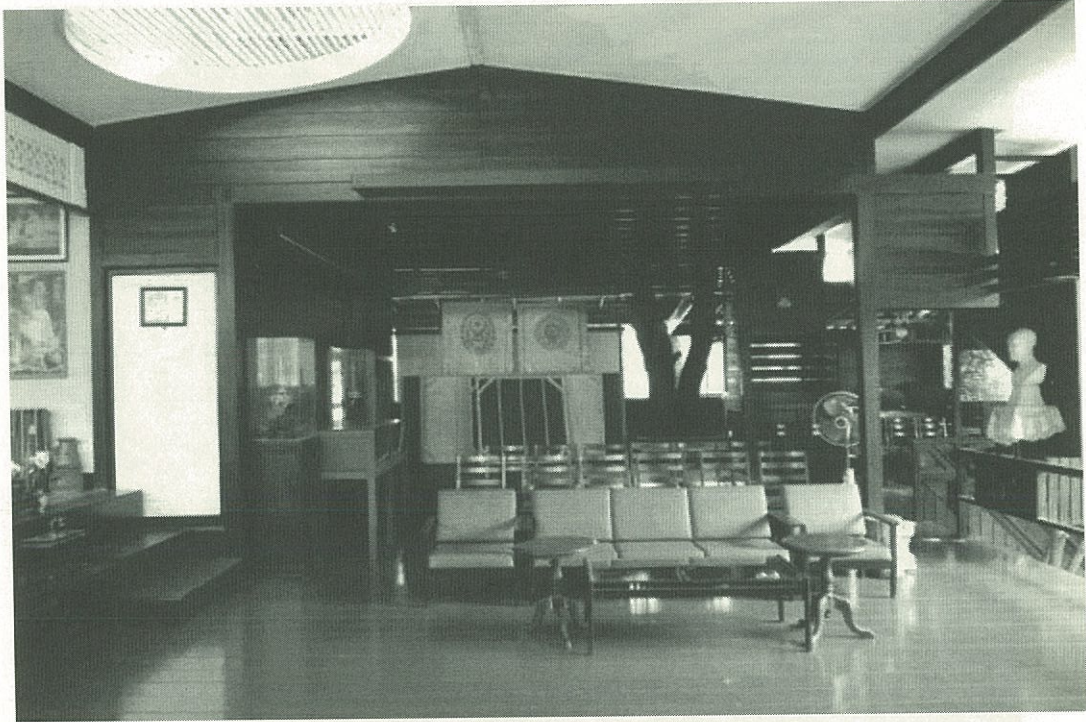
ภาพที่ 109-110 ห้องแต่ละห้องจะมีเครื่องราวทั้งสิ้น โต๊ะ ตู้ และซิมที่วางอยู่นั้น
ครูมนตรี ตราโมท ได้นำมาเผยแพร่ในประเทศไทยเป็นคนแรก

ภาพที่ 111-112 บ้านที่ต่อกจากบ้านเดิม ก็มีการตั้งโต๊ะหมู่บูชาอย่างสง่างาม

ภาพที่ 113-114 พื้นที่เชื่อมโยงระหว่างบ้านเก่า และบ้านใหม่ ลงตัวสวยงาม

ภาพที่ 115-116 เป็นการจัดพื้นที่แบบทันสมัย บ้านที่ต่อเติมใหม่
เพื่อรองรับกิจกรรม อื่นๆ

ภาพที่ 117-118 ความรุ่มร้อนจากต้นไม้ ได้ทำหน้าที่ให้ความร่มเย็นตัวบ้านทั้งหมด
และมีความสุขจากการต้อนรับจากทายาทครูมนตรี ตราโมท
อย่างอบอุ่นและเป็นกันเอง

ภาพที่ 119 สัมภาษณ์ทายาท ครูดนตรี ตราโมท และนายญาติ ตราโมท

สัมภาษณ์ทายาท ครูดนตรี ตราโมท และนายญาติ ตราโมท

- สุรพล : คุณพ่อตื่นกี่โมง
ดนตรี : คุณพ่อก็ตื่นประมาณ 7 โมง
สุรพล : 7 โมงเช้าทำอะไรบ้าง
ดนตรี : 7 โมงเช้าก็ล้างหน้า
ญาติ : ตื่นมาล้างหน้าตรงระเบียบงเนียคือแต่ก่อนเนียต้องเดินทะเลลูมาที่ห้องนอนผมก่อน ห้องผมกับพี่ป้องคุณพ่อจะเดินทะเลลูเข้ามาในห้องโผล่ไปเฉลียงล้างหน้าคุณแม่ก็จะ มีขันน้ำให้ตรงระเบียบงตรงนั้นแหละ
สุรพล : แล้วทานข้าวทานปลากันยังครับ ?
ดนตรี : ยังก็ถวายพระไปไหว้พระภูมิก่อนแล้วถึงค่อยกลับมาทานข้าว
ญาติ : พ่อถึงตรงไหว้พระคุณพ่อจะไหว้พระตอนเช้ากับกลางคืนทุกวัน
สุรพล : อย่างนี้ทุกวันเลย

- ญาติ : ทำอย่างงี้ทุกวันไม่ขาดเพราะฉะนั้นเวลาทำโมเดลก็ต้องทำเป็นที่ระบาย
ควัน
- สุรพล : อ้อไหว้พระบูชาก็ต้องจุดธูป
- ดนตรี : จุดธูปจุดเทียน
- ญาติ : ตัวอาคารก็จะไม่ไปขัดล้าง
- สุรพล : ปล่อยให้คงเดิม
- ญาติ : (พยักหน้า) ผนังที่เป็นรูๆโดนปลวกกินก็ยอม
- สุรพล : พอไหว้พระเสร็จแล้ว
- ดนตรี : ถึงจะมาทานข้าว
- สุรพล : ใครเป็นแม่ครัว
- ดนตรี : ธรรมดาจะเป็นแปง
- สุรพล : จากที่ป่วยมากนี่ทานอะไรครับ
- ดนตรี : อาหารทุกอย่างที่จริงที่เค้าชอบก็ต้องมีรสเปรี้ยวเค็ม
- สุรพล : ก็แกงส้มสิ
- ดนตรี : แกงส้มทานแต่ไม่ค่อยมาก
- ญาติ : ของที่ชอบเดี๋ยวนี้กินไม่ได้แล้ว
- สุรพล : คือ ?
- ดนตรี : ไช้จะระเม็ด
- สุรพล : อ้อ (หัวเราะ)
- ญาติ : ไช้เต่ากับมังคุด
- ดนตรี : ไม่ใช่ใช่เต่าใช่จะระเม็ด
- ญาติ : อ้อใช่ใช่จะระเม็ดน้ำปلامะนาวใส่หอม
- ดนตรี : น้ำปลาไม่ใส่มะนาวใส่หอมใหญ่
- ญาติ : เอ๊ยไม่ใช่หอมเล็ก
- สุรพล : แล้วพอเสร็จแล้วเนี่ย ?
- ดนตรี : ธรรมดาเมื่อเข้าคุณพ่อจะมีทานข้าวต้มทุกวันข้าวต้มมือเช้าเป็นข้าวต้ม
กับนานๆที่จะ เป็นข้าวต้มเครื่องข้าวต้มกับก็มีพวกเกี่ยมฉายอะไรอย่าง
เงี้ย
- สุรพล : แล้วพوهاتานเสร็จก็อยู่ที่บ้าน
- ญาติ : ก็คือบ้านสามเสนตั้งแต่บ้านสามเสนแล้วก่อนจะมาอยู่ที่นี่
- สุรพล : เหมือนเดิมทุกอย่าง
- ญาติ : โต๊ะกินข้าวก็มาด้วย

- สุรพล : หลังนี่ก็ปีแล้ว
ดนตรี : ตั้งแต่ปี 56
ญาติ : ก็ตอนนี้ 118 ปี
ดนตรี : แก่กว่าพี่ 40 ปีตอนนี้ 75 ก็บวกไป 40
ญาติ : คุณพ่อ 1900 เทียบคศ.ของฝรั่งปีนี้จะไรละ
สุรพล : 2015
ญาติ : ก็ 115
สุรพล : ตรงไหนที่คุณพ่อชอบนั่งที่สุดคิดบทคิดเพลง
ญาติ : บ้านสามเสนก็เก๋อ้อเพราะนั่นคือที่รับแขกที่นี้ก็ตอนแรกอยู่ข้างล่างแต่
ตอนนี้อยู่ข้างบน
สุรพล : คืออยากรู้ว่าติดวินั่งตรงไหนคิดตรงไหนถึงมีฝีมือขนาดนี้เก๋อ้อตัวนี้ใช้
ใหม่ครับ ที่มาจากบ้านสามเสน
ญาติ : "และ" และที่สำคัญก็คือเตียงนอนอาจารย์ดีก็เห็นรอยที่อยู่บนหัว
เตียง
ดนตรี : นอนกลางคืนก็จะเคาะจังหวะไปด้วย
ญาติ : เวลาคุณพ่อแต่งเพลงเนี่ยก็ใช้นิ้วเคาะจังหวะที่หัวเตียงนั่นคือก่อนนอน
และตื่นนอน
สุรพล : บ้านมีส่วนใหม่เดินดูต้นไม้ต้นไร่หรือว่าท่านนั่งอย่างเดียวแล้วคิดได้เลย
ญาติ : ถ้าเกิดว่าจะแต่งเพลงคุณพ่อจะนั่ง
สุรพล : แปลว่ามีความพร้อมในตัวแล้วนั่งคิดและ
ญาติ : มันก็มีโต๊ะอย่างเช่นไปแต่งเพลงไหมโรงมहाลัยจะเป็นโต๊ะแต่งหลาย
แห่งมากไป อ่างศิลานี่ก็เป็นบ้านของปู่เขาซึ่งแต่งไปเนี่ยก็จะหนวกหู
มากเพราะมีโรงซ่อมเรือคือ เขาเลื่อยเหล็กไม้ไหวแล้วก็ไปแต่งที่
พระราชวังไกลกังวล
สุรพล : แปลว่าคุณพ่อนี้ทำแต่เช้าเหมือนกันหมดทุกอย่างแต่ที่แปลกใจที่ว่าท่าน
แต่งได้เยอะ หลายเพลงใช้วิธีคิดอย่างไรที่มีเวลาขนาดนี้
ดนตรี : สมัยตอนอยู่กรมมหรสพจะตรงสะพานที่นามปากกาว่าอัครภัทรเป็น
สะพานตรง ข้างๆคุรุสภาไม่รู้ว่าจะรู้หรือไปยังจะนั่งแต่งตรงนั้น
ญาติ : แต่ถ้าบอกว่าคุณพ่อแต่งเพลงมหาศาลอะไรมากมายก็น่าจะต้องนึกถึง
คุณณัฐศรีโพธิ์ เรามีความรู้สึกว่าท่านหนะสุดยอดแล้วของการเป็น
ผู้บริหารและก็เป็นคนให้ การบ้านพ่อทุกปีที่เล่นโยนเล่นละครก็จะต้อง
ให้การบ้านคุณพ่อมันก็ผลิตไม่หยุด

- สุรพล : เป็นที่มาของการครีดิคเพลง
ดนตรี : ผู้บริหาร
สุรพล : ผู้บริหารที่ต่อให้อาจารย์
ดนตรี : มอบงานให้
สุรพล : ได้สร้างสรรค์งานต่อไปเป็นสิ่งที่ดีนะอะ
ดนตรี : และก็เป็นที่กำลังใจให้พาไปเที่ยวไปอะไร
สุรพล : ระหว่างสุโขทัย ก็ไปดูลพบุรี
ดนตรี : ไปหมดก็ได้ตามไป
สุรพล : แล้วท่านแต่งแบบผมเป็นเด็กแล้วแนบเนียนจับใจ
ดนตรี : ท่านไม่ได้ไปแต่งตรงนั้นนะท่านไปดูส่วนประกอบตรงนั้น
ญาติ : ไปดูให้รู้เครื่องดนตรีเครื่องดนตรีน่าจะมึไว้ทำอะไร
ดนตรี : ไปดูทำรำเครื่องแต่งตัวดูหมดทุกอย่าง

ภาพที่ 120 สัมภาษณ์ทายาท ครูดนตรี ตราโมท และนายญาติ ตราโมท

- สุรพล : พวกเราปั้นใหญ่นั้น
- ดนตรี : รูปปั้นใหญ่ด้วยแล้วก็เอากลับมาแล้วก็มาอบ
- สุรพล : ตรงนี้แหละตรงวัตถุประสงค์แนบเนียนจริงๆ
- ดนตรี : ส่วนมากก็จะมาอบให้แม่โมนี
- สุรพล : รำต่อ
- ดนตรี : ได้ตั้งใจทุกอย่างคือตามที่ตัวเองตั้งใจนี่
- สุรพล : เวลาคุณครูไปเส้นสุโขทัยลพบุรีคุณครูทราบไหมครับว่ามีภาพนี้ภาพนี้
- สุรพล : ไป survey ใหม่
- ญาติ : ต้องแน่นอนฮะก็ต้องศึกษาอย่างโบราณคดีก่อนว่าโบราณสถานตรงไหนบ้างที่ตรง สมัยก็เป็นดูทุกแห่ง
- สุรพล : เพราะเพลงทุกเพลงที่ระบำเนี่ยไพเราะ
- ญาติ : นี่คือไม่ได้ไปด้วยแต่รู้ว่าคุณพ่อถ้าได้ไปเห็นรูปปั้นหรือเครื่องดนตรีอะไรซักอย่าง โอ้โฮโหยดีใจแล้วมีแบบนี้
- สุรพล : ประวัตินิระประวัติศาสตร์ทุกครั้งที่ดีไปกับอาจารย์เงไปเก็บข้อมูลในมิวเซียมไป เห็นภาพที่เขียนรูปปั้นว่าท่านได้มา
- ดนตรี : เป็นหุ่นขี้ผึ้ง
- สุรพล : ใช่ว่าจะง่ายเลย
- ดนตรี : นั่นแหละโตะนั่นเขาทำหุ่นจำลองมา
- ญาติ : โตะตัวนั้นนี่ทำงานมากที่สุดเพราะว่าโตะตัวนั้นนี่ก่อนผมเกิดหลังพี่แบ่งแต่ก่อนผม เกิดเตี้ยนั้นก็ก่อน
- สุรพล : ยกมาหมดเลยหรือ
- ญาติ : ยกมาเลย
- สุรพล : บ้านที่เก่ามีอะไรที่เปลี่ยนไปจากตรงนี้
- ดนตรี : บ้านที่อาศัยก็ยังมีเหมือนเดิมอยู่
- ญาติ : ที่อยู่ตรงนั้นเป็นโรงรถหลังคาสังกะสีมีทุกอย่างทั้งสังกะสีทั้งไม่มีผ้าปะเต็มไปหมด
- สุรพล : แล้วตรงนี้มายังไงถึงมาเจอที่แบบสวยงามมาก
- ญาติ : แล้วก็ยังมีชิ้นส่วนอยู่นะ
- สุรพล : เปรียบเทียบวังได้ไหมเพราะไม่รู้จะเทียบอะไร
- ญาติ : ถ้าพูดถึงตรงนี้ก็ยังมีชิ้นส่วนของบ้านสามเสนที่วังนั้นแหละที่เป็นเครื่องประดับหลังคา ขอท่านมา 2 ชิ้น
- สุรพล : มีอยู่ในนี้

- สุรพล : คลองชื่อคลองอะไรครับ
- ดนตรี : คลองสี่เพี้ยน
- ญาติ : ต่อบ่อเราเนี่ยโตกว่าคลอง
- สุรพล : อ้อ (หัวเราะ) บ่อโตกว่าคลองยิ่งใหญ่นะ
- ดนตรี : ตอนหลังคลองน้ำเสียตอนนี้ก็เลยปิดไม่ให้น้ำเข้า
- สุรพล : มีโอกาสได้เดินทางทางคลองไหมครับ
- ดนตรี : เมื่อก่อนก็ยังมีนะคะสมัยก่อนก็ยังมีเรือมาขายของ
- สุรพล : ไปถึงไหนหรือครับ
- ดนตรี : ออกแม่น้ำ
- สุรพล : อยากจะฝากอะไรให้ลูกศิษย์ในด้านการเรียนรู้การบ้านที่มีคุณค่ากับลูกศิษย์ที่เรียนอยู่
- ดนตรี : คุณพ่อเนี่ยทุกอย่างทุกอย่างที่คุณพ่อได้มาด้วยความบริสุทธิ์ไม่มีนอกไม่มีในอะไร ทั้งสิ้นมาได้ด้วยที่คุณพ่อเขาเป็นคนสร้างก็อยากให้รุ่นหลังทุกๆคนกิจกรรมอะไรก็ ทำด้วยความบริสุทธิ์อย่าไปนั้นนี่มาเลยเราแค่ไหนก็แค่นั้น
- ญาติ : ที่ทำบ้านนี้เป็นพิพิธภัณฑ์ก็เพราะว่าอยากให้ผู้ที่ผ่านเข้ามาเยี่ยมชมได้เห็นวิถีชีวิตของคนไทยว่าคนเราเกิดมาตั้งแต่เล็กจนโตเราคิดอะไรทำอะไรคุณพ่อเป็นเด็กที่ต้องบอกว่าน่าสงสารครอบครัวไม่ได้อบอุ่นแต่ก็สามารถอยู่รอดมาได้ และก็มาสร้างผลงานที่เป็นสมบัติของแผ่นดินเป็นสมบัติของลูกหลานไทยโดยที่ตัวเองก็มีความสุขด้วยความพอเพียงแค่นี้ก็พอแล้วแล้วก็หน้าที่สำคัญคือต้องสร้างงาน เพราะฉะนั้นพิพิธภัณฑ์ตรงนี้ไม่ได้เป็นที่มิของแพงแต่เป็นชีวิตของคนๆหนึ่งชีวิตของคนทีเพียบพร้อมไปด้วยคุณงามความดีทางธรรมะทางด้านประเพณีไม่โลภไม่โกรธไม่หลงและมีสติครบก็จะดูได้จากบรรยากาศที่คุณพ่ออนยังไธแอร์ก็ไม่เอาบอกจะติดให้ก็ไม่เอาและก็จะมิตัวหนังสือลายมือแสดงถึงคนนี้มีสติอยู่ทุกวินาที
- ญาติ : ตอนนีท่านอยู่ในห้องไอซียูที่เขียนถึงในหลวงคุณพ่อนี้อยู่ในห้องไอซียูมีสาย ระเบียบระยางจำได้แม้กระทั่งวันที่คอยเฝ้าถวายงาน
- ญาติ : ไม่รู้ว่าตอนที่ขึ้นไปดูจะสังเกตเปล่าว่่าตัวหนังสือที่คุณพ่อเขียนเนี่ยเขียนด้วยความมี สติก็คือเป็นลายมือปกติธรรมดาแต่เขาใช้สัญลักษณ์ทางด้านดินสอครบถ้วนหมด ลายมือสุดท้ายเนี่ยก็คือคำว่า "ฉันจะแถมให้แล้วแถมเวลา" ท้ายคำว่าเวลามีจุดพลุสต๊อป

- สุรพล : นับเป็นบุญของดีที่ได้ฟังสิ่งที่ลึกเพราะได้มีโอกาสได้รู้จักท่านไปอีกนาน 30-40 ปี เป็นลูกศิษย์ของท่านที่จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยจนถึงวันนี้ ขอขอบคุณครับผมไปดุช่างบนต่อ (ซึ่งยัง) (หัวเราะ)
- ญาณี : ตรงนี้เป็นห้องคุณพ่อนอนตรงนี้
- สุรพล : ใช่เมื่อก่อนปี 23 ไง
- ญาณี : ตรงนี้เป็นห้องนอนห้องรับแขกห้องกินข้าวช่องที่เห็นนี่นะก็คือช่อง ประตูใจเดิม เป็นช่องประตูตอนนี้เราก็เลยเอาบรรยากาศ
- สุพัฒน์ : มีสองยุค
- ญาณี : มันปรับไปตั้งหลายแห่งหลายครั้งเหมือนแล้วนี่ก็ติดขึ้นมาประมาณ เมตรห้าสิบ
- สุรพล : น้ำท่วม
- ญาณี : ตอนนอนแม่เรียกให้อามาเปลี่ยนตรงเนี่ย (หัวเราะ)
- สุพัฒน์ : ปีไหนครับที่น้ำท่วม
- ญาณี : จำไม่ได้ซะ
- สุพัฒน์ : เด็กๆ เลยไม่ใช่ปี 36
- ญาณี : ก่อนหน้านั้นอีก
- <ขึ้นชั้น 2 ทักทายกัน>
- <ไหว้พระ>

หมายเหตุ :

ดนตรี = ครูดนตรี ตราโมท

ญาณี = คุณญาณี ตราโมท

สุรพล = รศ. สุรพล สุวรรณ

สุพัฒน์ = รศ.สุพัฒน์ บุญยฤทธิ์กิจ

สัมภาษณ์วันที่ 14 มีนาคม พ.ศ. 2558

ณ. ประเทศไทย

บทที่ 6
สรุปผลวิจัย และข้อเสนอแนะ

๐ วิชา

รวมอมลยอสังคิม ๒๕๖๓

การศึกษาโครงการ มรดกความงามสถาปัตยกรรมที่อยู่อาศัยแหล่งการถ่ายทอดการดนตรี สู่สำเนียงดนตรีไทยร่วมอาเซียนเพื่อนบ้าน การวิจัยครั้งนี้ ได้นำแนวคิดที่เกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม ปัจจัยด้านสภาพภูมิศาสตร์ (สภาพธรรมชาติ) สภาพแวดล้อมของตัวบ้านที่อยู่อาศัย ปัจจัยด้านวัฒนธรรม การตัดสินใจของคนเป็นแนวความคิดการศึกษาสามารถอภิปรายผลจากการศึกษา ได้ดังต่อไปนี้

บ้านครุสมจิตรใสสุวรรณ

(ศิลปินแห่งชาติ สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว)

ครุสมจิตร ใสสุวรรณ เป็นบุคคลที่ต่อสู้ตั้งแต่เด็ก เนื่องจากต้องตามครอบครัวไปประเทศเวียดนามเนื่องจากมีการเมืองในประเทศ และได้มีโอกาสเรียนหนังสือที่นั่น ทำให้ได้รับประสบการณ์ มาหลักจากกลับมาก็ได้เข้าทำงานในสายดนตรีตลอดชีวิต แนวทางการดนตรีก็ต้องเป็นเพลงแนวสร้างชาติปลุกใจทั้งสิ้น ดนตรีลาวเดิมแทบไม่มีบทบาทในประเทศเลย เพราะทุกคนต้องเร่งรีบสร้างประเทศให้สอดคล้องกับสังคม เศรษฐกิจ และการเมือง

สภาพแวดล้อมการอยู่อาศัยนั้น บ้านครุสมจิตร มีรูปแบบสมัยใหม่ตามสภาพของสังคมยุคใหม่ของสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาวที่กำลังสร้างบ้านสร้างเมือง จากการลงภาคสนามเก็บข้อมูลนั้น การเปลี่ยนแปลงสังคมและวัฒนธรรม จะมีบทบาทเป็นอย่างมาก แต่ที่อยู่อาศัยของบ้านครุสมจิตรก็ยังคงอยู่อาศัยแบบเรียบง่าย ถึงแม้ว่าตัวบ้านครุสมจิตรจะสร้างแบบสมัยใหม่ตามกระแสความทันสมัย Modernization และการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมก็ตาม สภาพการใช้งานบริเวณบ้านยังรักษาวิถีดั้งเดิมอยู่ สภาพแวดล้อมที่พักอาศัยนั้นปิดล้อมไปด้วยต้นไม้มากมาย และจัดสวนเล็กๆ ให้เกิดบรรยากาศที่ร่มรื่น น่าอยู่เพื่อพักผ่อนยามว่าง หลังเลิกจากการทำงาน ส่วนเวลาการซ้อมดนตรีของครุสมจิตรนั้น ส่วนใหญ่ซ้อมที่ทำงาน ในห้องฝึกซ้อมโดยตรงซึ่งเป็นวงดนตรีประเภทวงดนตรีสากลซึ่งครุสมจิตรเป็นนักไวโอลิน ส่วนดนตรีลาวเดิมนั้นก็ได้นำมาผสมวงกับดนตรีสากลบางโอกาสเพื่อไม่ให้ขาดหายไป

สรุปได้ว่า ในส่วนสภาพแวดล้อมของชุมชน และสภาพแวดล้อมธรรมชาติโดยรอบของบ้านครุสมจิตร เริ่มมีการเปลี่ยนแปลงของชุมชนเมืองเพิ่มมากขึ้น กล่าวคือ พื้นที่ทุ่งนาหรือพื้นที่สีเขียวเริ่มมีการเปลี่ยนแปลงเป็นบ้านพักอาศัย ในขณะที่ทำการวิจัยพบเห็นการก่อสร้างอาคารบ้านพักอาศัยสมัยใหม่ที่กำลังดำเนินการก่อสร้างอยู่หลายหลัง ซึ่งเป็นการพัฒนาไปตามกระแสการเจริญเติบโตของเมือง ที่เริ่มมีการขยายตัวมาสู่พื้นที่ชานเมืองมากขึ้น

แต่ในภาพรวมยังมีความสงบและยังไม่พลุกลามจนก่อให้เกิดปัญหาหรือมลภาวะต่างๆ ตามมา

บ้านครุมนตรี ตราโมท (ศิลปินแห่งชาติ)

บ้านครุมนตรี ตราโมท มีประวัติศาสตร์ที่ยาวนาน มีความโดดเด่นงดงามมากโดยเฉพาะตัวเรือนเป็นไม้เก่าแก่ มีต้นไม้ใหญ่โดยรอบตัวบ้าน ที่สามารถสร้างบรรยากาศให้ร่มรื่นเขียวขจีและสดชื่น จึงสามารถวิเคราะห์ได้ว่าความสุขในการพักอาศัยจึงมีผลมาจากตัวเรือนพัก และผลงานอันมากมายที่ครุมนตรี ตราโมท ที่ได้สร้างไว้ให้แผ่นดินนั้นส่วนหนึ่ง ก็คือสภาพแวดล้อมที่อยู่อาศัยที่ได้ตอบสนองการใช้งานอย่างลงตัว ใช้วิถีชีวิตที่เรียบง่าย และมีความผูกพันกับระบบนิเวศวิทยา ธรรมชาติที่งดงามมาตลอดชีวิตในการสร้างงานศิลปะ กระแสการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม เป็นส่วนหนึ่งของการใช้ชีวิต แต่ไม่สามารถครอบคลุมความคิดในการสร้างสรรค์ผลงานทั้งสิ้น

วิถีชีวิตความเป็นอยู่ตัวบ้านนั้น เป็นการสืบทอดทางกายภาพมาจากบรรพบุรุษที่ได้สร้างเอาไว้มีผูกพันกันอย่างกลมเกลียว จากการสัมภาษณ์ทายาทคือ ครูดนตรีตราโมท และคุณญาติ ตราโมท ซึ่งเป็นบุตรของครุมนตรี ตราโมทนั้น จะมีข้อสังเกตได้ว่าทั้งสองท่าน มีความผูกพันกับครอบครัว และตัวบ้านอย่างแนบแน่น สามารถเล่าอธิบายถึงชีวิตความเป็นอยู่ตลอดจนบรรยากาศตัวบ้านที่อยู่อาศัยได้อย่างละเอียดทุกมุมมอง มีความสัมพันธ์ใกล้ชิดในกลุ่มเครือญาติเป็นอย่างดี มีความรู้สึกเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ซึ่งแสดงให้เห็นได้ว่าเป็นครอบครัวใหญ่ที่มีพลังความรักอันยิ่งใหญ่

ถึงแม้ว่าครุมนตรี ตราโมท ได้จากไปเมื่อปี พ.ศ. 2538 บ้านครุมนตรี ตราโมท ก็ได้เปิดให้เข้าชมเป็นพิพิธภัณฑ์บ้านประวัติศาสตร์ของชาติ (บ้านโสมส่องแสง) ซึ่งจะแหล่งเรียนรู้ทางกายภาพและบ้านแหล่งองค์ความรู้ของชาติไทย โดยมีทายาททั้งสองท่านคือ ครูดนตรี ตราโมท และนายญาติ ตราโมท บุตรทั้งสอง เป็นผู้ดูแล สืบทอดเจตนาอันยิ่งใหญ่สืบไป

จากการศึกษา กล่าวได้ว่าบ้านพักอาศัยของครุมนตรี ตราโมท สามารถเป็นหนึ่งใน “มรดกทางวัฒนธรรม” ที่เป็นผลมาจากกระบวนการพัฒนาในเรื่องคุณค่า และความต้องการของผู้อยู่อาศัยที่ตระหนักถึงการดำรงชีวิตที่มีความเกี่ยวข้องกับลักษณะของสิ่งแวดล้อม ที่อาศัยอยู่ทั้งชีวิตความเป็นอยู่และการทำงานตลอดจนเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรม และความสัมพันธ์ทางจิตใจซึ่งมรดกทางวัฒนธรรมแห่งนี้เกิดขึ้นจากลักษณะรูปแบบทางกายภาพ (Tangible) และรูปแบบทางนามธรรม (Intangible) ที่สอดคล้องกัน ตามนิยามขององค์กร

การศึกษาประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติซึ่งเป็นเครื่องหมายที่แสดง ถึงกิจกรรมและความสำเร็จของมนุษย์ในอดีตซึ่งเป็นทรัพยากรที่ไม่สามารถทดแทนได้ที่สำคัญ อย่างหนึ่ง และเป็นวัฒนธรรมที่โดดเด่นและเป็นเอกลักษณ์ของอาคาร อย่างไรก็ตามเมื่อ พิจารณาเพิ่มเติมนั้นวิถีชีวิต และการอยู่อาศัยของศิลปินมีความสำคัญในประเด็นของพลวัต ทางวัฒนธรรมที่มีการปรับเปลี่ยนให้สัมพันธ์กับสภาพแวดล้อมและปัจจุบัน และยังมีการ เจริญเติบโตที่มีการเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา

โดยสรุป จากการวิเคราะห์ในการดำรงชีวิตถึงศักยภาพ ในการคงอยู่ในมรดก สถาปัตยกรรมที่อยู่อาศัยแหล่งการดนตรีนั้น นับว่าเป็นรูปแบบสถาปัตยกรรมที่อยู่อาศัยที่ สอดคล้องกับสิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรมที่มีความคิดสร้างสรรค์ ถูกขัดเกลาให้ตอบสนองวิถี ชีวิตจนกลายเป็นลักษณะเฉพาะของท้องถิ่น และสะท้อนให้เห็นถึงคุณค่าของชีวิตสังคมและ วัฒนธรรมของศิลปินผู้อยู่อาศัยนั้นๆ

ข้อเสนอแนะในการทำวิจัย

1. สถาบันการศึกษาควรส่งเสริมให้มีการศึกษา และทำวิจัยสถาปัตยกรรมที่อยู่ อาศัยของศิลปินแต่ละสาขา ที่ยังคงเหลือเพื่อจะได้เป็นฐานความรู้ภูมิปัญญาชาวบ้านก่อนที่จะ หมดไป
2. ควรจะมีทุนวิจัยต่อเนื่องในการรวบรวมองค์ความรู้บ้านมรดกความงาม สถาปัตยกรรมที่อยู่อาศัยแหล่งการถ่ายทอดการดนตรีสู่สำเนียงดนตรีไทยร่วมอาเซียนเพื่อน บ้าน ให้ครบทั่วอาเซียน
3. ควรนำความรู้ในรายงานวิจัยบ้านมรดกความงามสถาปัตยกรรมที่อยู่อาศัยแหล่ง การถ่ายทอดการดนตรีสู่สำเนียงดนตรีไทยร่วมอาเซียน ต่อยอดองค์ความรู้และประกอบฐาน วัฒนธรรมวิถีชีวิตชุมชนต่อไป
4. เพื่อเป็นแนวทางจัดทำพิพิธภัณฑ์เสมือน (Virtual Museum) ที่นำเสนอเกี่ยวกับการ อยู่อาศัยและการดนตรีที่เป็นอัตลักษณ์เฉพาะในพื้นที่กลุ่มอาเซียน

บรรณานุกรม

- โกวิท ชันธศิริ. 2521. กลุ่มสร้างเสริมลักษณะนิสัย. ดนตรี หลักสูตรประถมศึกษา.
กรุงเทพมหานคร : ม.ป.ท.
- _____. 2528. ดุริยางคศิลป์ปริทัศน์. กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช
- เดชา บุญค้ำ. 2543. ต้นไม้ใหญ่ในงานก่อสร้างและพัฒนาเมือง. กรุงเทพมหานคร :
สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- งามพิศ สัตย์สงวน. 2538. มานุษยวิทยากายภาพ : วิวัฒนาการทางกายภาพและ
วัฒนธรรม. กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- _____. 2538. หลักมานุษยวิทยาวัฒนธรรมธรรมสภา กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย.
- จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. 2532. นามานุกรมศิลปเพลงไทยในรอบ๒๐๐ปี แห่งกรุง
รัตนโกสินทร์. กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ดำรงศรีราชานุกภาพ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยา. 2470. ตำนานมโหรีโสภณพิ
พรรฒธนากร. กรุงเทพมหานคร : ม.ป.ท.
- ธนิต อยู่โพธิ์. 2530. หนังสือเครื่องดนตรีไทย. กรุงเทพมหานคร : กรมศิลปากร
- ทิพย์สุดา นัยทรัพย์. 2535. ภาษากับวัฒนธรรม. กรุงเทพมหานคร : ตำรา-เอกสารวิชาการ
ฉบับที่ 58. กรมการฝึกหัดครู.
- จิระโชค วีระสัย. 2534. สังคมวิทยาและมานุษยวิทยา. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์
มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- นิเทศ ดินณะกุล. 2546. การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม. กรุงเทพมหานคร :
สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- นราพงษ์ จรัสศรี. 2548. ประวัตินาฏศิลป์ตะวันตก. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ฉัตรทิพย์ นาถสุภา. 2539. บ้านกับเมือง. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย.
- ไพโรฑูรย์ กิตติวรรณ (คุณหญิง). หนังสืออนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ. กรุงเทพ
มหานคร : สำนักพิมพ์อมรินทร์พริ้นติ้ง แอนด์พับลิชชิ่งจำกัด.
- พัทธา สายหู. 2544. กลไกทางสังคม. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย.
- พูนพิศ อมาตยกุล. 2529. ดนตรีวิจิตรศิลป์สยามสมัย. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์
จุฬาลงกรณ์.

- พูนพิศ อมาตยกุล. และคณะ. 2532. นามานุกรมศิลปเพลงไทยในรอบ 200 ปี กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
รัตนโกสินทร์.
- _____ . 2534. สยามสังคีต. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์เรือนแก้วการพิมพ์.
- พงษ์ลดา ธรรมพิทักษ์กุล. 2545. วิธีวิทยาการสอนดนตรี เรื่องทางฝึกปฏิบัติการสอนดนตรีในระดับประถมศึกษา. กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
- พิชิต ชัยเสรี. 2528. ปทาสะ. วารสารศิลปกรรม ปีที่ 4 ฉบับ 8. กรุงเทพมหานคร : กรุงเทพมหานคร : ม.ป.ท.
- วิวัฒน์ เตมียพันธ์. 2525. สถาปัตยกรรมไทยพื้นถิ่น. กรุงเทพมหานคร : สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบัง.
- มนตรี ตราโมท. 2528. วัฒนาการดนตรีไทยในยุครัตนโกสินทร์. พิมพ์ในงานพระราชราชเพลิงศพ วัดเทพศิรินทราวาส. กรุงเทพมหานคร : ม.ป.ท.
- _____ . 2537. โสมส่องแสงชีวิตดนตรีไทยของมนตรี ตราโมท. กรุงเทพมหานคร : ม.ป.ท.
- _____ . 2537. การไหว้ดนตรีไทย. กรุงเทพมหานคร : สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ.
- เทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี, สมเด็จพระ. 2532. ภูมิศาสตร์กับวิถีไทย. กรุงเทพมหานคร : อัมรินทร์พริ้นติ้ง แอนด์พับลิชชิ่ง.
- สุรพล สุวรรณ. 2558. หลักสังคมวิทยา PRINCIPLE OF SOCIOLOGY. กรุงเทพมหานคร : มิน เซอร์วิซ ซัพพลาย.
- _____ . 2548. ดนตรีไทยในวัฒนธรรมไทย. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- _____ . 2558. อารยธรรมไทย. กรุงเทพมหานคร : มิน เซอร์วิซ ซัพพลาย.
- สัญญา สัญญาวิวัฒน์. 2532. สังคมวิทยาเมือง. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สุพัตรา สุภาพ. 2536. สังคมวิทยา. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์วัฒนาพานิชจำกัด.
- สนธิ สมัครการ. 2529. วัฒนาการทางวัฒนธรรมของสังคมไทย. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์.

ภาคผนวก

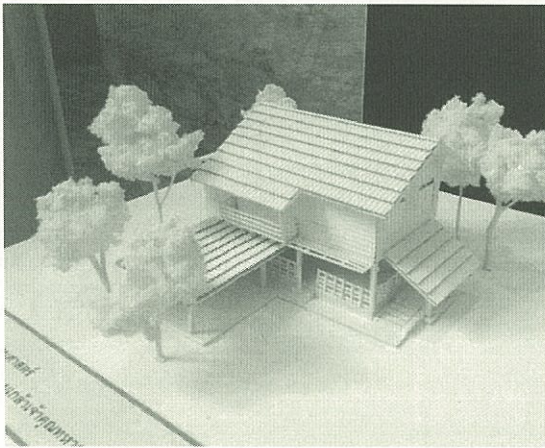
ปกพิมพ์

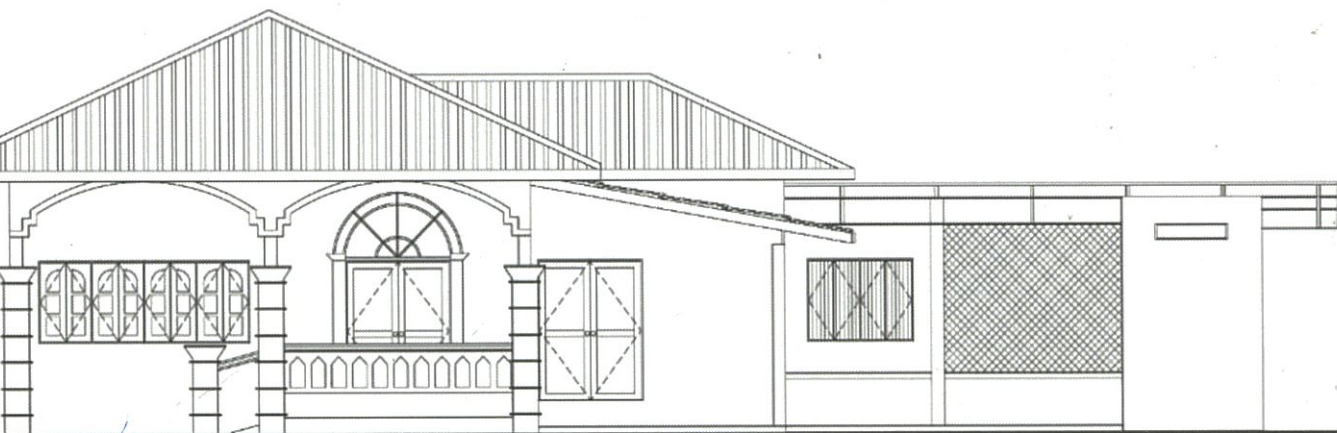
ภาพแสดง 121-122 สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เสด็จพระราชดำเนินทอดพระเนตร โครงการ “มรดกความงามสถาปัตยกรรมที่อยู่อาศัยแหล่งการถ่ายทอดการดนตรีสู่สำเนียงดนตรีไทยร่วมอาเซียนเพื่อนบ้าน” วันที่ 19 มิถุนายน พ.ศ. 2558 ณ ศูนย์วัฒนธรรมแห่งประเทศไทย

ภาพแสดง 123-124 สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เสด็จทอดพระเนตร นิทรรศการฯ และการจัดทำเครื่องดนตรีอังกฤษ

ภาพแสดง 125-126 การจัดนิทรรศการฯ มรดกความงามสถาปัตยกรรมที่อยู่อาศัยแหล่งการถ่ายทอดการดนตรีสู่สำเนียงดนตรีไทยร่วมอาเซียนเพื่อนบ้าน

ISBN : 978-616-338-060-9

9 786163 380609